

CHRISTIAN DEN FEMTES APOTHEOSE.

BILLEDER AF LIVET

VED

CHRISTIAN DEN FEMTES HOF

SAMT ANDRE BIDRAG TIL

DANMARKS ÆLDRE CULTURHISTORIE.

AF

R. MEJBORG.

~~~~~  
MED ET TRÆSNIT.  
~~~~~

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF J. H. SCHUBOTHES BOGHANDEL.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1882.

Deres Excellence

Hr. Overhofmarschal, Kammerherre

C. L. Løvenskjold,

Sk. af Dbr., Dmd. pp. pp.

Ærbødigt, taknemmeligt

tilegnet af

Forfatteren.

FORORD.

Omstændige Skildringer støtte sig hovedsagelig til Rækker af Documenter og Breve fra Christian den Femtes Tid, som Hans Excellence Hr. Overhofmarschal C. L. Løvenskjold har anvist Forfatteren, der ligeledes skylder Hans Excellence mange historiske Oplysninger særlig om Ceremonivæsenet og dettes ejendommelige Sprogbrug.

Forfatterens Studier af Kjøbenhavns Slot have givet Anledning til de Undersøgelser, hvorpå den foreliggende Bog er bygget, da Kendskab til Brugen af Værelserne selvfølgelig var nødvendig til Forståelse af deres Fordeling og Indretning¹⁾.

Forholdene, hvorunder største Parten af Materialet forekommer, tillade ikke speciel Henvisning; i de fleste Tilfælde ere derfor kun Hovedkilderne angivne. — Til Beskrivelsen af Salvingsacten er knyttet et Uddrag af

¹⁾ Forarbejderne til en Beskrivelse af ovennævnte Slot ere så vidt fremmede, at der er bragt Klarhed over Localiteterne og deres Udstyrelse i de 50 År, som gik forud for Frederik den Fjerdes Ombygning. — Hvad den ældre Tid angår, da ere den Mængde Oplysninger, der ere tilstede, spredte over så stort et Område, at dette i Forbindelse med andre Forhold, som det ikke her er Stedet at gøre Rede for, rimeligvis vil bevirke, at de må bearbejdes afsnitsvis.

Bisp Wandals Tale, for at dette i Forening med de indlagte Digte kan give et Indblik i Datidens Tænke-måde og træde i Stedet for en historisk Indledning, hvis Udarbejdelse vilde falde uden for Forfatterens Område.

De enkelte Afsnit, som iøvrigt ere betydelig om-arbejdede, have tidligere været trykte i National-Tidende. — Det medfølgende Billede er copieret af Hr. Figur-maler Tom Petersen efter en Håndtegning af Magnus Berg og xylographeret i Hr. F. Hendriksens Institut.

Kjøbenhavn, d. 19. Februar.

R. Mejborg.

INDHOLD.

	Side
Salvingsacten	3
Dagligdags Forhold	30
Fornøjelser	39
Årlige Festiviteter	47
Ridderspil og Turnering	53
Ambassadeurers Entrée og Audients	63
Festiviteter ved Barsedåb	89
Kronprinsens Formælingsfest	103
Kongens castrum doloris	115
Mindeblade	127

Tillæg.

Bidrag til Culturhistorien i det 16de Århundrede	135
--	-----

♦♦♦

CHRISTIAN DEN FEMTES HOF.

SALVINGSACTEN.¹⁾

Christian den Femte var som bekendt den første Konge, der besteg Danmarks Trone som Souverain, og derfor har hans Salvingsact i flere Henseender et interessant Præg, ihvorvel den var langt mindre pragtfuld end de foregående Kroningsfester; thi dels betragtede Kongen Salvingen som en Andagtshandling, en Pagt mellem Gud og sig, og dels vilde han gøre det vitteligt, at han var „Kongen af Guds Nåde“, hvis Magt og Højhed ikke blev forøget eller bekræftet ved Menneskers Vidnesbyrd, da den var „beskikket af Gud lige som Naturens Love og Stjernernes Løb“.²⁾

Salvingen skulde foregå i Frederiksborg Slotskirke, som dengang havde omtrent det samme Udseende som nu til Dags, og mange travle Hænder vare i Færd med at berede alt til Festen. — Der blev bygget en

¹⁾ Cereimonialia. — J. Wandals Beskrivelse af Salvingen.

²⁾ I et Brev af 24de Juni 1670 skriver Christian den Femte: „Der er ingen af Kongens Undersætter dygtig, capable og suffisant til at sætte Kronen på Kongen uden Kongen selv. Og den Krone, som er Kongens, af hvem havde han fornøden at tage den?“

Plankebrygge,¹⁾ som nåede fra Alteret til Midten af Kirken, hvor Tronen blev stillet, og Bryggen selv blev betrukket med rødt Klæde, medens de tre Trin, som førte op til Tronen, dækkedes af et stort, rødt Fløjels-tæppe. — Tronen var forsynet med folderige Gardiner af purpurfarvet Silketøj med broderede Guldblomster, opkrampede med mangeløkkede Sløjfer af Guldsnøre og bræmmede med lange Guldfrynser. — De tre velbkendte Søvløver, der ligesom Tronen benyttedes for første Gang, vare stillede foran denne.²⁾

Allerede den 4 Juni 1671 rejste Kong Christian den Femte, Dronning Charlotte Amalie og Kongens Broder, Prins Jørgen, til Frederiksborg med et meget lille Følge; men Salvingen fandt først Sted den 7 Juni.

På Højtidsdagen, tidlig om Morgenen, gik Christian den Femte ned i Kirken, hvor han skriftede for sin Confessionarius, Magister Hans Leth, og comunicerede. Dernæst gik Kongen op i sit Kammer, hvor Overkammerherren, Ulrik Frederik Gylden-

1) Ordet Brygge forekommer stadig i Datidens Regnskaber i Betydning af Forhøjning.

2) Tronstolen havde Frederik den Tredje ladet gøre, men den var ikke bleven færdig i hans Tid, hvilket måske hidrørte fra Pengemangel, da Narhvalstænderne, hvoraf den var forarbejdet, ifølge Traditionen måtte betales med deres Vægt i Sølv, og Christian den Femte havde derfor ladet Ferdinand Küblich fuldføre den. — Det er iøvrigt den samme Tronstol, som alle senere Konger have benyttet, og som endnu står i Riddersalen på Rosenborg, men ikke ganske i sin oprindelige Skikkelse, da de Sølvbilleder, der smykke den, i Følge Particulair-Kassens Regnskaber ere forfærdigede 1684 og de næstfølgende År af Guldsmed Johan Kohlmann.

løve, og Kammerherrerne, Grev Anthon Günther og Grev Ditlev Rantzau, iførte Hans Majestæt den guldbræmmede, hvide Sølvstykkets Dragt, som endnu findes på Rosenborg.

Til Dragten hørte Livbælte, Knæbånd, Sko-Roser og Knapper, som vare rigt besatte med Diamanter, og de gamle Forfattere fremhæve, at det „altsammen meget vel og sirlig anstod den kongelige Majestæt formedelst den af Gud forlenede det kongelige Legems og Lemmernes dejlige og veldannede Skabning.“ Over venstre Skulder bar Kongen et blå Ordensbånd med en prægtig Elefant. En stor Stjerne, baldyret med Perler og smykket med Kors af Diamanter, var fæstet på den højrøde Fløjelskåbe, som var besat med 1411 Guldkroner, foret med Hermelin og af betydelig Længde og Vidde.

Da Kongen var påklædt, satte han Kronen på sit Hoved og tog de øvrige Regalier til sig, der alle vare gjorte af ny i Anledning af Salvingsfesten.¹⁾ Dernæst gik han ud i Førgemakket, som var draget med kostelige vævede Tapeter med Romuli og Remi Historie i Guld, Sølv og Silke, og her gav han Cour, siddende på en rød Fløjels Tronstol.

Imidlertid havde Klokkerne gentagne Gange ringet til Kirke, og Kongens Gehejme-Archivarius Peder Schu-

¹⁾ Det er de samme, der endnu opbevares og ere benyttede af alle senere Konger. Kronen er af purt Guld; den siges at veje fem Pund og er besat med så mange Ædelstene, at dens Værdi oprindelig blev anslået til mellem syv og otte Tønder Guld. Scepteret, Rigsæblet, Sværdfæstet og Skede-Øsknerne ere ligeledes af Guld og besatte med Diamanter. På Skeden er anbragt Rigernes og Provinsernes Våbener.

macher havde stillet den diamantsmykkede Guldbuddike med Salvingsolien på Alteret tilligemed Kongeloven, der var indbunden i Gyldenstykke og forsynet med Sølvfederal. De fornemste i Landet, som i stor Mængde vare rejste til Hillerød for at overvære Festen, havde fyldt Stolestaderne og Dronning Charlotte Amalie havde taget Plads i den ordinære Kongestol overfor Prædikestolen.¹⁾

Slotsgården var bleven belagt med rødt Klæde, og her stod Kongens Livgarde og Drabantgarden under Gevær en haie i røde Uniformer.

Da Klokken var ti, ordnedes Processionen i Ridder-salen og gik til Kirke, medens Klokkerne ringede sammen. Toget åbnedes af Obersten over Livgarden, Frederik Arenstorff, og Chefen for Drabanterne, Grev Christian Holck. Dernæst kom Feltherren, Grev Hans Schack, Kantsleren, Peter Reedtz, Rigs-Admiralen, Henrik Bjelke, og Vicekantsleren, Grev Christopher Parsbjerg. — Da Toget var kommet ned i Gården, modtog disse Herrer en Gyldenstykkets Himmel og bar den over Kongen, medens de fire andre Herrer, som havde holdt Himlen parat, Feltmarschallen, Claus Ahlefeldt, Rentemesteren, Grev

¹⁾ Når det i Almindelighed berettes, at Dronningen ikke blev kronet, fordi hun var Calvinist, da skal der henvises til Kongens Brev af 25de Maj 1671 § 10, hvor det hedder, at „Dronningerne nu her efter ikke, som udi forrige Valg-regering, nogen Kronings- eller Salvings-Ceremoni behøver, men formedelst deres Ægteskab med en Arve-Konge fuldkommen kronede og med alle Regalier sirede ere“. — Det må imidlertid fastholdes, at Christian den Femte stadig hævder, at det er en Salving, der foregår, og ingen Kroning. — I Overensstemmelse med denne Anskuelse satte Kongen selv Kronen på Dronningens Hoved.

Mogens Friis, og Kammerherrerne, Grev Otto Rantzau og Grev Otto Schack, gik ved Siden af hine og afløste dem, når de bleve trætte. — Overmarschallen, Friherre Winterfeldt, gik foran Hans Majestæt med Marschalsstaven i Hånden, og Kongekåbens Slæb blev båret af Overkammerherren og Kammerherrerne, Grev Anthon Günther og Grev Rantzau i Forening, når den Førstnævnte ikke bar Rigsæblet for Kongen. — På hver Side af Himlen gik sex Drabanter. — Dernæst kom de kongelige Kammerjunkere, Hofjunkere og andre Hoffonctionnairer, og Toget sluttedes af Pager og Lakaier i røde Liberier.

Indenfor Kirkedøren stod Bisperne over Sjællands, Stavanger og Århus Stifter, Johan Wandal, Christian Tausen og Erik Grave, i sorte Kåber af Fløjel og Silke og Chorkåber af Gyldenstykke, Sølvstykke og Guldtobin.

Da Kongen kom ind i Kirken, istemmede Chorsangerne en Motet, og Bisperne gjorde en dyb Reverents og trak sig tilbage til Bryggen, hvor de atter bøjede sig i dybeste Underdanighed, da Kongen gik forbi dem. Da Hans Majestæt havde taget Plads på Tronen, gik Bisperne baglængs op til Alteret, medens Kongens Følge rangerede sig ved Tronens Fod; de Herrer, der havde båret Himmelen, holdt den over Tronen, sålænge Gudstjenesten varede.

Da Motetten var udsungen, begyndte Bisp Wandal sin Tale, som foreligger trykt og vidner om megen Lærdom, idet den for største Delen består af Citater af Bibelen og Kirkefædrene. Den er holdt i et Sprog, der minder om det gamle Testamentes østerlandske Pragt, men ingenlunde er frit for Svulst, og

står i skarp Modsætning til Kongens og Hoffets jævne Udtryksmåde. Blandt andet bruger Bispen Benvænelserne: „allerdurchlauchtigste, glørværdigste, stormægtigste, højsaligste“ om Kong Frederik den Tredje, medens Hofdocumenterne betegne denne og de følgende Konger som: „salige, i højlovlig Ihukommelse“. Men det særlige ved Bispens Tale er den Måde, hvorpå han skildrer den enevældige Konges Stilling „i Overensstemmelse med Guds eget Ord“, og den Religions- tvang, han stiller som Kongens første Pligt mod Gud, idet han endog kræver Livsstraf for gentagen Helligbrøde. Talen gengives her i et stærkt sammentrængt Uddrag, kun Indledningen er overensstemmende med Originalen:

„Stormægtigste Monark, Højbårne Arve-Konning, Allernådigste Herre!

„Eders Kongelige Majestæt haver nu præsenteret sig på denne vor glædelige Festdag for den allerhøjeste Kongernes Konges guddommelige og forfærdelige Majestæts Øjne og Åsyn i dette hans ypperlige Hus, hans evige Helligheds og Herligheds Bolig, hvor han selv haver sat sit Navn evindeligen og lovet, at hans Øjne og hans Hjerte skulle være der alle Dage. Og nu vil Eders Kongelige Majestæt åbenbarlig vidne for samme almægtige Gud, for de hellige Engle, som her i Mangfoldighed ere til Stede, og for den hele christne Menighed, at Eders Majestæt er en ret christen og gudfrygtig Konge, som med høj berømmelig kongelig Devotion, Gudelighed og Andagt indstiller og ydmyger sig for sin Gud og Herre og taknemmelig erkender, af ham alene at have annammet og erlanget det kongelige, souveraine Arve-Regimente og Enevolds-Herredømme

over disse tvende mægtige Kongeriger: Danmark og Norge, som Eders Kongelige Majestæt allerede i fuld Possession ejer og besidder formedelst den høje Eders Kongelige Majestæt af Gud selv allernådigst forlenede og af Eders Majestæts højlovligste og højsaligste Hr. Fader overleverede kongelige Arverettighed.

„Om den Dag, der bortrev Eders Kongelige Majestæts gloriøse Hr. Fader, vor aldrig noksom højberømmelige Monark, Kong Frederik den Tredje, om den Dag ville vi sige med Job, at Mørkhed og Dødens Skygge skal vanhellige den, og en Sky skal blive over den. Mørkhed skal betage den, så den ikke skal glæde sig blandt Årets Dage og ikke komme i Månedernes Tal. Men denne Eders Majestæts kongelige Salvings Festsdag er den Dag, som Herren har gjort, på den ville vi fryde os i Herren og sige med Zadoch, Præsten, og Nathan, Profeten: Vor Salomon, Kong Christian den Femte, leve længe og blive lykkelig! Herren give ham et større og bedre Navn end hans Hr. Faders og gøre hans Trone højere end Frederik den Tredjes!

„Men lige som Eders Kongelige Majestæt alt tilforn af Guds egen runde og gavmilde Hånd har modtaget den kongelige Krone og de andre Eders højeste og absolute kongelige Myndigheds prægtige Regalier, således vil Eders Kongelige Majestæt nu med christelig Ydmyghed igen ofre og levere dem i samme evige Guds egne Hænder for dette hans helligste Alter, efterfølgende de fire og tyve Ældste, om hvilke der meldes i Åbenbaringens Bog, at de sad på fire og tyve Troner omkring Guds Trone og havde Guld-kroner på deres Hoveder, og de nedkastede deres

Kroner for Guds Trone og sagde: „Herre, Du est værdig at tage Æren og Prisen.

„Den kongelige Magt og Myndighed er beskikket af Gud lige som Naturens Love og Stjernernes Løb, og derfor kalde Kongerne sig med Rette Konger af Guds Nåde. Thi det er Guds egen Trone, som Kongerne på Jorden besidde i hans Sted, og lige som Gud selv har indplantet en Frygt og Rædsel for Mennesket i alle Dyr på Jorden, i Fuglene under Himme- len og i Fiskene i Havet, således har Gud også indsat en Frygt og en Rædsel for de høje Øvrigheder og Regimenter i Menneskers Hjerter, som Profeten Daniel siger om Nebukadnezar, at alle Folk, Hedninger og Tungemål gruede og frygtede for hans Åsyn; thi han ophøjede, hvem han vilde, og nedtrykkede, hvem han vilde. Derfor giver og Herren selv Kongerne den høje Æretitel, at han kalder dem Guder og den Allerhøjestes Sønner, og der er ingen over disse jordiske Guder, og de have ingen at gøre Regnskab for uden den himmelske Gud alene, thi han er den Allerhøjeste over al Jorden og meget ophøjet over andre Guder, som Psalmisten synger: Men hvis de jordiske Guder forsè sig, da synde de mod den højeste Gud alene og ej imod Menneskene, og derfor siger David, da han har forført Uriæ Hustru og ladet Manden uskyldig dræbe: Mod Dig Herre, mod Dig alene har jeg forsèt mig. Og ligesom ingen kan sige til Herren: Hvad gør Du? således kan heller ingen kræve Kongen til Regn- skab; thi som Salomon siger: Kongen kan gøre, hvad han vil. Hvor Kongens Ord er, der er Magt, og hvo kan sige til ham: Hvad gør Du?

„Men ligesom Majestæterne ere kaldede til at

herske, således ere Undersåtterne satte til at tjene, og Folkeslagene skulle agte på Petri Ord, når han siger: Bliver Eders Herrer underdanige med al Frygt, ikke alene de gode og milde, men også de vanartede og hårde, så I holde det for en Nåde, om I af dem må fordrage meget ondt.

„Undersåtterne skulle ære den himmelske Majestæt i Kongernes jordiske Majestæt; thi Gud åbenbarer sig i Kongerne lige som Solen i dens Stråler; men hvo, der ikke ærer Kongen, skal forvares til Dommens Dag, som Judas siger: Og da skal Herren straffe dem, der foragte Herskaber, dem, der ere dumdristige og egen-sindige, og dem, der ikke undsè sig ved at bespotte Majestæter.

„Dernæst er det Kongens Ret og Herredømme samt Folkenes skyldige Underdanighed, at Kongen skal herske både over Undersåtternes Personer, ifølge Samuels Ord: Han skal tage Mændene til sit Rytteri og sit Rejsetøj i Krigstid, til Pløjning og Høst og andet Arbejde i Fredstid, men Kvinderne til ærlig Tjeneste i den kongelige Husholdnings Fornødenhed. Item at han skal herske over deres Gods og Ejendom, deres Agre og Vingårde, deres bedste Oliegårde, deres Sæd, Kvæg og Asener, hvoraf han enten kan tage Tiende efter sin Vilje eller i Nøds Tid tage det alt-sammen til sin og sine Krigsfolks Conservation og til den almene Velstands Beskærmelse. Thi således siger Davids General-Feltmarschal Joab: Om Herren vilde formere sit Folk, at de vare hundrede Gange så mange, som de nu ere, mon de ikke alle vare min Herre Kongens Tjenere? Og således lære vi af Christi eget Exempel, da han villig gav Skat, uagtet han intet

havde at betale med, men måtte lade fange en Fisk for at tage Skattens Mønt ud af dens Mund. Thi dermed lærer Herren alle christne Undersætter, at selv om Skatterne overstige deres Evne og Formue, må de yde dem villig, og da skal endogså Elementerne og Dyrene tilføre dem, hvad der er fornødent til deres eget Underhold og til Contributionerne. Thi var det på Christi og Apostlenes Tid fornødent at vise sådan Underdanighed mod de hedenske Fyrster, som vare Menighedens Fjender og Forfølgere, hvor meget mere bør der da nu om Stunder bevises sådan Skyldighed mod de christne og gudfrygtige Konger, som ere Guds Kirkes Fosterfædre og Beskærmere.

„På denne Kongernes høje Ret, Magt og Myndighed over Undersætterne samt disses Pligt og Skyldighed mod Kongerne følger nu fremdeles at ansè, hvad Kongerne skyldte Herren deres Gud. For det første skal Kongen erkende Gud for sin Overherre. For det andet skal han lade den hellige Bibel stadig være for sine Øjne, at den må være hans Kirkebog, hans Vandrebog, hans Husbog, hans Krigs-Ordinants, hans Lovbog og Reces, thi den er Guds egen Håndfæstning over Kongen, efter som han ingen anden er undergIVEN. For det tredje skal Kongen søge Undervisning hos Præsterne udi de Sager, som angå Guds Ære og Dyrkelse eller Samvittigheden, som Herren selv siger ved Profeten Malachias, at Præstens Læbe skal bevare Forstand, og man skal søge Loven af hans Mund; thi han er den Herre Zebaoths Engel. Desligeste skal Kongen beskærme og håndhæve den sande Guds Frygt og retsindige Dyrkelse blandt sine Undersætter og for-

svare og forfremme den rene, ubesmittede og uforfalskede Religion i Kirker, Akademier og Skoler; thi en christen Konge må afvende alt Kætteri fra sine Undersåtter, al falsk, vildfarende og forførende Lærdom og som Kirkens rette Fosterfader se vel til, at en liden Surdej ej gør den ganske Dej sur. En christen Konge må ikke tåle nogen i sine Lande, der ikke holder ved den rette Lære, og ej tillade Djævelen eller Kætterne at så Klinten i Guds egen Ager, hvor tilforn intet andet end den gode Hvede af Gud selv er sået, på det Regenterne kunne forvare den rene, uforfalskede, evangeliske Religion for Børn og Børnebørn og indtil Verdens Ende. Det er ikke nok, at Kongen selv holder sig til Guds Lov; men han bør og af yderste Evne flittig tilholde sine Undersåtter, at de udi alle Ting under tilbørlig høj Straf rette sig derefter, og særlig må en christen Konge tilholde sine Undersåtter at bevise deres Gud tilbørlig Ære, Dyrkelse og Tjeneste på Sabather og Helligdage, eftersom det er en stor og gruelig Guds Forhånelse, når det tredje Bud ej holdes i Observants. Store Landeplager skulle visselig følge på Sabathens Vanhelligelse, og de skulle række både til Kongen og til Folket selv. Når en christen Konge truer med at lægge Hånd på dem, der vanhellige Sabathen, da kan han med god Samvittighed sige med Nehemia: Min Gud, tænk mig det til Gode og spar mig efter Din store Miskundhed. Men gør han det ikke, da skal han visselig vejes på Helligdommens Vægt, og da skal det siges til ham, hvad Profeten Daniel sagde til Chaldærnes Konge Balthazar: Du est vejet i Vejeskåler og est funden

for let. Dit Kongerige er adskilt og givet de Meder og Perser.

„Endelig hvad Undersätterne angår, da skal Kongen erindre, at han selv er et Menneske og Døden undergiven, og at de ere Mennesker, som han er sat til at regere over, og han skal mindes Kong Davids Ord, som han taler til Stænderne på Rigsdagen i Jerusalem, hvor han kalder dem sine Brødre og sit Folk. Thi det er ikke Gud behageligt, at de høje Potentater bruge deres Overmagt til Vold og Tyrani men hellere de Gode til Forsvar og Belønning og de Onde og Modvillige til Straf og Hævn; thi Løn og Straf ere de tvende Støtter, som opholde et godt Politi og et lovligt Regimente.

„Men såsom Moses slutter Guds Lov over Kongen med den Forjættelse, at han må forlænge sine Dage i sit Kongerige, og såsom vi ved Guds Nåde ere forvissede om, at Eders Kongelige Majestæt stedse vil have Guds Lov og Anordning for Øje og efterleve den med Flid, da ville vi ønske og bede, at Kongens Dage må være som Himmels Dage på Jorden, og sige med Psalmisten: Herre, lad Kongens Æt blive evindelig og hans Trone som Solen for Dig; lad hans kongelige Afkom befæstes som Månen stedse og altid og som det standhaftige Stjernernes Vidne i Skyen. Selah.“

Da Talen var til Ende, gjorde Bispen af Stavanger en dyb Reverents for Kongeloven, som stod på Alteret, og tog den ud af Foderalet, hvorpå han og Bispen af Århus holdt Bogen for Bisp Wandal, som oplæste Loven fra Ende til anden, og da Bogen atter var lagt på Alteret med dyb Reverents, og Sjæl-

lands Bisp havde holdt en kort Bøn, faldt alle tre Bisper på Knæ og læste Fader-Vor. Derpå rejste de sig atter og messede sammen med Koret: Veni sancte spiritus, Emitte spiritum tuum domine, Kyrie eleison og Gloria in excelsis deo. Dernæst lyste de Herrens Velsignelse over Kongen og læste Collecten og Epistelen.

Da Messen begyndte, tog Kongen sin Krone af og lagde den tilligemed de øvrige Regalier på et lille Bord, som stod ved Siden af Tronen, og sad således uden Regalierne, i „høj, christelig Devotion for Gud“, til Messen havde Ende; men da Choret istemmede den anden Motet, tog Hans Majestæt atter sine Regalier til sig.

Dernæst knælede Bisp^{en} af Stavanger og tog Salvingsbuddiken af Alteret, åbnede den og gav Århus Bisp Låget at holde. Og nu rejste Kongen sig fra Tronen, gik op til Alteret og lagde sine Regalier på Alterfoden, „hvormed Hans Kongelige Majestæt med allerberømmeligste Andagt og Gudelighed submitterede, undergav og ofrede sine kongelige Regalia så vel som sit kongelige Arveregimente til den allerhøjeste Gud og himmelske Herrernes Herre, hvilken de samtligen fornemmelig tilhørte, og af hvis guddommelige Hånd alene Hans Kongelige Majestæt taknemmeligst og underdanigst erkendte sig dennem at have erlanget og annammet. Og det er ej vel at beskrive, hvor højlig^{en} alle gode Mennesker, som der i Kirken tilstede vare, bleve med Andagt og Glæde betagne, og hvorledes deres Hjerter med brændende Devotion og Gudelighed bleve optændte, der deres Øjne så denne Hans Kongelige Majestæts højchristelige Submission og Ydmyghed imod

sin Gud og Herre, samt den højpriseligste Devotion og Andagt, som Hans Majestæt der lod til Syne med meget andægtige, dog milde og helt majestætiske Miner. Sandeligen, den største Del af de Nærværende, deres Øjne løb over af hjertelig Glæde og Fornøjelse, der de så dette gudelige og frydefulde Syn.“

Da Overkammerherren havde åbnet Kongens Trøje, knælede Christian den Femte. Bisperne trådte frem for Hans Majestæt med dyb Reverents, og Bisp Wandal dyppede sine Fingre i Buddiken og salvede Kongen, idet han sagde: „Stormægtigste Arve-Konning, Allernådigste Herre! Eders Majestæt salves nu af den allerhøjeste Gud selv ved mig hans ringe Tjener både på Eders Majestæts Hoved og på Eders Majestæts Bryst, desligeste og på Eders Majestæts højre Håndled, på alle Steder korsvis, og det i den højværdigste og allerhelligste Trefoldigheds, Gud Faders, Gud Søns og Gud den Helligånds Navn. Amen.“

Da Salvingen var foregået, tog Kongen atter sine Regalier og satte sig på Tronen, og dernæst forklarede Johan Wandal Salvingens Betydning.

Derpå sang Choret en Motet af Davids 45. Psalme, og nu velsignede Bisp Regalierne, udlagde deres Betydning og endte med en Bøn og med det Udråb: „Længe leve og lyksalig vorde Kongen! Kongen leve længe og blive lyksalig evindeligt!“ Alle Tilstedeværende svarede med et lydeligt „Amen“, og endelig sluttede Bisp med „Amen, i Jesu Navn Amen.“

Dernæst vendte alle tre Bisper sig om mod Alteret og messede i Forening med Choret: Te Deum laudamus, hvorpå Bisperne atter vendte sig mod Kongen,

der tog Kronen af, medens Erik Grave lyste Herrens Velsignelse. Da Collecten var læst, og Choret begyndte at synge den sidste Motet, rejste Kongen sig og forlod Kirken, idet Processionen ordnedes på samme Måde som ved Ankomsten.

Kort efter at Ceremonien i Kirken var til Ende, blæste Trompeterne til Bords. — Kongen gik da i al sin Pragt fra Forgemakket til Riddersalen, og samtidig kom Dronningen og Prins Jørgen til Taffels.

Hendes Majestæt bar en lille Guldkrone, besat med Diamanter, på den rigt lokkede Frisure og kostbare Perler i Ørene og om Halsen; Sømmene på hendes Sølv mors Kjole vare bræmmede med Juveler, og Roben havde brede baldyrede Borter og var tæt besat med gyldne Kroner lige som den lange Fløjels Kåbe, der var foret med Hermelin på samme Måde som Kongekåben og sammenfæstet med en kostbar Agraffe af Ædelstene og Perler. — Prinsessen af Zweibrücken bar Kåbens Slæb.

I Riddersalen, hvis Tapeter prangede med store Billeder af Christian den Fjerdes Kroning i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn og Processionen fra Kirken til Slottet 1596, samt 24 Fremstillinger af Krigen fra 1611 til 1613 ¹⁾, var der dækket et Bord på tre Couverter. Dronningen sad ved Kongens venstre Hånd for Bredsiden af Bordet, og Prins Jørgen havde Plads for Bordenden ved Kongens højre Hånd. Cavallererne stod til Højre for Kongen og Damerne til Venstre for Dronningen. Kongens Confessionarius, Magister Hans Leth, læste

¹⁾ Frederiksb. Slots Invent. Regnsk.

Bordbønnerne på Dansk efter Kongens Befaling. Over-Kammerherre Ulrik Frederik Gyldenløve og Grev Anthon Günther præsenterede Majestæterne Servietten, Vinen og Maden, som overraktes dem af Hofjunkere. Sangere og „Violons“ underholdt Herskaberne ved Taffelet, og Trompetere og Paukeslagere forherligede Måltidet. Midt under Taffelet førte Hofmarschallen Cavallererne og Damerne hver til sit Gemak, hvor de bleve herlig tracterede, „og således blev Resten af denne højtidelige Dag udi al sømmelig Lyst og Glæde tilbragt“.

I Anledning af Salvingen har Thomas Kingo skrevet nedenstående Vers, hvor Kongen, Dronningen og Rigets Stormænd ere sammenlignede med Sol, Måne og Stjerner. I Digtet skimter man — som i så mange andre af Datidens Udtalelser — Uviljen mod Adelen og den Følelse af Tryghed, der gjorde sig gældende hos de lavere Stænder efter Enevældens Indførelse. Originalen er på flere Steder noget bred, og her er derfor givet et Uddrag.

Dag op i salig Tid, al Nordens Held og Ære!
 Dig denne store Dag skal lykkelig indbære
 Til langsom Evighed, med Sejer, Fryd og Fred! —
 I Tvillingriger skal med Himlen blive ved!

Dag op i salig Tid, sølvøjet Østen-Skanse!
 Lad Solen dejlig frem i Purpurkåben svanse
 Og lægge Himmelsmil på alle Ting, den sèr,
 At de sig yndelig mod denne Dag betèr.

Gyd Himmel Nåde ned af alle dine Kanter
 Og hæv et Øje på de vide Trone-Planter,
 Som sig ved denne Dag skal fæste stadig Rod
 Og sprude Grene frem af lutter Kongeblood.

Del Himmel og et Blink udaf en lykksom Stjerne
 Med mig, som ikke kan, men vilde dog så gerne
 Tilegne denne Dag sin ret livagtig' Skik,
 Da Nordens Arve-Søn med egen Krone gik.

Jeg finder vel mit Fejl, dog vil jeg trøstigt blive;
 En grov Metalle-Pind den bedste Sole-Skive
 Med skæven Skygge har og ofte peget på
 Og vist med dunkel Streg, hvor klareste Dage gå.

O Danmarks dejlig' Dag, hvis Lige kan ej findes
 I rune-huggen Sten, og aldrig nogen mindes
 Fra første Folke-Bo, og ikke siden Dan
 Sad op på Kongestol og tog sig Riget an.

Lad samles op igen den værdig' Kongeaske;
 Lad længst omfalden Spir og gamle Kroner braske
 Af fordums Herlighed; dog ejer ingen mer
 End den, som Frihed sin omkring sin Trone ser.

Man ser her på en Spejl i Himlens store Fæste
 En eviglænket Fred til Verdens Gavn og Bedste,
 Det prægtig' Stjernetal, hver i sin Orden står
 Og uden Herrebud et Stråbred aldrig går.

Der træder Solen frem med Prunk og Konge-Fore;
 Strax falder Ydmyghed på både Små og Store;
 De Stjerners Blink og Brask forblegnet' svøbes ind,
 Til Kongen vender sig og får et andet Sind.

I hvert et Himmeltegn han Frihed har at løbe;
 Han kører frejdig om og bruger flux sin Svøbe;
 Ej nogen siger nej og hindrer ham en Fod;
 Ej Skorpionen selv tør Stjerten vende mod.

Så mangt et Nåde-Blus og himmelgunstigt Øje
 Han plejer til sit Folk imidlertid at bøje.
 Hans majestætisk' Bryst er cirkelfuldt af Magt;
 I hver en Stråle er en kraftig Virkning lagt.

Han øser Liv og Lyst på alle Stjerne-Flokke.
 Han bøjer ofte sig til Jordens Våde-Sukke („Sokke“)
 Og stikker Kvægnings-Kraft i hendes kolde Bryst,
 Når Vinter-Voldsmand har forkrænket hend' og kryst'.

I Luften gør han rent; når Storm og stridig Vinde
 Opsværme mægtelig med Skyer grå og blinde,
 Han gjør sig Mellemand og lader Verden se,
 At ingen må se surt, når han vil ene le.

I Havets dybe Vom han tit sin Spir nedstikker
 Og udi Fiskehal en Skåle net opdrikker;
 Så løftes Saften op om Tronens gyldne Ring
 Og øses siden ud til al den tørstig Ting.

Og når hans Trone-Gang mod Aften monne hælde,
 Og han vil skjule lidt sin himmelgivne Vælde,
 Strax træder i hans Sted hans dejlig' Dronning frem
 Med allehånde Pragt på Himlens vide Hjem.

Ej mindre Lydighed end før er da på Færde.
 Hver Stjerne pynter sig og skynder at omgærde
 Med Glæde Månens Stol, og hvor den gæste vil,
 Der byder hver sin tro og trygge Tjenest' til.

I hendes Herredom er Nåde, Ro og Hvile;
 Hun tør ad Uro selv vel hånlig le og smile.
 Hun alle Kreatur' fra Arbejd løser af;
 Hun er de Mattes Liv og rette Støttestav.

Hun vandrer mangen Nat og hører Verden brumle,
 Og hvordan Mennesker i Mørke, Dårskab tumle.
 Hun ser vel mangen Gang et giftigt Stjernes kud;
 Dog hendé gør det ej det allermindste Brud.

Hun holder alt sit Hof og Friheds Regimente
 I Rigtighed og Gang, til Himlen selv vil hente
 Sig anden bedre frem at tage Spir i Hånd
 Med lige Himmel-Ret og søde Friheds-Bånd.

Så går det År til År, og ingen Skifte kendes
 I det Regeringspar; thi under dem kun vendes
 Det dødelige Kræ, som stiger op og ned.
 De ellers intet selv af slet Forandring ved.

Så har og Himlen selv Dit Regimente skikket,
Stormægtig' Konge, som skal aldrig blive vrikket.
Du, Du, Vor Nordens Sol, med Solen bliven fuld
På denne salig' Dag af Dyders Stråle-Guld.

Gid nu det Kæmpe-Blod og store Konge-Olde,
Som Danmark haver haft med Norrig udi Volde,
Af Støvet kunde se, hvor Du Dig gjorder om
Med Nordens Herlighed, Din Arv og Ejendom.

Det modig' Sjæle-Tal sig skulde lade platte
I Støvet ned igen, af Hænder skulde dratte
Al fordums Herremagt, når de kun spejled' sig,
O store Christian, et lidet Glimt i Dig.

Så mangel salvet Arm med Sværdet har omfejet
Og med sin Kæmpekraft sin Fjendes Hals afmejet.
I Rommer-Marken står endnu vort blodig' Spør;
I alle Naboland den danske Sejer bør.

Dog vilde Lykkens Gnist af intet Harnisk springe;
Så lyksom bandtes ej ved Side nogen Klinge,
At Kronens Arveret den kunde loddes på
Den lange Kongeslægt og uforandret stå.

Vor salig' Frederik, Dit Hus til evig Lykke,
Såsom i Live Du varst et Afmalings-Stykke
På Dyd og Fromhed selv, på Herrens sande Frygt,
Så blev Din Tinding og med Arveret omtrykt.

Nu går i Dag Din Søn omkronet, alle Vegne,
Som Solen med sit Lys. Se, hvor han sig kan hegne
Med begge Riger om; opkiltet med sit Sværd,
Den ene Hånd hans Spir, den anden Æblet bær.

Her er de største Ting, som Verden har i Eje;
Her er de største Pund, som Gud kan ene veje;
Her er eu Krone fuld af Ædelstenes Pragt. —
Gud krone Kongen så med Ære, Sejer, Magt!

Her er så blankt et Sværd, — Gud hærde selv dets Ægge,
At derved bæve må hans Fjenders Hjærte-Vægge!
Her er en gylden Spir. — Gid Rettens Spir må stå
I Kongens højre Hånd og aldrig under gå!

Her er en Æble-Form med gylden Kors at skue. —
 Gud samle Norden så med Kraft og al Formue
 I Hjerters Enighed! Gud lade Korset gå
 Fra Kongens Arve-Hus, men Korsets Lære stå!

Gak mægtig Herre, gak, bese Din Arve-Trone;
 Besku den rige Arv udi Din vide Krone.
 Det Folk er stjernetykt, som om Din Trone står;
 Det gerne til sin Død for Kongens Ære går.

Gak nådig Herre, gak, og lad Dig derpå salve.
 Vi for dig alle Mand vil ofre Læbers Kalve.
 Gud signe, salve så Din Skulder og Din Arm,
 At hellig Ånd og Kraft må bo i Bryst og Barm!

Gud føre selv Dit Navn til alle Verdens Ender
 Som bedste Salve-Lugt, hvis Kraft sig vidt udspænder!
 Gud øse Glædens Krus på Kongens Hoved ned
 Med Lykke, Vælde, Fred i Overflødighed!

Gud styrke Kongens Mod! Lad Gud hans Fjende rømme!
 Gud lade Livsens Flod hans Dronning oversvømme!
 Gud lægge Hånd i Hånd med Kongen, hvor han er!
 Gid Herren som sit Segl ham på sit Hjerte bær'!

Skift Himmel Dag og Nat; imens Du Sol og Måne
 Har på dit runde Blå, så skal og Norden låne
 Af Dig Regerings-Skik, en Sol og Måne skal
 Regere frit igen blandt Nordens Stjerne-Tal.

Kom tidlig Himmel, kom vor Konge selv at signe!
 Lad hans Velsignelser hans Fædres overligne!
 Kom sildig Himmel, kom og tag ham til Dig hjem!
 Gør Nordens Glæde fuld udi sit store Fem!¹⁾

¹⁾ Rostgårds Manuscsml. 131 Fol. — Signeret: Hosianna eller underdanigste og allerydmygeligste Hjertes Lykønske til den stormægtigste og højborne Monark og Enevoldsherre, Christian den Femte, Konge til Danmark o. s. v., der Hans Kongl. Majestæt År 1671 den 7. Juni til sin højvægtige Arveregering gudfrygteligen, retfærdeligen, lykkeligen og sejsersaligen at fremføre og til sine Arvinger og Efterkommere berømmeligen omsider at henføre, lod sig efter den af Gud selv indførte og himmelbudne Måde og Maner

I ovenstående Vers er Regaliernes Betydning antydet, og som det allerede er sagt, blev denne også fremdraget i Bisp Wandals Tale. Fyldigst og klarest var dog Udtydningen ved Christian den Tredjes, Frederik den Andens og deres Dronningers Kroningsfester. Fra Beretningerne om disse ere nedenstående Uddrag tagne¹⁾.

Kronen er Sindbillede på Folket; thi et trofast Folk er Kongens Ære og Smykke. — Kronens Guld er Menigmand og Embedsmændene, som Kongen har indsat; ligesom Kronens Ring slutter tæt om Hovedet, således skulle de stå endrægtige om Kongen. — Ædelstenene i Kronen ere „Kongens tro Mænd“, Rigsrådet og Adelen; de skulle skinne som Perler i Guld, idet de stræbe efter at være Exempler på Guds frygt og Dyd, gøre det, som Ret er, og hjælpe andre til deres Ret. — Skulde det ske, hvad Gud forbyde, at en af Ædelstenene falder ud af Kronen, da er Kronen ikke brudt; thi Judas faldt af Herrens Krone, og Christus var ligefuldt en Konge. — At Kronen er åben oventil, betyder, at Gud i Himlen er over al Verdens Øvrighed som Herrernes Herre og Kongernes Konge; derfor

salve og signe. Kongen ske Lykke! — Af Hans Majestæts Allerunderdanigste Arve-Undersåt og tro Forbeder til Gud, Thomas Kingo, Sognepræst i Slangerup.

- 1) Frederik Münter: Actstykker vedkommende Kong Christian den Tredjes og Dronning Dorotheas Kroning i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. — Danske Samlinger fjerde Bind. Chr. Bruun: Kong Frederik den Andens Kronings- og Salvings-Act o. s. v. — Ovennævnte Actstykker ligge ligeledes til Grund for den følgende korte Beskrivelse af Kroningsfesten, som i Henhold til Bogens Plan kun skal pege på Forskellen mellem Christian den Femtes Salvingsact og de nærmest foregående Kroningsacter.

skal Kongens Hjærte være i Guds Hånd, hans Geringer både Lønlige og Åbenbare gøres for Herrens Åsyn. — At Kronen er tung at bære, betegner, at Regimentet ikke er udvortes Pragt og Glands; men en Byrde, der blev lagt paa Kongens Hoved, da Herren befalede ham at forestå Land og Rige.

Æblet er et Billede på Kongeriget; thi Land og Hav danne tilsammen den runde Klode. — Kongen skal holde det i Hånden, ligesom Herren holder Jord og Himmel i sin Hånd, og det skal altid være for hans Øjne og minde ham om Herrens Ord: Kunde en Moder forglemme sin Spæde, så hun ikke forbarmede sig over sit Livs Frugt, så vil jeg ikke glemme mit Folk. — Korset, som står på Æblet, giver til Kende, at det Tegn, som var Hedningerne et Skændsels-Tegn, er blevet os et Frelsens-Tegn, og at den korsfæstede Herre Christus er Konge over Kongen og Kongeriget.

Scepteret er et Billede på Lov og Ret; thi Christi Scepter er Guds Lov i Evangeliet. — Det skal vidne om, at Loven gives for Guds Ansigt, og Dommen fældes for hans Åsyn, hos hvem der ikke er Uret eller Persons Anseelse, at Retten er Herrens Ret, og Dommen kommer over hans Hoved, som fælder den.

Sværdet er et Billede på den Magt, der er lagt i Kongens Hånd. — At han ved Kroningsceremonien strækker den flade Klinge ud over Undersåtterne og hæver Værget truende mod Verdens fire Hjørner, betegner, at han skal værne Folket mod udvortes Fjender og mod dem i Landet, der bryde Loven.

Salvingen betyder, at Kongen er Herrens Udvalgte. — Salvingen sker korsvis, fordi Christus er Kongernes Forbillede. — At Skuldrene salves, beteg-

ner, at ligesom Frelseren bar det genfundne Lam på sine Skuldre, således skal Kongen være en Fader for sit Folk og bære de Svage i Nåde og Tålmod¹⁾. — Armen salves, fordi Magten skal være Kongen hellig, så han ikke misbruger Sværdet enten ved at drage det eller lade det hvile i urette Tid, ej heller ved at holde Kød for sin Arm og pukke på sin Vælde.

Ved Christian den Femtes Salving afveg Bisp Wandal fra den traditionelle Forklaring af Regaliernes Betydning, idet han sagde, at Kronen var Tegn på Kongens Herredømme over Undersåtterne, og Ædelstenene Sindbilleder på hans kongelige Dyder. Med Hensyn til Æblet, Scepteret og Sværdet samt Udtydningen af Salvings-Acten holdt han sig derimod i Hovedsagen til den sædvanlige Forklaring. — Han talte selvfølgelig ikke så frimodig til Kongen, som det før havde været Skik; men når Renaissance-Tidens Tankegang i det Hele taget ligger vor Tids nær, medens det følgende Århundredes ofte vækker vor Uvilje, så er det dog værd at mindes med Henblik på det Æmne, her omhandles, at det var Kingo, der sang:

Kroner og Scepter i Demant-Spil lege,
 Leg er dog ikke den kongelig' Dragt.
 Tusinde Byrder i Kronerne hvege,
 Tusindfuld Omhu i Scepterets Magt.

Til yderligere Belysning af Arve-Kongens Salvings-Act, og særlig for at fremhæve Forskellen mellem

¹⁾ Bugenhagen føjer til, at sådant Regimente medfører Møje og Fare, som Kongen skal tage på sin Nakke: „Das die Bawren und gemeiner Man, ihr kennigen (Känchen) Bier mit frewden trincken“.

denne og Valg-Kongens Kronings-Act, skal her sluttelig anføres et Exempel på den sidste Ceremoniale.

På den Søndag, Kroningen skulde gå for sig, red den udvalgte Konge til Kirke i en Dragt, der ikke afveg fra Adelenes hverken i Snit eller Kostbarhed. Hans Plads under Bære-Himlen — og intet andet — betegnede ham som Hovedpersonen i det pragtfulde Optog, hvor de fire ældste i Rigsrådet, der red foran Kongen og bar hver sin Regalie, særlig tiltrak sig Opmærksomheden.

Når Toget var ankommet til Kirken, modtog Ordinator det i Døren og førte Kongen op i Choret. Derpå knælede de ovennævnte fire Rigsråder for Alteret — en efter en — og ofrede hver sin Regalie på Alterbordet; hvorpå Ordinator bad en kort Bøn og holdt en Tale til Folket, i hvilken han lagde dem Kronings-Actens Betydning på Sinde.

Efter at Indlednings-Talen var til Ende, og „Veni sancte spiritus“ var messet, førte Rigsråderne Kongen frem for Alteret, hvor han knælede og bad. Dernæst trådte Kantsleren hen til Ordinator og forlangte, at han skulde salve den udvalgte Konge, overgive ham de Regalier, der vare ofrede på Alteret som Tegn på, at kongeligt Herredømme var Guds Indstiftelse, og bede om Herrens Velsignelse til, at samme udvalgte Konge måtte styre Riget til Guds Ære og Undersåtternes Bedste. Hvorpå Ordinator svarede, at eftersom Rigsrådet på Rigets Vegne begærede, at han på Guds Vegne skulde „ordinere“ den udvalgte Konge, da gjorde han det hjertelig gerne og var villig til at tjene dem.

Derpå vendte Ordinator sig til Kongen og forma-

nede ham til at være ved frit Mod og tro på, at Gud, som havde udvalgt ham, også vilde være hos ham med sin Nåde og Beskærmelse. Dernæst krævede Ordinator på Rigsrådets Vegne Kongens Ed på, at han vilde regere efter Guds Lov samt holde Rigsrådet og de øvrige Undersætter i tilbørlig Agt og Ære; hvorpå Kongen aflagde Eden med Hånden på Evangeliet.

Nu knælede Kongen. Ordinator trådte hen til ham og salvede ham korsvis på den højre Arm, mellem Hånden og Albuen, og ligeledes mellem Skuldrene, hvorpå han forklarede Salvingsactens Betydning.

Dernæst anmodede Ordinator Rigsrådet om at føre „Hans Nåde“ til det Telt, som var rejst i Nærheden af Alteret, iføre ham Kroningsdragten og ledsage ham til Tronstolen. — Medens Omklædningen varede, blev der messet og sunget.

Når Kongen havde indtaget sin Hædersplads, tog Ordinator Sværdet af Alteret, gav Kongen, som nu atter knælede, det blanke Sværd i højre Hånd og leverede Skeden til en af de Præster, som assisterede. Efter at Ordinator med nogle få Ord havde betydet, at Sværdet var overrakt i Guds Navn, gav Kongen det til Rigens Marschal, som stak det i Skeden og holdt det, medens Ordinator forklarede dets Betydning. Dernæst bandt Ordinator Sværdet ved Kongens Side og sagde, at Hans Nåde skulde bære det for at straffe de Onde og beskærme de Gode, hvorpå Kongen trak Sværdet og tilkendegav, at han vilde efterkomme dette Bud, idet han strakte den flade Klinge ud over Folket samt truede mod alle fire Verdens Hjørner. — Når Kongen atter havde stukket Sværdet i Skeden, knælede han på ny for at modtage Kronen. Ordinator tilkaldte

Rigsrådet og forlangte, at de, som stode nærmest, skulde tage fat på Kronen og hjælpe ham at sætte den på Kongens Hoved, medens de fjernere stående, som ikke kunde nå Kronen, skulde strække Hænderne ud imod den og derved tilkendegive, at også de toge Del i Handlingen; thi, føjede han til, „det er Eders egen Ære, og der ligger Eder stor Magt på“. — Idet Kronen blev sat på Kongens Hoved, nedbad Ordinator Herrens Velsignelse over ham. I Begyndelsen af den dermed forbundne Tiltale kaldtes Kongen endnu „Eders Nåde“; men fra det Øjeblik, Kronen havde berørt hans Hoved, tituleredes han „Deres Majestæt“. Medens Kongen endnu knælede, overgav Ordinator ham Scepteret og Æblet og udlagde deres samt Kronens symbolske Betydning. Under en Pause havde Kongen overgivet Sværdet, Scepteret og Æblet til dem, der på Embedsvegne skulde forvare disse Regalier for ham. Da Talen var til Ende gav Ordinator Kongen Hånden, og nu forkyndte Trompetfanfare, at selve Kronings-Ceremonien var til Ende.

Da Musikken tav, messedes: „Te deum laudamus“ og „Salvum fac populum tuum Domine“; hvorpå Kongen knælede og modtog Ordinators Velsignelse. Dernæst trådte han hen for Alteret med draget Sværd i højre Hånd og læste Søndagens Evangelium med høj Røst til Tegn på, at „han vilde tjene Evangelio og sine svorne Undersætter med Sværdet“. Efter at Evangeliet var læst, tog Kongen atter Plads og blev siddende, til den kirkelige Del af Festen var sluttet med Bøn og Velsignelse samt Messen: Da pacem Domine in diebus nostris.

I Overensstemmelse med gammel Skik slog Kongen Riddere, før han forlod Kirken.

Derefter red han — i kongelig Pragt — tilbage til Slottet, hvor der var anrettet et prægtigt Gæstebud, og Festlighederne bleve nu fortsatte i flere Dage med Ridderspil og anden Lystighed.

Ved Kronings-Acten fandt der altså en Ordination Sted, for hvilken Ceremonialet var den lovbundne Form. Hvor omhyggelig denne var gennemført, ses måske bedst af Titulaturen, idet — som allerede sagt — Tiltale-Formen „Eders Nåde“ ombyttedes med „Eders Majestæt“ i det Øjeblik. Kroningen var foregået, hvad der sikkert viser, at den udvalgte Konge i Tidsrummet, der lå mellem hans Forgængers Død og Kronings-Acten, endnu ikke var i Besiddelse af fuldstændig kongelig Værdighed.

Helt anderledes stillede Forholdet sig, efter at Arveretten var trådt i Kraft, og Kongen var i fuld Besiddelse af Majestæts Værdighed fra det Øjeblik, hans Forgænger døde. Da han var født og båret til en Stilling, som overtoges ved Arv, modtog han denne umiddelbart af Gud, uden at Mennesker var Mellemmænd; altså kunde der ikke være Tale om, at Undersåtterne skulde indsætte ham, og derfor faldt Kronings-Acten bort. Når det er så almindeligt, at det næsten er Sprogbrug, at tale om Christian den Femtes og de efterfølgende Kongers „Kroning“, er dette følgerigt urigtigt.

DAGLIGDAGS FORHOLD.

Lige som Museerne gemme de sjældne Genstande, således skildrer Historien de usædvanlige Begivenheder, medens det Almindelige og Hverdagsagtige er tilintetgjort og glemt, og Efterretningerne om dagligdags Forhold ere derfor i høj Grad fragmentariske.

I Slutningen af det 17de Århundrede strømmede, som bekendt, Tonen fra Ludvig den Fjortendes Hof ud over hele Europa, og som det vil ses af det Efterfølgende, ordnede man også herhjemme de store Festiviteter efter udenlandsk Forbillede. Derimod varede det længe, før man fandt den fremmede Dragt bekvem, og i Christian den Femtes Tid var der betydelige Brydninger mellem det Gamle og det Ny.

Derfor står den franske Cour i skarp Modsætning til den Gemaks-Ordinants, som Christian den Femte udstedte den 11. Maj 1670¹⁾, hvor Kongen gør vitterligt: „At eftersom Vi alle, særdeles Vore egne kære og tro Arve-Undersætter, gerne, enhver efter sin Stands og Vilkårs Lejlighed, fri og ubehindret Tilgang til os allernådigst ville have forundt og bevilget, da, på det

¹⁾ Ceremonialia.

sådan Tilladelse og bevilgede fri Acces og Adgang ikke af en eller anden skulde misbruges Os selv til Forhindring og Umagelighed, have Vi allernådigst for godt ansæt efterfølgende Gemaks-Ordinants derom at beskikke og forordne.“ — Efter denne Indledning følger en Mængde Bestemmelser, som vise, at der ved Udtrykket „alle og enhver“ dog kun skal forstås Rangs-personer samt fornemme Borgere og Gejstlige, eller hvad man den Gang betegnede med „honnette og skikkelige Folk“. Blandt disse måtte største Parten kun komme i det yderste Forgemak, medens de særlig Udmærkede kom nærmere og nærmere til Kongen, alt eftersom de vare fornemme til, og Kammerherrerne skulde have flittig og god Indseende med, at de Tilstedeværende ubrødelig overholdt de givne Regler, og sømmelig advare enhver, så ingen kom videre, end foreskrevet stod ¹⁾.

Vor Tid vil selvfølgelig finde Datidens Lighed og Frihed i høj Grad indskrænket; men hertil er at be-

¹⁾ Kammerherre-Værdigheden stammer fra Dørvogter-Embedet. Ifølge Christian den Andens Hof-Reglementer var Dørvogteren eller Dørsvenden en fornem Mand, til hvis Bestilling det også hørte, at han skulde følge Kongen i Byen og bære Lygten for ham. — Kammerherre-Nøglen blev oprindeligt båret i Bæltet, således som det f. Ex. kan ses på et Portrait af Velasques de Silva, malet af ham selv, stukket af Francesco Cecchini. I Christian den Femtes Tid og hundrede År efter var Guldnøglen — som for Overkammerherrernes Vedkommende var besat med Ædelstene — så stor som en almindelig Dørnøgle og blev båret „i en blå Båndsløjfe på Lommetasken, foran til Højre“ (Moths Ordbog. — Sml. Gamle Malerier f. Ex. på Gl. Estrup. Da Kjoleskøderne bleve smallere, måtte den selvfølgelig rykke tilbage, og således kom den til at indtage sin nuværende Plads.

mærke, at før Enevældens Indførelse vare Reglerne endnu langt strængere¹⁾.

Selv den Ringeste i Landet kunde få Christian den Femte i Tale, og i den pragtfulde, forgyldte Ride-stald flokkedes de Nødlidende om Kongen og modtog rigelige Gaver. Snart var det Fattige og Krøblinge, snart Folk, hvem en eller anden Ulykke var overgået, der bad Kongen om Hjælp²⁾.

„Rançonerne fra Tyrkerne“ vare i den Tid en almindelig Almisse. Snart var det Hustruen, der rejste Landet rundt for at tigge sin Mand fri, snart Søsteren, der samlede ind for at løskøbe sin Broder, og atter her have vi Bevis på, hvor uretfærdig den Dom er, der i Almindelighed fældes om Kongen, idet en tysk Adelsdame ikke fik større Hjælp end en dansk Matroskone. Iøvrigt forekomme Bidragene til Rançonerne hyppig i Årene 1672—76, og den Gang vare de i Reglen paa 40 Kroner i vore Penge. Så stansede de indtil 1685. Fra den Tid og til Kongens Død forekomme de atter, men i mindre Antal, og det var rimeligvis en Følge deraf, at de steg til 200 Kroner³⁾.

Der var ingen Assurance på Christian den Femtes Tid. Når Folk, som ellers vare velhavende, rantes af en eller anden Ulykke, bødede de på denne ved Lotterispil, og glemte ikke at gøre Krav på Kongens Kasse, når de stod i nogen som helst Forbindelse med Hoffet. Sukkerbageren satte Skueretter på Spil, Conterfeyeren Skilderier, og den blinde Snedker i Rosenborghave mødte År efter År med et Kunstskaab. 1690

¹⁾ Ceremonialia.

²⁾ Particulairk. Regnsk.

³⁾ S. St.

tog Kongen Lodder for 800 Kroner i det Skab, som Hofsnedkeren, Mester Lorentz Corbianus, opsatte efter sin ulykkelige Ildebrand. Samme Ar bortspillede en herværende Franskmand et Clavèr, og det er første Gang, dette Instrument nævnes i Regnskaberne. Kongen tog et betydeligt Antal Lodder, og der er Sandsynlighed for, at han har været den Vindende; thi fra den Tid gav Organisten ved Nikolaj Kirke Prins Carl og Prinsesse Sofie Hedvig Undervisning i Clavèrspil. Pager og Lakaier, Hoffourerer, Trompetere, Fyrbødere, Beridere, Jægere og Staldknægte figurerede idelig som Collecteurer, og selv Hofdamer, Slotsforvaltere og Officerer satte Smykker og Heste på Spil. En Hest kostede den Gang fra 120 til 1000 Kroner. Et Numer betaltes med 4 til 16 Kroner, og hvem der skulde være den Vindende, afgjordes i Reglen ved Tærningkast eller Skiveskydning¹⁾.

Kongens Gavmildhed giver sig iøvrigt tilkende på mange Måder. Han satte faderløse Børn i Lære hos dygtige Mænd, til hvilke han betalte et årligt Honorar samt Udgiften til Svendeklæder. Han løskøbte begavede Drengene fra et eller andet Håndværk, der hindrede dem i at udvikle deres særlige Evner; således betalte han 1699 ikke mindre end 400 Kroner for at frigøre Alexander Trompeters Sønner. Han sendte unge Kunstnere udenlands og understøttede dem en Række af År, og han underholdt dygtige Videnskabsmænd, så de kunde lade deres Embede hvile og arbejde på deres videre Uddannelse²⁾.

Poesien alene var Stifbarn. Til den ofredes kun

¹⁾ Particulairk. Regnsk.

²⁾ S. St.

40 Kroner årlig, som regelmæssig udbetaltes en gammel Mand for Nytårsvers¹⁾. Datidens Poesi var iøvrigt ofte ligeså fattig på Indhold som rig på Ord, og det vrimlede med Vers, da selv Ansøgninger skreves på Rim. Således blev Christian Muus kaldet til Ribe Bispestol 1701, efter at Frederik den Fjerde allernådigst havde bevilget efterstående Ansøgning:

Stormægtigste Monark! Bisp Anker siges død,
Og Kaldet er vacant. Ens Død en Andens Brød.
Vil Gud og Frederik, at Lykken træffer mig,
Indtil jeg også dør, jeg takker ham og Dig²⁾.

Christian den Femte modtog blandt andre en Ansøgning om et Præstekald, hvor der er lagt endnu mindre Skjul på, at Kaldelsen var en Forretningssag, og Candidaten, Jens Kragh, havde samtidig indgivet et Andragende til Dronningen, i hvilket han udbad sig en af hendes Majestæts Kammerpiger til Hustru. Brevene ere Beviser på, hvor frit man turde tiltale den enevældige Konge og hans Dronning; men da de begge ere uden Dato, og da der i Christian den Femtes Tid er ansat flere Præster af dette Navn, må det henstå uafgjort, om Ansøgningerne ere tagne til Følge. Den til Kongen gengives her noget forkortet; Candidaten skriver, som følger:

Nu er min Kjole syet, og min Bonnet³⁾ er færdig,
Og hvad mig selv angår, jeg dygtig er og værdig.
Nu er jeg given an hos Bispens Famulum,
At han mig sætte kan i Deres Flumerum,
Der første Gang skal frem for Fader selv at læse.

¹⁾ Particulairk. Regnsk.

²⁾ Rostgårds Manuscsml. 237 K. Universt. Bibl.

³⁾ Ifølge Moth en trind Hat, flad oventil, som kun Købstad-Præsten måtte bære.

Ak! måtte jeg få Brev, hvorpå stod oven skreven:
 Vi, Christian den Femte, ud af Guds Nåde dreven,
 Vi bleven er til Sinds at gøre nu til Præst
 Os elskelig Jens Kragh, at han skal være næst
 Al Kaldets Rettighed som alle hans Forfædre,
 Til Vi en anden Gang hans Tilstand kan forbedre.

Hvad mere jeg begær', det ved min nådig Dronning;
 Det jeg ej sige tør for Jer, min nådig Konning;
 Men Summen er dog det, at jeg før Juledag
 Må vorde vel omdøbt og kaldes Hr. Jens Kragh.
 Ak! blev min Excellents med slig en Titel sired,
 For ingen af min Stand jeg siden vilde firet.
 Jeg sat' min Hat paa Snur, og selv jeg vilde gå
 På Tablatur. Ja vist mig fik i Tale få.
 Dog Gud han bedre det! Jeg beder Nat og Dag,
 Jeg beder her og der, så er jeg dog Jens Kragh¹⁾.

Disse Ansøgninger høre med til Tidens Skyggesider, lige som Præmierne til Jøder, Calvinister og Katholiker, der gik over til Statskirken²⁾; til disse hører også den langtrukne Gudstjeneste, på hvilken Indvielsen af Frelserens Kirke på Christianshavn den 19. April 1698 særlig kan tjene som Exempel; thi den Dag kørte Kongehuset til Kirke Kl. 9 om Formiddagen og kom først derfra Kl. 4^{1/2} om Eftermiddagen³⁾.

Med Lægevidenskaben stod det tarvelig til, og man var mest tilbøjelig til at søge Hjælp hos Kvaksalverne. Barbererne vare i Reglen selvskevne Chirurger, og i 1681 udbetaltes der endog 400 Kroner til Skarpretteren for Pagen Zepelins Ben at hele. Til Kongens eget Brug købtes gentagne Gange Recepter af omstrejfende Line-dansere og andre Gøglere, der tog indtil 2000 Kroner for Opskriften på en Balsam, der vistnok ikke var

¹⁾ Rostgårds Manusmsl. 237 K.

²⁾ Particulairk. Regnsk.

³⁾ Fourèr Journ. Rostgårds Manusmsl. 62 Fol. Universt. Bibl.

nær så uskyldig som Datidens berømte Slagvand¹⁾, der væsenlig bestod af destilleret Vand og små Stykker Bladguld.

Blandt alt det, som gav Tiden dens særegne brogede Præg, indtog de udenlandske Dyr samt Dværgene, Morerne, Tyrkerne, de græske Piger og norske Drengene en fremragende Plads.

I Rosenborghave var der dresserede Bjørne. I Dyrehaven ved Frederiksborg husede man Løverne, Elefanterne, Kamelerne, Rensdyrene og hele det øvrige Menageri, som førtes hertil fra fjerne Lande og tiltrods for Transporten var temmelig billigt, da en Løve kostede det samme som en god Hest og en Elefant omtrent det dobbelte. De mindre Dyr, blandt hvilke Aber og Poppegøjer vare særlig yndede, havde deres Plads i Kongehusets egne Værelser, hvor de dels holdtes i Bur, dels drev deres frie Spil sammen med Yndlingshundene, der betaltes så dyrt, at to små Hunde, som Dronningen fik 1679, kostede 560 Kroner, og skattedes så højt, at Christian den Femtes gamle Hund „Tullefas“ var malet i naturlig Størrelse og hang i Kongens Kammer Side om Side med Dronning Charlotte Amalies Portrait. Da Tullefas var død, fulgte dens Billede med Kongen, når Residentsen blev forlagt til et andet Slot²⁾. — Da Frederik den Fjerde blev salvet, overværede hans Yndlingshund Ceremonien i Frederiksborg Slotskirke, hvor den — med en Negerdreng til Opvartning — havde sin Plads i Choret mellem Tronen og Alteret³⁾.

¹⁾ Particulairk. Regnsk.

²⁾ Particulairk. Regnsk. — Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

³⁾ Aquarel på Rosenborg.

Dværgene og Dværgkvinderne vare selvfølgelig Rariteter. Den liden Grev Hans og Frøken Elselil stode højt i Majestæternes Gunst. Dronningen gjorde en Gang et Bal for Elselil¹⁾, og sammen med Julegaverne til Kongehuset var der idelig Sølvbægere, Snustobaksdåser, Paradekårder og lignende elegante Ting til disse Småfolk. Frøken Elselil havde sin egen fine Fløjels Lænestol i Dronningens Kammer, og Grev Hans boede i et hyggeligt Værelse øverst oppe i det store Trappetårn, hvor han som en Fugl i Reden, højt over alle andre på Slottet, havde den prægtigste Udsigt og uden at forlade sin Stue kunde holde Øje med alt, hvad der skete hele Byen rundt²⁾.

Negerne fik en omhyggelig Opdragelse, for at de kunde skikke sig høvisk i Majestæternes Nærværelse. De vare pragtfuldt klædte i røde og blå Farver og havde skinnende Turbaner med hvide Plumager. Enten tjente de som Slæbbærere og Kappedragere, eller de syslede med anden Opvartning i Gemakkerne; men før de fik Ansættelse ved Hove, vare de ligefrem Handelsvarer, og 1686 betaltes 120 Kroner for en Mor og 148 Kroner for en Morinde. Hvor godt de end bleve behandlede, synes de dog ikke at have befundet sig vel så højt mod Nord, og når de bleve store, fik de ofte Hjemlov til de varme Lande³⁾.

En Følge af Tidens Sværmeri for det picante var, at der med stor Iver samledes Rariteter til Kunstkammeret, og når Kongen kom i Besiddelse af et eller

¹⁾ Fourèr Journ.

²⁾ Particulairk. Regnsk. — Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

³⁾ Particulairk. Regnsk.

andet sjældent Stykke, beholdt han det gerne nogen Tid i sit eget Kammer, for at han og hans Damer kunde glæde sig over det. Den Indsamling, der fandt Sted, var ganske vist temmelig planløs, lige som al anden privat Samlen er i Begyndelsen; men mange interessante Stykker rundt om i vore Museer hidrøre dog fra Christian den Femtes Tid¹⁾.

¹⁾ Fourèr Journ. — Particulairk. Regnsk.

FORNØJELSER.

Det foregående Afsnit har vist os, at Forholdene ved Christian den Femtes Hof i mange Måder vare jævne, og det Fordringsløse træder endnu mere frem i det Efterfølgende, som i flere Henseender er en Protest mod den Fremstilling af Datidens Spillesyge og idelige Jagen efter Fornøjelser, der så ofte er gentagen og vistnok er fremkommen som Følge af, at Beretningerne om Hoffivet på Christian den Femtes Tid ere langt rigere end de, der ere bevarede fra tidligere Tidsrum, så Forfatterne, som have gennemgået de udførlige Beretninger om alle de store og små Festiviteter, kunde blive overvældede af det vidtløftige Materiale, idet de synes at have glemt, at det er ophobet i Tusinder og atter Tusinder af Dage.

Hvad Spillesygen angår, da ser man af Optegnelserne i Regnskaberne og Fourèrjournalerne, at Kongen i Gennemsnit har spillet Kort en Snes Aftener om Året, og at Omsætningen i Reglen har været 10—20 Specier, medens den undtagelsesvis kunde stige betydelig derover, så Kongen „allernådigst“ kunde tabe store Summer¹⁾.

¹⁾ Particulairk. Regnsk.

Man spillede l'Hombre, Scherwenzel og Lanter. — Ligesom nutildags havde man Jetons af Elfenben og Regnepenge, der undertiden vare pragtfulde Guldmonter¹⁾; men Spillebordene vare vidt forskellige fra Nutidens; de vare trekantede, ottekantede eller tolvkantede, og Bordbladet var overtrukket med Skind, Fløjel eller Guldmor og kantet med Gardiner og Frynser. Bordfoden var som oftest en Korsfod, der kunde slås sammen. — Til daglig Brug stod disse Møbler nede i Mobiliekamrene, hvorfra de bleve hentede, når de skulde benyttes²⁾. — Man spillede Dam, Trik-Tak og Skak om Penge, og af og til legede Kongen og Dronningen Terninger; derimod blev Billard betragtet som et umandigt Spil, der var overladt Damerne og Børnene, og det var først i de sidste År af Kongens Levetid, medens hans Sygdom fængslede ham til Gemakkerne, at han tog til Takke med så stilfærdigt Tidsfordriv³⁾.

Kongens Hu stod mest til Ridderfærd, og Jagt og Ringrenden hørte til hans kæreste Adspredelser.

Af og til brød han en Lanse med Gyldenløverne eller holdt Skiveskydning med sine Cavallerer eller skød til Poppegøjen udenfor Vesterport. — Da Kongen skød for Prinsesse Sofie Hedvig den 4. September 1694, skød han Hovedet af Poppegøjen⁴⁾.

Jagten spillede ifølge gammel Skik en stor Rolle. Der var både Klapjagt, Falkejagt og Parforcejagt. Den sidste nød Herskaberne undertiden i Ro og Mag

¹⁾ Particulairk. Regnsk.

²⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

³⁾ Particulairk. Regnsk. — Fourèr Journ.

⁴⁾ Fourèr Journ.

fra det Galleri, der gik langs Dronningens Gemakker; man slap Ræve, Mårer og Hunde løs i den inderste lukkede Slotsgård og hidsede lystig, medens Jægerne blæste Signaler, og Staldknægtene tumlede sig mellem Dyrene, vel udstoppede for at kunne modstå Vildtets Angreb ¹⁾).

Ringrenden var vel så hyppig en Færd som Jagt-partierne, og man drev den både på Ridebanen og i Ridehuset, både ved Dagens Lys og ved Fakkelskin. Apparatet var overmåde simpelt og bestod i Overensstemmelse med gammel Skik af en Bane, som var indhegnet med to Skranker, på hvis Midte der var anbragt to Søjler, som vare forbundne med en Kæde. I denne hang der en Skive, med to concentriske Cirkellinjer, hvis Mellemrum var firdelt, så der ialt var fem Felter, som vare mærkede med Tal. Det gjaldt da om at ramme et af disse Felter med Lansen, medens man i strakt Carriere red ned ad Banen. Tallene på de trufne Felter bleve optegnede, og den, der først nåede et bestemt Antal Points, havde vundet Præmien. Selv Damerne toge Del i den Fornøjelse, idet de kørte i en lille Vogn, og da Kongen ikke længer kunde tåle at sidde til Hest, benyttede han undertiden Fruervognen, medens hans Cavallerer søgte at ramme Skiven til Fods og i Løb. Iøvrigt omtaler Journalen gentagne Gange, at Herskaberne i Rosenborghave før efter Ringen i Både; men der er ingen nærmere Oplysning om Arrangementet ²⁾).

Lige så gammeldags som denne Fornøjelse var største Parten af Hoffets øvrige Adspredelser. Jule-

¹⁾ Fourèr Journ.

²⁾ Gl. Billeder. — Fourèr Journ.

aften kom Julebukken op i Gemakkerne; Helligtrekongers Aften mødte Hollændere med Stjernen¹⁾, og de have vel sagtens sunget den Sang, der endnu ved slig Lejlighed høres hist og her i afsides liggende Egne af Landet:

De hellig tre Konger! Vær lystig og glad!
De rejste og droge til Bethlehems Stad.

Fastelavns Mandag kørte Kongehuset til Ny-Amager og så på Bøndernes Løjer, der synes at have været de samme, som ere bevarede indtil vore Dage. — Allerede i Frederik den Tredjes Tid satte Hoffet så megen Pris på den Fornøjelse, at Kongehuset stadig rejste herind til Fastelavn, når det ved Vintertid residerede på et af de udenbys Slotte²⁾.

Om Aftenen efter Taffelet legede Christian den Femtes Hof selv Fastelavn i Gemakkerne forklædt som Bønder, og det var i det hele taget Skik, navnlig i Kongens yngre År, at man af og til frigjorde sig for Hofceremoniellet og de stive, umagelige Dragter og tumlede sig frit i Amagerklæder i Skovene eller på Slottene. Ved den Lejlighed havde man da gerne en eller anden lille Spøg for. Således legede man Bondebryllup på Kjøbenhavns Slot Mortensaften 1696, hvor Oberstlieutenant Rothstein var Brud og Oberst von Osten Brudgom³⁾.

Disse Forklædninger udelukkede selvfølgelig ikke Maskeraderne, der dog vare sjældne og undertiden havde en ejendommelig Charakter. Således var Hoffet tilsagt at møde den 16. Februar 1693 i Dragter, der

¹⁾ Particulairk. Regnsk.

²⁾ Fourèr Journ. — Lyse Regnsk.

³⁾ Fourèr Journ.

betegnede enhvers „Affect“ eller „Skødesynd“, og i Anledning af denne Fest blev der præget en lille Medaille, som paa Aversen havde en Blomsterkrans og Indskriften: „Glade Dage“ og på Reversen et Køretøj, trukket af Orme, med Omskrift: „Menneskefærd“¹⁾.

Ved Forårstider satte Soldaterne og Holmens Matroser Majtræer på Slotspladsen, og Trompeterne ved alle Regimenterne fik så Penge af Kongen til Hjælp til en lystig Aften. Soldaterkonerne satte Pyramider af grønne Kranse for Døren til Kongens Trappe, og når Kongen var i Lejren, blev der plantet Majtræer både her og der²⁾. — Kongen var Soldaternes Ven, og det var hjertelig ment, når det lød i Majsangen:

Bevar, o Gud! vor Konge vel!
 Hør det, som vi bede!
 Velsign Du ham til Liv og Sjæl!
 Vær os alle en nådig Gud med Glæde!

Løvrigt nøjedes man med den Lystighed, som med lange Mellemrum tilfældigvis tilbød sig; den var tarvelig nok og ikke ulig, hvad der præsteredes på Dyrehavsbakken i dens Glanstid. Snart var det „en høj Kone, som lod sig se for det høje Herskab“, og snart en hollandsk Kæmpe, der var i Gemakket. Så kom en Bondedreng uden Arme, og så en Bondedreng med mange Farver Hår, der må have været særlig interessant, da han blev forevist gentagne Gange. En Gang var der en Karl med en Basilisk; en anden Gang havde man den Fornøjelse at se en Soldat, som gik på Stylder; en Aftenstund diverteredes Kongehuset af en skånsk Bondekarl, som hverken kunde læse eller

¹⁾ Tage-Register.

²⁾ Particulairk. Regnsk.

skrive, men lige fuldt kunde opregne alt, hvad man foresagde ham, og den 23. April 1698, da Kongen var for svag til at gå, lod han sig bære over på Tøjhuset for at se en norsk Conducteur, der gik på Vandskier. Der var en norsk Bondepige hernede, som dansede Solo for Majestæterne, og når Herskabet rejste i Sønderjylland, forsømte det ikke at lade hente Folk fra „den Ø eller Indtzel Fø-er“, som opvartede med Nationaldansen¹⁾.

Så kom Mathias Karsionwschi og spillede på Hakkebræt udi Kongens Gemak, og samme Steds havde man tvende Gange den Nydelse at se og høre en Lirekasse. Så var der en Jødinde, der sang for de høje Herskaber Nyårsaften, en Normand, der spillede på ostindisk Orgel, et Par Trompetere, der lod sig høre en Aften inde på Slotsgården, og så en lille fransk Pige, som sang. Det var Datidens rejsende Tonekunstnere, og at de ikke vare ringeagtede, kan ses af Honorarerne, der undertiden beløb sig til 150 Kroner²⁾.

Linedansere og Taskenspillere vare kærkomne Gæster, som under deres Ophold i Hovedstaden agerede gentagne Gange for Herskaberne.

„Pikelhering (Harlekin) udi Comedien kom ofte Kongen til at le“, og den italienske Comedie, som omrejsende Skuespillere opførte i Gemakkerne, var vistnok altid Pantomime. — Med Marionetter kunde Hoffolkene derimod selv agere. I Frederik den Tredjes Tid var der regelmæssig Dukkespil en Gang om Året i Julehelligdagene, og når Christian den Femte tracterede

¹⁾ Fourer Journ. — Particulairk. Regnsk.

²⁾ Particulairk. Regnsk.

Prinsesse Sophie Hedvig og Kroprinsesse Louise med Marionetspil på deres fælles Fødselsdag den 28. August, forsmåede Kongen ikke selv at instruere Comedien¹⁾. — Til vor Tids Skuespil havde man den Gang kun ringe Kendskab, og Operaer nævnes kun undtagelsesvis. — Skuespillene begyndte i Reglen umiddelbart efter Middagstaftelet, så at man endnu kunde foretage en Rejse ved Dagslys, efter at de vare forbi, og var det højfornemme Gæster, der toge Afsked ved Forestillingens Slutning, da ledsagede hele Kongehuset dem undertiden en halv Mils Vej med fuld Musik af Pauker og Trompeter²⁾.

Det ældste Hoftheater, som selvfølgelig var det første her i Landet, blev indrettet i Riddersalen på Kjøbenhavns Slot i Slutningen af 1685 eller Begyndelsen af 1686 og nedbrødes 1700, da en Del af Inventariet blev afgivet til Boldhuset. Det var overmåde tarveligt og synes oprindeligt kun at have haft en Decoration. 1688 er der optaget en Liste over Theatrets Inventarium, og i denne beskrives det som „et opstående Theatro: Rammerne betrukne med malet Lærred, så og ovenover med malede Skyer og deslige. samt et stort malet Lærreds Forhæng og deslige. På samme Theatro findes 9 Blik-Lysekranse med 54 tilhørende Blik-Lyseplader og Piber. Forskrevne Theatrum er forandret, og i indeværende År er dertil leveret Sejldug 250 Alen, Blårlærred 75 Alen. (Det gamle casset.) 19 Messing Ruller til bemeldte Lysekranse og Forhæng op og nedføre. For ved samme Theatrum

¹⁾ Fourèr Journ. — Particulairk. Regnsk.

²⁾ Anf. Steder.

er fastgjort 5 Sæder eller lange Rader Bænke af Fyr, stående på Tømmerværk. De to første Sæder eller Rader lange Bænke ere med rødt Klæde beslagne. Syv Stkr. Tømmerværk (Gallerier), hvormed Salen er afskilt, såvel som om Kongelig Majestæts og Herskabets Stole. Endnu findes i Salen en stor Messing-Lysekrone med otte Arme og dobbelte Piber samt to lange, rød-malede Træ-Lysetager¹⁾.”

¹⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

ÅRLIGE FESTIVITETER.

De årlige Festiviteter fandt Sted på Kongehusets Fødselsdage og på Helligdagene, blandt hvilke Faste-lavnsmandag og Mortensaften indtog en fremragende Plads.

De pragtfulde Måltider vare Festernes Glanspunkter, og Herskaberne spiste snart i Kongens eller Dronningens Forgemakker på Kjøbenhavns Slot, snart i et af Lysthusene i Rosenborghave, medens Marschals-taflerne vare arrangerede i Sidegemakkerne¹⁾.

Spisebordet havde undertiden fantastiske Former og var dannet som en kongelig Krone eller som et latinsk C; som oftest havde det Hesteskoform.

Ved den concave Side sad ingen; der stod Forskærerne, og der færdedes de opvartende Cavallerer, som satte Maden på Bordet²⁾.

Midt for Bordets convexe Side stod Kongens og Dronningens Lænestole under en pragtfuld Himmel, og de fornemste Pladser vare selvfølgelig nærmest ved Majestæterne. Det var endnu almindeligt, at alle Her-

¹⁾ Fourèr Journ.

²⁾ Ceremonialia. — Fourèr Journ.

rerne sad til Højre for Kongen, medens Damerne sad til Venstre for Dronningen. Ihvorvel man gentagne Gange afveg fra denne gamle Sædvane og placerede Herrer og Damer mellem hverandre, er der kun et eneste Exempel på. at de sad parvis; dette hidrører fra en Fastelavnsmandag, da Hoffet var i Bondedragter, og Ceremoniellet var sat til Side. — Som et Minde om tidligere Tidens Skikke kan det tilføjes, at Hoffet holdt Taffel på Frederiksborg på gammeldags Manèr den 27. September 1697, og da sad Kongehuset ved et Bord for sig, medens Damerne og Cavallererne sad hver ved sit Bord i nogen Afstand fra det kongelige Taffel¹⁾.

I Overensstemmelse med Datidens Moder var både Taffelet og dets Omgivelser pragtfuldt udstyrede.

Hyppig sprudlede små Springvand frem fra Huller i selve Bordpladen, hvis Midte i hele Bordets Længde optoges af sindrige Decorationer med Blomster og Statuer; Vinen var sat frem i Sølvkaraffer, og Couverterne vare forsynede med gyldent Service²⁾.

Midt i Værelset stod i Almindelighed de kostbare Skænkeborde, hvis trappeformede Etagerer strålede af Lys i Sølvstager og smykkedes af gyldne Fæde, hvis blanke Flader afspejlede og mangfoldiggjorde de opstillede kunstfærdige Velkomstbægere og det kostbare Krystal; uden om Skænkebordet var der anbragt et pragtfuldt, malet og forgyldt Gitter, der skærmede Opstillingen³⁾.

Undertiden vare Skænkebordene rykkede tilbage

¹⁾ Fourèr Journ.

²⁾ Ceremonialia. — Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

³⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk. — Fourèr Journ.

til Væggen lige overfor Spisebordet, og deres sædvanlige Plads optoges da af en Gruppe sjældne Træer og blomstrende Planter eller af en anden kunstig og pragtfuld Decoration. Fastelavnsmandag 1698 sad her sex udstoppede Karle i Amagerdragt omkring et lidet Taffel. Den 8. August 1697 ved den Fest, der fejredes i Kongens røde Førgemak i Anledning af, at Kronprinsesse Louise havde holdt sin første Kirkegang 6 Uger efter Prins Christians Fødsel, havde man midt i Salen bygget en liden Pavillon, der så ud som en kongelig Krone; inden i denne havde man skjult Kongens „Violons“, så Taffelmusiken syntes udført af usynlig tilstedeværende Ånder, og det var „et stort Under for alle dem, der bivånede Festen¹⁾).

Som Midtpunkt for Arrangementet figurerede naturligvis selve Herskaberne, strålende af Perler og Juveler, der dels vare flættede ind i Damernes Hår, dels prydede de brogede Fløjels og Gyldenstykkets Dragter i sådan Mængde, at deres Vægt undertiden var generende. Som Bevis på deres Kostbarhed kan tjene, at en Diamantring, som Kongen bar, var betalt med 54,000 Kroner.²⁾

Rundt om havde man dernæst Pagerne og Morerne i de skinnende Liberier; fremdeles langs Sidevæggene de harniskklædte Kyradsere med Armene korsvis, draget Sværd i den ene Hånd og en stor Voxfakkell i den anden; endelig de fornemme Børn, der under Måltidet diverterede Majestæterne med Dans og Comedie.

Tænker man sig alle disse Grupper beskinde

1) Fourèr Journ.

2) Particulairk. Regnsk. — Gamle Billeder.

af Lysene i Lysekronerne, Armstagerne på Bordene og de store Standestager på Gulvet, da får man Indtryk af, at det Hele må have dannet et overmåde pragtfuldt Skue.

Stemningen ved Festerne forhøjedes selvfølgelig ved det vekslede Spil på Violiner, Giger og Fløjter, som afbrødes af Paukers og Trompeters Lyd, når man drak Sundhederne ¹⁾.

En Fejl synes de prægtige Tractementer dog at have haft, og det en meget væsenlig; thi de Spisesedler, som ere bevarede, samt Datidens Kogebøger tyde på, at Maden har været tarvelig.

Det var Skik af og til at foranstalte et Slags Sammenskuds-Måltider, hvor hver gav sin Ret, og den 27. October 1698, da der iøvrigt ikke synes at have været nogen særlig Anledning, tracterede Kronprinsen med en Ragout, Kronprinsessen med stegte Kramsfugle, Prinsesse Sofie Hedvig med en Kødbudding og Prinsessen af Hessen-Homburg med Vaffer, som hun selv havde bagt. — Det mest combinerede af disse Taffer synes at have fundet Sted 1698 den ovenomtalte Fastelavnsaften, da Hoffet var i Bondedragt og sad parvis, og de udstoppede Amager-Dukker var til Taffels. Den Gang gav Kongen en Kalvesteg, Dronningen et stegt Lam og ferske Gedder, Kronprinsen Fasaner, Kronprinsessen en Kage, Fyrsten af Anhalt presset, saltet, fyldt Oxekød, Prinsesse Sofie Hedvig bagte Hjerter, Hertugen af Würtemberg en Marcipan, Fyrstinden af Anhalt en Kalkunpostej, Prinsessen af Nassau

¹⁾ Fourèr Journ. — Cereimonialia.

Krakmandler, Prinsessen af Hessen-Homburg Rosiner, General-Admiral-Lieutenant Gyldenløve stegte Kapuner, Grev Reventlow Kapuner, Grevinde Haxthausen Skinke og røget Oxetunge, Gehejmeråd Jessen røget Kød og Pølse, Madame Harbo Kringler, General-Lieutenant Plessen Citroner, Madame Brandt Grød, Gehejmerådinde Krag Pistacier og Marschal von Osten Salat¹⁾.

Kongens Fødselsdag, den 15. April, var selvfølgelig en af de største årlige Festdage, og Hans Majestæt tilbragte sædvanligvis Formiddagen på Universitetet og Eftermiddagen på Ridderakademiet; i Mellemtiden vare Ridderne af Elefant-Ordenen og Dannebrog-Ordenen til Cour på Slottet.

1692 kørte Kongen til Ridderakademiet i et stadseligt Optog med tolv Drabanter om Vognen og med et stort Følge af Riddere og andre fornemme Herrer til Hest. Det År holdt Ulrik Frederik Gyldenløves Søn, den unge Greve af Laurvig, den sædvanlige Oration; da denne var til Ende, kørte Kongen tilbage til Slottet, hvor han spiste i sit eget Kammer, medens Kronprinsen og de andre Prinser bleve tilbage på Akademiet, hvor der var stort Tractement til sènt ud på Aftenen. Året efter var Kongen ikke på Ridderakademiet, men 1694 blev han der til Gengæld, efter at Orationen var forbi, og så på, at de unge Adelsmænd red og dansede. 1695 fejredes Fødselsdagen på Kjøbenhavns Slot. Om Formiddagen talte Sjællands Biskop, Bornemann, i Audientsgemakket, og om Eftermiddagen holdt Dr. Ringelmanns Søn en italiensk Oration samme

¹⁾ Fourèr Journ.

Sted. — Undertiden var Kongen til Taffels hos Dronningen eller hos Kronprinsen, og af og til sluttede Dagen med Comedie og Bal¹⁾.

Dronningens og de kongelige Børns Fødselsdage vare mindre højtidelige og fejredes i Reglen med en eller anden Udflugt, med Carrousel, Comedie, Dans og Gallataffel; undertiden forløb de også uden nogen som helst Festivitet²⁾.

Undertiden bleve Fødselsdagsgaverne overleverede ved Aftensbordet; således havde Kongen på Kronprinsens Fødselsdag den 11. Oktober 1698 lagt et lille Guldservice, bestående af Ske, Kniv, Gaffel og Saltkar under Prinsens Serviet³⁾, så denne først blev Gaven vår, da Måltidet var begyndt, hvorfor han strax rejste sig og takkede Kongen.

¹⁾ Fourèr Journ.

²⁾ Sml. P. Brock: Rosenborg i det 17de Århundrede. S. 142.

³⁾ Particulairk. Regnsk. vise, at Udtrykket i Fourèr Journalen „gulden Deckzeug“ skal forstås således og ikke, som det før er oversat, „guldbroderet Dækketøj“).

RIDDERSPIL OG TURNERING¹⁾.

Når Carrousellerne støje på vore Forlystelsessteder, tænke kun de færreste på, at de ere den sidste Levning af Fortidens berømte Ridderspil, eller, at al den Snurren rundt er sat i Scene, for at der kan stikkes til Ringen. — Man er jo også tilbøjelig til at søge Ridderspillene så langt tilbage i Tiden, at man bliver i høj Grad forundret, når ældre Folk fortælle om den sidste store Carrousel, der fandt Sted i Slutningen af Frederik den Sjettes Tid, hvor den unge Prins Frederik, den senere Frederik den Syvende, var en af Hovedmændene i Vædekampene. — Som det kan ses af Datidens militaire Tidsskrift, var det ingen gammel Tradition, der blev lagt til Grund for disse Festligheder; thi endnu i Slutningen af forrige Århundrede hørte en stor Del af denne Exercits med til de militaire Øvelser.

Christian den Fjerdes Ridderspil ere forevigede i bekendte Kunstværker, og Mindet om den pragtfulde Carrousel og Turnering, som Christian den Femte

¹⁾ Illustreret Manuscript i Gehejm. Arch.

Combat des barrières", Konsejlers Arkiv, Rigsarkivet.

foranstaltede 1685, er bevaret i et Manuscript, der er forsynet med mange pyntelige Illustrationer.

Om Formiddagen den 13. April 1685 drog et stadseligt Tog af Ryttere og Fodfolk fra Kjøbenhavns Slot til Kongens Nytorv, hvor Hoffets Damer havde taget Plads i Gyldenløves Gård, det nuværende Charlottenborg, medens en talrig Skare af Tilskuere opfyldte de omliggende borgerlige Huse og de tilstødende Gader.

Toget åbnedes af Fodermarschallen med fire Fouerer, et Compagni af Livgarden til Hest og en Bataillon af Fodgarden.

Dernæst kom den ene Afdeling af de Kæmpende — de røde Riddere — med deres Train: Forrest red en Paukeslager og 12 Trompetere, som efterfulgtes af samtlige Ridders 34 Håndheste, Chefens Berider og hans 12 Håndheste, samtlige Ridders 40 Lakaier og 24 Pager samt Chefens 8 Lakaier og 6 Pager. — Efter dem red tvende Kampdommere: Gehejmeråd Markus Gjøe og Etatsråd Mogens Skeel, foran Chefen for de røde Riddere — Grev Gyldenløve —, der efterfulgtes af de 10 udvalgte Riddere, for hvilke han stod i Spidsen: Overmarschal Bülow, Over-Ceremonimester Gerstorff, Oberst og Baron Løvendal, Etatsråd Otto Krabbe, Etatsråd Niels Krag, Marschal Lützow, Kammerjunker Winterfeldt, Kammerjunker Boynenburg, Kammerjunker Harstal og Envoyé Ahlefeldt.

Dernæst kom de blå Riddere, i Spidsen for hvilke der ligeledes red en Paukeslager og 12 Trompetere, som efterfulgtes af Riddersnes 34 Håndheste, Chefens to Beridere og 2 Compagnier af Dra-

bantgarden, samtlige Ridderes 40 Lakaier og 24 Pager, Chefens 16 Lakaier og 12 Pager. — Nu kom to Kampdommere: Gehejmeråd Otto Skeel og General-Major Hans Schack, som red foran Chefen for de blå Riddere — Hans Majestæt Kongen —, der var i Spidsen for sine Kampfæller: Hertugen af Württemberg, Grev Reventlow, Gehejmeråd og Baron Winterfeldt, Over-Kammerjunker Knuth, Over-Staldmester Haxthausen, Oberst Plessen, Oberst Tramp, Oberst Bjelke, Oberst Palle Krag, og Kammerjunker Donop.

Endelig sluttedes Toget af et Compagni af Livgarden til Hest.

De blå Riddere vare iførte en Våbenkjole af mørkeblåt Atlask, med folderigt Skørt og med Besætning af Guldgaloner. — Ovenover denne havde de en guldbroderet Vest af perlefarvet Silketøj, med fire runde Skøder. — Stridshuerne vare af perlefarvet Atlask, smykkede med store Plumager af blå og hvide Fjer, og med opkrampet Skygge, underforet med blåt Atlask og bræmmet med Guldgaloner. — De hvide Silkestøvler med røde Hæle vare broderede med Guld og smykkede med gyldne Frynser. — Hestedækenerne vare blå med Guldgaloner.

I de røde Ridderes Dragt trådte Purpur i den himmelblå Farves Sted, og Broderierne og Galonerne vare af Sølv; iøvrigt vare de klædte i Overensstemmelse med de blå.

De røde Riddere havde hvide Håndheste, de blå havde sorte. Paradehestenes Dækkener svarede til Ridehestenes. — Pagerne og Lakaierne, der bar Rid-

dernes Reserve-Våben, havde enhver udstyret efter sin Lyst.

Toget drog med fuld Musik langs Nordsiden af Kongens Nytorv, udenom en Skranke, der optog største Delen af Torvet og var åben ud mod Charlottenborg; dernæst svingede det ind igennem en Port på Skranken ud for nuværende Hovedvagtsgade og ordnede sig i tre Linjer på Kamppladsen.

Fodgarden stod på den nordlige Del af Torvet, med et Compagni af Hestgarden på hver Fløj, med Front imod Charlottenborg.

De blå Riddere og deres Følge stod til Venstre for Palaiet og de røde til Højre. — På Yderfløjen nærmest Charlottenborg stod et Compagni af Drabantgarden; næst den stod Trompetere og Paukeslagere; så kom Chefens Pager, Lakaier og Håndheste — Pagerne i forreste og Hestene i bageste Række — og dernæst Riddernes Pager, Lakaier og Heste ordnede på samme Måde som Chefens.

Ridderne selv havde taget Plads foran deres Følge og ordnede sig på forskellig Måde under Carrousellens vxlende Optrin.

Da alt var i Orden, kom Neptun og Aeolus kørende ind på Kamppladsen i en kunstig Maskine; de istemmede en Sang, der spottede Mars og skildrede, hvor myge de stolte Landsoldater bleve på det gynnende Dæk, samt sluttede med Ønsket om, at Kongen ved Sommertid vilde holde Dystløb på Havet.

Da Sangen var til Ende, begyndte Ridderspillet med Ringrenden, som skete på sædvanlig Vis, således som det er beskrevet i et tidligere Afsnit. Banen var

pyntet med Danebrogsfarver og havde sin Plads lige under Charlottenborgs Vinduer.

Sejerherren, hvis Navn ikke er opbevaret, belønnes med et massivt Guldbæger, på hvilket Rendebanen var graveret tilligemed følgende Vers:

Så stråled' de Røde; så pranged' de Blå.
 Alting yar prægtigt, hvorhen man end så.
 Kongen fungerede selv ved sin Fest.
 Prisen for Løbet vandt den, der var bedst.

Da den første Præmie var vunden, blev der gjort Forberedelser til Ridderspillets anden Afdeling, idet ni Buster, som Sivert Maler havde udstafferet på det pynkeligste, bleve opstillede ligesom et Spil Kegler. Den midterste i forreste Række stod på Jorden; de andre otte vare stillede på mandshøje Fodstykker.

Kongen, som åbnede Løbene, tog Plads ved det venstre Baghjørne med Ryggen mod Støtten. På et givet Signal lod han Hesten gøre en Volte, fældede Lansen og galopperede omkring Opstillingen, idet han slog en Volte ved hvert Hjørne, hvor han samtidig søgte at spidde Hovederne på Lansen, som han kastede, da han var kommen forbi det fjerde Hoved. — Ankommen til Udgangspunktet, trak han Sabelen, slog atter en Volte, og red i susende Galop over mod det yderste Hoved til Højre i Midtrækken, — langs med denne og så op til det midterste Hoved i den bageste Række, idet han idelig svingede Sabelen og bestræbte sig for at afhugge Hovederne. — Da han havde svinget om det ovennævnte bageste Hoved, satte han afsted langs Midtrækken, og nu forestod den vanskeligste Prøve, da det forreste Hoved skulde føres bort på Sabelspidsen.

Enhver Ridder måtte gøre tre Løb, og Præmien

bestod lige som før i et massivt Guldbæger med Fremstilling af Dysten og hosstående Vers:

Ni Hoveder udi et Ridt
 Ved samme Antal Hug og Snit
 At fælde, var et Mesterstykke.
 Jeg Prisen vandt; det var min Lykke.

Dernæst fulgte de såkaldte Kvintløb. — Kvinten var en mandlig Figur med Sværd og Skjold, som stod på et højt Fodstykke og skulde træffes på en bestemt Måde; bag denne, på en mindre Støtte, stod en Buste, som skulde spiddes på Lanssen, og foran den stod et Hoved på Jorden, som skulde tages på Kårdespidsen.

Rytteren placeredes til venstre for det bageste Hoved, gjorde en Volte ligesom i forrige Løb, red langs Figurerne og rettede Lansestødet mod Kvinten. Dernæst drejede han om, red udenom det bageste Hoved og angreb dette i Forbifarten, og endelig galopperede han atter forbi Hovederne og forsøgte at bortføre det forreste.

Præmien var atter et Bæger, hvorpå der stod:

Tiltrods for hver på Banen
 Jeg træffe kan Kvintanen.
 Mit Bæger tjener til Bevis;
 Thi jeg erholdt den bedste Pris.

Nu kom Rideskolen, hvis Præstationer svarede til en Del af dem, Beriderne udføre nu til Dags. Og dernæst sluttedes Festlighederne med det Dystløb, som den Gang fortrinsvis betegnedes med Benævnelserne Carrousel og udførtes af to og to Ryttere, hvis Baner dels krydsedes og dels faldt sammen. Angriberen holdt en Boldt i højre Hånd; den Angrebne bøjede sig frem over Hesten og dækkede sin Ryg med et stort Skjold,

på hvilket der var anbragt en Skive, hvis Centrum det gjaldt om at træffe.

Ti Dage efter Ridderspillet på Kongens Nytorv, om Aftenen den 23. April 1685, holdt Christian den Femte i Riddersalen på Kjøbenhavns Slot en Turnering til Fods, som overgik Carrouellen i Pragt.

Salen var udstyret med himmelblåt Guldlæders Betræk, som Frederik den Tredje havde anskaffet, og som i hans Tid havde vakt almindelig Beundring. I Dagens Anledning var den tværdelt med en lav Skranke, der havde to Gennemgange, som smykkedes af stadselige Pyramider med røde og blå Faner, med Våbentropæer og mangfoldige Lys. Langs begge Vinduesvæggene var der Tribuner for Tilskuerne, blandt hvilke Hoffets Damer indtog en fremragende Plads, og særlig var der indrettet festlig smykkede Sæder for Dronningen og det øvrige Kongehus. I hver Ende af Salen var der rejst et pragtfuldt Telt — „Telar“, Rustkammer —, hvor Ridderne kunde opholde sig mellem Turneringerne. Et stort Musikcorps opfyldte Trompeterstolen. 100 Kyradserer af Fodgarden med skinnende Harnisker og Hjelme, med blå eller røde Fjerbuske stode på alle Sider af Salen med Armene korsvis, med blottet Sværd i den ene Hånd og en stor Voxfakkel i den anden.

Da enhver var på sin Plads, medens Ridderne endnu stode skjulte i Teltene, spillede Musiken en lystig Marche, og medens denne lød, kom Mars kørende i en Vogn af Skyer, der var rigt smykket med Tropæer. Så holdt Musiken op, og Mars istemmede

Denne Turnering fandt sted på Arne Hof i Festsalen til Kongens Tabernakel

en Sang, der manede Ridderne til Strid. Under Skalmeyers og Paukers Klang trådte Kampdommerne frem for at undersøge Valpladsen, og de vare ledsagede af Herolder, som idelig jublede:

Den, der sejrer med Lansen,
Han fører Bruden til Dansen.

Da Kampdommerne havde stillet sig ved begge Ender af Skranken, bleve Teltenes Forhæng dragne til Side, og nu så man Ridderne, hvis skinnende Rustninger strålede i tusinde Kærters Glans. Kongens Rustning var stærkt forgyldt, Riddernes vare af blankt poleret Stål, og overmåde store, pragtfulde Fjerbuske vuggede på de lukkede Hjelme. Iøvrigt var de Kæmpendes Dragt den samme, der var båret ved Carrouselen, — derimod vare Kampdommerne iførte Datidens Modedragt og bar flade, bredskyggede Hatte med store Plumager, — lange Kniplings Halsklude, de såkaldte Daskeklude, — røde eller blå Silke-Frakker, helt chamarrerede med Guld eller Sølv, med brede galonerede Opslag og Lommetasker, — hvide posede Silke-Knæbenklæder, — hvide Silke-Strømper, — Sko med store Roser og røde Hæle, — Pragtkårder med brede gyldne Gehæng og lange Stokke med Guldknap.

Det var de samme Herrer, som havde deltaget i Carrouselen, der mødte til Turneringen.

De blå Riddere stod i Salens Vestende — Kongen i Midten med Hertugen af Würtemberg ved højre Hånd og Grev Reventlow ved venstre —. De røde Riddere havde Plads i den modsatte Ende af Salen; Grev Gyldenløve stod lige over for Kongen, og næst ham stod Overmarschal Bülow og Over-Ceremonimester Gerstorff.

Nu ordnede Ridderne sig to og to med Cheferne i Spidsen og marcherede Salen rundt, istemmende Vexelsange til Pibers og Trommers Lyd. — Da Herolderne havde kastet Udfordringerne rundt i Salen, stillede de Kæmpende sig atter i Række over for hinanden.

Derpå begyndte Exercicen, idet Ridderne skuldrede Lansen. — Dernæst marcherede de fire Skridt frem og et til Siden, — fældede Lansen med højre Hånd, idet de bøjede højre Knæ og strakte venstre Fod tilbage, — rejste sig atter, — kastede Lansen over i venstre Hånd og fældede den med denne på samme Måde som før, — rejste sig atter, — sænkede Lansen til Hilsen, — svingede den over Hovedet, — marcherede tre Skridt fremad, kastende Lansen fra den ene Hånd til den anden, — fældede den atter, — løb ind på hinanden og splintrede Lanserne mod Pansernes Plader, — kastede de knækkede Våben, trak Sværdene, retirerede tilbage til Udgangspunkterne, — gjorde omkring og marcherede ind i Teltene, hvis Forhæng sænkedes, medens Valpladsen blev gjort ryddelig.

Der leveredes tre Træfninger med forskellig Exercice, og den anden begyndte med en Tvekamp mellem begge Partiers Chefer. — Da den tredje Fægtning var forbi, dalede Merkur ned i en Sky og istemmede en Sang, der påbød Våbenhvile og roste de Kæmpendes Færd.

Sluttelig faldt Sangerne på Trompeterstolen ind i et mangestemmigt Chor, der endte med Stropherne:

O, gid Din Magt må voxe, Du store Christian,
På Jordens vide Kredse, på Verdens Ocean.

Fremstillingen, der i det originale Manuscript har Charakter af et Festprogram, lider af den væsenlige Mangel, at man ikke kan følge Udfaldet af de enkelte Optrin. For Danmarks Vedkommende synes der imidlertid ikke at være nogen udførligere Beretning om Fortidens Ridderspil, som, den Gang de ophørte, havde en tusindårig Tradition, da de ældste fandt Sted i Frankrig i det niende Århundrede.

AMBASSADEURERS ENTRÉE OG AUDIENTS¹).

Som bekendt var det Ambassadeurerne, der påtvang os de ny fremmede Ceremonier²). Allerede i Christian den Fjerdes Tid voldte de Regeringen mange Vanskeligheder ved den Skinsyge, hvormed de vogtede over alt det, der vedrørte Rangfølgen. Da Formvæsenet i Århundredets Løb blev mere og mere dominerende, blev det påtrængende nødvendigt at ordne selv de mindste Enkeltheder, som angik Gesandstens Forhold, efter den strængeste Etiquette, uden at der kunde tages Hensyn til, at denne i høj Grad var Christian den Femte imod, eller at den voldte et næ-

¹) Ceremonialia.

²) Ceremonivæsenet er gentagne Gange — længe før Christian den Femtes Tid — ordnet efter Regler, der ere hentede fra Udlandet, og særlig må Ceremoniellet ved Christian den Andens Hof, der synes at være ordnet efter burgundisk Mønster, have været meget omstændeligt. — Iagttagelsen af Reglerne har selvfølgelig til sine Tider spillet så stor en Rolle, at de ere blevne betragtede som Mål og ikke som Middel, medens den til andre Tider er sat til Side, så der har manglet sømmelig Orden i Kongernes Gårde.

sten utroligt Bryderi og var i høj Grad omstændelig, således som det kan ses af det Efterfølgende ¹⁾).

Før en Ambassadeur holdt sit Indtog i Kjøbenhavn, tog han foreløbig Ophold i en af de nærmeste Købstæder, og „herfra intimerede han sin Ankomst og gav Kongen den til Kende gennem Overceremonimesteren, hvem han leverede en Copi af sit Creditiv, hvorved han legitimerede sin Charakter“.

Derpå begyndte en Række af Forhandlinger, som ofte vare vanskelige at afslutte på Grund af de ubillige Fordringer, Gesandten kunde finde på at stille. Det bedste Exempel på disse får man af en Brevvexling, der er lidt yngre end Christian den Femtes Tid og omhandler „nogle Poster, som den moskovitiske Ambassadeur, Ismailoff, påstod udi Roskilde 1701“. — I de Uddrag, som ere anførte nedenfor, ere Ambassadeurens Forlangender og Kongens Svar stillede sammen Punkt for Punkt.

Ambassadeuren vil ikke lade sin Bagage åbne for Kongens Toldbetjente, efter som de danske Ministres Gods ingen Tid er visiteret udi Moskov; men han vil give en skriftlig Revers fra sig, at hans Folk ingen Købmandsvarer have med sig, og at intet deslige skal

1) Efter Kongens Død klager Hofmarschallen over, at Christian den Femte har lagt ham betydelige Vanskeligheder i Vejen for Ordningen af Ceremoniellet. — På Ceremonilisterne har Kongen gentagne Gange strøget forskellige Poster, og en Gang tilføjer han, at dette sker, „eftersom Vi ikke synderlig elske overflødige Ceremonier“. — Som Exempel på, hvilke Overgreb man var udsat for, kan anføres, at det var nødvendigt at anmode Kongen om, at han stillede sig så yderlig på Tronens Trin, at han derved spærrede Gesandten Adgang til dette.

blive indført under hans Tøj, „og vil han betale 1000 Rubler for hver Kopeks Værdi, som kan bevises at sælges af det Tøj, han med sig fører“. — Kongen bestemmer, at Bagagen skal følge med Ambassadricen directe til Ambassadeurens Logement, som skal være i sal. Envoyé Luxdorphs Hus i Pustervig, og skal Ambassadeuren befale sine Tjenere at åbne samme i Toldbetjentenes Nærværelse, da sådant for Consequencens Skyld ikke kan efterlades.

Ambassadeuren vil give Kongen en Del Presenter, som han på egne Vegne offererer; men han har ingen at overlevere i Czarens Navn. — Der svares, at da Czaren ej selv har skikket Presenter, kan Kongen ikke modtage Ambassadeurens egne og langt mindre lade dem offentlig bære.

Ambassadeuren påstår, at Czarens Skål skal først drikkes af alle, som ere ved Bordet (hvor Ambassadeuren tracteres), og siden vil han begynde Kongens Skål, som i lige Måde skal drikkes af alle. — Det tilkendegives ham, at begge Herrers Skåler drikkes på en Gang, eller der drikkes ingen.

Ambassadeuren begærer, at ingen af de fremmede Ministre må være tilstede ved Audientsen. — Der svares, at da Audientsen er offentlig, kan de fremmede Ministre ikke mod Sædvane nægtes Adgang til Audients-Gemakket.

Ambassadeuren begærer, at Kongen vil tage Hat-ten af, når han overleverer Czarens Brev til Hans Majestæt. Ambassadeuren forlanger også, at Czarens ganske Titel (som bestod af c. 100 Ord) må opregnes, når ham svares i Kongens Navn. Ambassadeuren begærer, at de fornemste af hans Cavallerer må have

den Nåde at kysse Kongens Hånd. De tre sidste Punkter bevilges, og det bestemmes tillige, at Capitain Fabritzius skal rejse med Ambassadeuren fra Roskilde tidlig om Morgenen den 12. Februar og indføre ham på Ladegården her for Kjøbenhavn, hvor han forbliver, indtil Ceremonimesteren kommer at træffe nærmere Aftale med ham om Indtoget.

Iøvrigt var der særlige Bestemmelser, i Følge hvilke de moskovittiske Gesandter og deres Suite skulde underholdes af Kongen i al den Tid, de vare her. Om disse samt om Czarens Titel er der interessante Oplysninger i en Copi af et Brev, dateret Moskov i Året 7192 efter Verdens Skabelse, af hvilket det fremgår, at de daglige Rationer af Øl og Mjød tilmåltes Gesandten i spandevs, samt at han hver Dag fik to Krus Vin og 8 Skåle dobbelt Brændevin.

Når Stridspunkterne vare uddebatterede, holdt Ambassadeuren sit Indtog, der i Regelen fandt Sted en Mandag eller Onsdag ved Middagstid, og da var hele Byen i Bevægelse.

En af de fornemste Borgere havde rømmet sin Gård, og her havde Slotsfogden, Tapetsereren, Sølvpopen, Taffeldækkeren, Køkkenskriveren og Husgerådskarlene travlt med at bringe alt i Orden, medens de Cavallerer, der skulde gøre Opvartning hos Gesandten, inspicerede Lejligheden og instruerede Pager og Lakkaier i Ceremoniellets Enkeltheder.

En Sergeant, en Corporal og 8 Soldater trak på Vagt udenfor Huset, og når Værelserne vare i Stand, stilledes to af Kongens Drabanter som Vagt ved Salsdørene.

Ved den af Byens Porte, som Gesandten skulde drage igennem, blev Vagten fordoblet, og på de nær-

meste Bastioner holdtes 27 Stykker parate til Salutens Løsning. Skete Indtoget gennem Vesterport, var der henlagt et eller flere Krigsskibe i Kallebodstrand, som ligeledes salutede.

På hvert af Byens Torve stod et Regiment Soldater med vajende Faner. — Hvis der var Hofsorg, skulde Trommerne være omvundne med Flor og Fanerne sammenrullede, ligesom Gesandten i så Fald skulde bære Sørgekappe de 3 Dage, Festlighederne varede.

På Pladsen mellem Slottet og Tøjhuset ordnede Fodermarschallen det store Vogntog, der skulde drage Ambassadeuren i Møde, og dør var — ifølge Ceremonianordningen fra 1685 — først Kongens egen Liv-Carrosse og dernæst „Hendes Majestæt, vor elskelige og kære Gemal, Dronningens Liv-Carrosse“; så kom Prinsernes Carrosser og endelig indtil 16 af Ministrenes og andre fornemme Herrers Carrosser. — Alle Vognene havde Sexspand¹⁾.

1) Kongehuset kørte den Gang stadig i Guldcarrèt, og Kongens fineste Vogn var en stadselig „fransøsisk“ Carrosse, som var rigt forsynet med Billedskærerarbejde og med drevne Prydelser af forgyldt Metal; udvendig og indvendig var den betrukket med rødt Fløjel med rig Besætning af gyldne Galoner, Frynser, Kniplinger og Hængedupper, og de røde Damaskes-Gardiner vare opkræmpede med gyldne Bånd. Den hængende Karm vuggede let i sine stærke Remme, men den Opfindelse at anbringe Kuskesædet på selve Carreten tilhører en nyere Tid; i gamle Dage sad Bukken på Jernstænger, der udgik fra Undervognen, og balancerede 4 Alen til Vejrs; Kusken var udsat for sådanne Stød, at han måtte spændes fast til Sædet og have Fødderne i Foderaler, som vare anbragte bag Forsmækken. (Sml. den ældste Vogn i H. M. Kongens Vogn-Remise). **Indvendig** i Kongens Carrosse sad Danmarks fulde Våben med Vildmændene midt på Vognhimlen, og på hvert af dens Hjørner sad en gen-

Når Toget var i Orden, kørte Ceremonimesteren ud til Ambassadeuren for at lade ham vide, at han strax kunde vente Kongens Sendebud.

nembrudt Plade i kosteligt Arbejde, der lige som Våbenet var af drevet, forgyldt Metal. Rundt om Himlen hang en Fløjels Kappe, smykket med Guldkroner, bræmmet med façonnerede Guldkniplinger og med Ager af forgyldt Metal. Armbøjlerne vare rigt vævede i Guld og Silke. De folderige, røde Damaskes Gardiner vare bræmmede med Guld- og Sølv-Frynser og opkrampede med Lidser og Bånd af Silke og Guld. Hynderne vare af Fløjel og besatte med Guldfrynser på alle Kanter. **Udvendig** var den røde Fløjels Himmel smykket med store, gyldne Himmelknapper og med gyldne Kroner. Rundt om den var en tæt Krans af forgyldte Metal-Pukler, og ned fra denne hang en Fløjels-Kappe, der lige som den indvendige var smykket med Guldkroner, med Guldkniplinger og gyldne Ager, som hang i tætte Rækker oven på Kniplingerne, og Kappen var ophæftet med 20 brede Guldlidser med store, dobbelte, gyldne Posament-Kvaster. På Siderne af Vognen vare Fløjelsplader med gyldne Hjerter og med Bræmmer af Guld- og Silke-Lidser. (På de nuværende Guldcarreter er der Sideplader af Læder; de danne en Slags Skodder, hvormed alle Glasruderne dækkes med Undtagelse af dem, der ere i Dørene, men når Vognene benyttes ved solene Lejligheder, ere de i Regeleu tagne bort.) For og bag på Vognen var der Fløjelsgardiner med store, drevne, forgyldte Våbener med Vildmænd. Ned fra Fadingen hang de såkaldte Udslag, der vare af Fløjel og havde en guldbroderet Bort, som var et Kvarter bred og bræmmet med gyldne Kniplinger med Ageren af Guld og Sølv og med et Underlag for Kniplingerne, som dannedes af en Damaskes Kappe med Silkefrynsler. På selve Fadingen var der rigt forgyldt Billedskærerarbejde med otte store Våbener med alle danske Provinsers Mærker, og Bukkene vare ligeledes udskårne og forgyldte. — Seletøjernes og Hovedtøjernes Pragt svarede selvfølgelig til Vognens; de vare alle 12 af Læder, tæt besatte med gyldne Pukler. Hovedtøjerne havde forgyldte Stænger med store Pukler med Danmarks Våben. Seletøjerne havde „Veder-Roser“ med gyldne Plader i gennembrudt Arbejde. Tøjerne og Jagelinerne vare af rød, hvid og gul slynget Silke og Hestedækkenerne af rødt Fløjel med gyldne Frynsler og Galoner. — Invent. Regnsk.

Kort efter at Ceremonimesteren havde forladt Slotsholmen, tog den Cavaller Plads i Kongens Vogn, som skulde indhente Ambassadeuren — det var en Gehejme- eller Etats-Råd eller „en Person af Condition“, — og derpå drog Toget afsted, anført af Fodermarschallen, som var til Hest.

Ambassadeurens Vogne og de af hans Følge, som skulde ride, holdt parate udenfor det Hus, hvor han opholdt sig, og hvor han betragtedes som Vært, så dette på en Måde repræsenterede hans eget Hjemland, hvorfra han drog ud for at gøre Kongen af Danmark sin Opvartning.

Når Toget ankom til Ambassadeurens Logement, modtog denne Gehejmeråden i Døren, og lod ham gå på højre Side¹⁾ ind i Salen, hvor der stod to Lænestole. Gehejmeråden stillede sig ved den højre af disse uden at tage Plads, da Tiden ikke måtte trækkes i Langdrag.

Imidlertid rangerede Ceremonimesteren det samlede Tog, og „når den forreste Vogn begyndte at marchere, advarede han Ambassadeuren, at alt var parat“.

De fremmede Cavallerer, som havde opholdt sig i Modtagelses-Værelset, gik nu forrest ud; dernæst kom Ceremonimesteren, og efter ham fulgte Ambassadeuren og Gehejmeråden, som atter gik på højre Side, da Ambassadeuren, som sagt, betragtedes som Vært.

Fra det Øjeblik af, da Ambassadeuren var trådt over Tærskelen, var han Gæst; han steg op i Kongens Vogn og indtog Hæderspladsen; Gehejmeråden satte sig ved hans venstre Side, og Ceremonimesteren

¹⁾ Ved Udtrykket i Ceremonireglementerne: „At give en Hånden“ forstås: At lade ham gå på højre Side.

tog Plads på Baglængssædet, medens Følget rangeredes i de næste Vogne.

Nu satte Toget sig i Bevægelse og drog ad Byen til. Forrest kom Fodermarschallen til Hest; efter ham fulgte Kongens Liv-Carrosse, dernæst Dronningens Liv-Carrosse og andre kongelige Carrosser; så kom Ambassadeurens Staldmester i Spidsen for hans Pager, alle til Hest; dernæst fulgte Ambassadeurens Håndheste, hans Lakaier og hans Vogne, og endelig sluttedes Toget af de kongelige Ministres Vogne, som kørte i Rækkefølge efter deres Ejeres Rang.

Ambassadeuren og hans Følge kappedes selvfølgelig med Kongens Udsendinge i Pragt; thi Datiden lagde i den Grad Vægt på at glimre, at man undertiden får Indtryk af, at Folk kun vare til for at præsentere de kostbare, umagelige Dragter. Silke, Fløjel, Guld og Ædelstene strålede overalt, og de sirlige Parykker — der særlig præsenteredes, da det var imod Ceremoniellet at være bedækket, — forøgede Herrernes Anstand.

Menigmand, som var strømmet Toget i Møde, bøjede sig andægtigt; Datiden nærrede jo den dybeste Ærbødighed for Fornemhedens Attributter.

Så nærmede man sig Hovedstaden, og denne måtte sikkert gøre et tiltalende Indtryk på de Fremmede trods det, at den bar kendelige Spor af den sidste Belejring. Haverne, der havde omsluttet Byen som en broget Blomsterkrans, vare lagte øde. Medens Nørreport endnu prangede med sit høje slanke Spir, hvor de gyldne Fløje på Småkvistene strålede i Solen som mangfoldige Festblus, så lå det endnu prægtigere Spir, der havde været over Vesterport, i Grus, og her stod kun

Christian den Fjerdes store forgyldte Buste tilbage som et Minde om hans imponerende Bygning; men inde i Byen stod Tårn ved Tårn og Spir ved Spir; thi Brugen af Vindeltrapper fremkaldte en sådan Mængde Småtårne på Borgernes Huse, at de flokkede sig om Kæmpe-spirene på de offentlige Bygninger, lige som når Ungskov i kraftig Opvæxt omkredser Grupper af tusind-årige Ege.

Et af de Indtog, som er omstændeligst beskrevet, fandt Sted den 13. Maj 1670 i Anledning af, at den engelske, extraordinaire Ambassadeur, Arthur, Greve af Essex, var sendt hertil for at lykønske Kongen på Grund af Tronbestigelsen.

Gehejmeråd Erik Rosenkrands og Ceremonimester Speckhahn indhentede Ambassadeuren fra Prinsessernes Gård på Ny-Amager — den nuværende Gartnerbolig ved Indgangen til Frederiksberghave —, og Indtoget var særlig festligt, da der var et Regiment Soldater mere end almindelig på Fode, og to flagsmykte Galerer og to Fregatter vare henlagte i Kallebodstrand for at saluttere med 27 Skud.

Udenfor Vesterport stod Oberst Rosenkrands's Regiment på begge Sider af Vejen. Den fordoblede Vagt ved Porten trådte i Gevær, kongelige Pager og Lakaier, som havde ventet ved Indkørslen til Byen, sluttede sig til Toget og omringede Vognen, og nu begyndte 27 nye Salutskud fra de nærmeste Bastioner at drøne over Byen, medens Ambassadeuren drog gennem Gaderne, hvor Tilskuerne stod i tætte Rækker¹⁾.

¹⁾ Kongen, som synes at have lignet sin Bedstefader i Om-sorg, havde givet Ordre til, at Salutten ikke måtte begynde,

Toget drog ad Vestergade til Gammeltorv, hvor Christian den Fjerdes smukke Rådhus med sine tre Tårne lå langs med den nuværende Passage fra Frederiksbjerggade til Nygade og dannede Baggrunden til Højre, medens Frue Kirkes stolte Spir trådte frem til Venstre. Her på Torvet stod Feltherrens Regiment med vajende Faner; Officererne fældede deres „Piquer“, Fanerne sænkedes, Geværerne præsenteredes, og Marsch sloges, så længe den kongelige Vogn var i Sigte.

Herfra kørtes til Amagertorv, hvor de rigt udskårne Bindingsværks-Huse og de statelige Renaissance-Bygninger dannede en Ramme om det store, elegante, nye Spir på Nikolaj Kirke med de mange Etager, den dristige Profilerings og de gyldne Zirater. Her stod Kongens Livregiment i to Brigader og „gjorde Ambassadeuren samme Civilitet, som tilforn er meldt om Regimentet på Gammeltorv.“

Nu drog Toget ad Østergade til Carl van Manders Gård — det nuværende Nr. 15, — som den Gang havde Cour d'honneur (Forgård). Vagterne trådte i Gevær for begge Porte, Kongens Trompetere blæste „pour la bien venue“, og Vognene kørte ind.

På Husets Trappe stod tre af Kongens Cavallerer og tog mod Ambassadeuren, da han steg ud af Vognen. De gik foran op ad Trappen tilligemed Gesandens Suite, og Gehejmeråd Rosenkrands førte Ambassadeuren ind. I Gemakket complimenterede den kongelige Råd, Hr. Kristen Skeel, Ambassadeuren i hans Majestæts Navn samt overgav ham „det til hans

før den sidste Vogn var kommen ind ad Porten, for at Hestene ikke skulde blive sky.

defrayement destinerede logement“ og præsenterede de 3 ovennævnte Cavallerer, der skulde tjene ham som Marschal, som Skænk og som Forskærer.

Fra det Øjeblik, da Huset var overdraget Ambassadeuren, var han atter Vært og behandlede altså Gehejmeråderne som sine Gæster; men da deres Hver nu var tilende, tog de snart Afsked. Gesandten fulgte dem til Vognen og blev stående, til de vare kørte bort.

Ceremonimesteren blev tilbage for at være Ambassadeuren behjælpelig ved de påfølgende Visitter; thi omtrent et Kvarter, efter at Gehejmeråderne havde forladt Gården, complimenteredes han på Kongehusets Vegne til sin lykkelige Ankomst af Repræsentanter for hver enkelt af dets Medlemmer.

Her standser Efterretningerne om Grev Essex's Entrée, og Fortsættelsen støtter sig til yngre Kilder.

Ifølge en Ceremoni-Anordning, som er uden Dato, men må skrive sig fra Årene 1695—99, mødte på Kongens Vegne en Kammerherre, på Dronningens Hendes Majestæts Overhofmester, på Kronprinsens Hans Kongelige Højheds Marschal, på Kronprinsessens Hendes Kongelige Højheds Hofmester, på Prins Vilhelms Hans Højheds Hofmester og på Prinsesse Sofie Hedvigs Hendes Højheds Kammerjunker.

De ovennævnte Herrer vare forud forsamlede i Kongens Forgemakker og kørte fra Slottet en for en, således at den foregående kunde være borte, før den næste ankom. De lod sig melde ved en Lakai, før de kørte ind i Gården, for at Ambassadeuren kunde få Tid til at gå dem i Møde. Hans Cavallerer tog mod dem ved Vogndøren; Ambassadeuren selv gik de fire første i Møde til midt på Trappen og modtog

de to sidste ovenfor denne. Han førte dem ind i Gemakket og inviterede dem til at tage Plads i den øverste Lænestol; når de vare komne til Sæde, satte Ambassadeuren og Ceremonimesteren sig hver i sin Lænestol; hvis Gesandten bedækkede sig, gjorde de andre Herrer ligeså. Når de tog bort, fulgte Ambassadeuren dem til Vognen, og han blev stående, medens de fire første kørte ud af Gården.

Ceremonimesteren skulde „underdanigst fornemme, om forbemeldte Personer skulde inviteres til at spise til Aften med Ambassadeuren“.

Kort efter at Visitterne var til Ende, var det Spisetid. Til Defraymentet hørte fire Borde: Ambassadeurens Taffel på 14 Couverter, Marschals-Taffelet for Cavallererne, Pagernes og Kammertjenernes Bord, hvor en af Kongens Pager var Vært, samt Lakaiernes Bord, hvor en af de kongelige Lakaiier præsiderede. Ambassadeurens Taffel var dækket med Kongens Sølv-tøj og Dækketøj, og midt for det lange Bords ene Bredside stod en Lænestol under en Himmel. I Taffel-Gemakket spillede Kongens „Violons vixelvis Gige, Hobo og Snabelfløjte“, og i Gården vare 6 Trompetere placerede.

Køgemesteren satte Maden på Bordet; den Caval-ler, der fungerede som Marschal, meldte Ambassadeuren, at der var serveret, og Trompeterne blæste til Bords. I Salen stod en af Kongens Pager parat med en Vandkande og et Fad, og den Cavalier, der fungerede som Skænk, præsenterede Gesandten en Serviet til Håndtvæt. Ambassadeuren, som var ubedækket, indtog Hæderspladsen, bag hans Stol stod to kongelige Pager til hans personlige Opvartning, og lige

over for ham, på den anden Side af Bordet, stod Forskæreren, som præsenterede Maden for ham og for alle de øvrige Gæster ved Taffelet. På højre Side af Ambassadeuren sad Gehejmeråden, der havde fungeret ved Indførelsen, og på venstre Side sad den Kammerherre, som havde complimenteret ham i Kongens Navn. De øvrige Gæster vare placerede af Ceremonimesteren efter deres Rang, og de kongelige Lakaier opvartede ved Bordet. Mundskænken præsenterede Ambassadeuren det første Bæger på en Souscoupe (en Bakke med Fod) og tog derpå Plads ved Marschals-Taffelet.

Ifølge det ovennævnte Reglement for Årene 1695—99, som angår den franske Gesandt, Grev Chamilly, tog Ceremonimesteren dernæst et Glas med Låg, og efter at Alle havde rejst sig, udbragte han Kongen af Frankrigs Skål og drak Ambassadeuren til; denne modtog ikke det tilbudte Bæger, men forlangte strax et andet Glas, og en af Pagerne, som stod parat med et tilsvarende Bæger på en Souscoupe, rakte ham dette, hvorpå han udbragte Kongen af Danmarks Skål og drak Gehejmeråden til; dernæst modtog han Ceremonimesterens Glas, drak Kongen af Frankrigs Skål og credentsede Kammerherren Bægeret. Skålerne ledsagedes af Trompetfanfarer, og på denne Måde drak man „à la Maison Royale de France“ og „à la Maison Royale de Danemark“. Til Slutning drak man „à la bonne intelligence de nos Maitres“, men denne Skål blev drukken siddende.

Efter Måltidet præsenteredes atter Vand til Håndtvæt på samme Måde, som før er meldt; dernæst førte Ceremonimesteren Ambassadeuren ind i et andet Ge-

mak, hvor der var stillet en pragtfuld Paradeseng, og imidlertid kørte Gæsterne bort uden at tage Afsked.

Defrayementet varede i tre Dage og bestod i tvende daglige Tractementer.

Der er opbevaret to enslydende Fortegnelser over Gaver og Drikkepenge til dem, som havde opvartet Ambassadeuren, og ifølge disse var det almindeligt at give:

Den Cavaller, der tjente som Marschal, 70 Ducater i Guld;

Cavalleren, der skænkede for Ambassadeuren, 50 Ducater i Guld;

Cavalleren, der tjente som Forskærer, 50 Ducater i Guld;
Køkken-Inspecteuren et Stykke Sølvtoj til en

Værdi af.....	150 Rd.
Pagerne.....	50 —
Slotsfogden, som havde ladet Huset meublere,	60 —
Foder-Marschallen.....	30 —
Begge Hof-Fourerer.....	40 —
Hof-Skriveren	30 —
Tapetsereren	8 —
Drabant-Garden	80 —
Musikanterne.....	60 —
Trompeterne.....	60 —
Extra-Skænkere ved Taffelet	20 —
De kongelige Lakaier	30 —
Slotsfogdens Folk	8 —
Kongens Staldbetjente.....	70 —
Til Køkkenskriveriet, Vinkælderen, Sølvpopen og hans Folk, Hof-Kokken, Hof-Bageren, Sukker-Bageren, Taffeldækkeren og Hus- geråds-Karlene	400 —

Det er tilsammen 3700 Kroner, og til Sammenligning kan tjene, at Gennemsnitsprisen den Gang var omtrent 40 Kroner for en Tønde Smør og 15 Øre for et Pund Studekød.

Den tredje Dag efter at Indtoget havde fundet Sted, meldte Ceremonimesteren Ambassadeuren, at Hans Majestæt Kongen vilde give ham Audients om Eftermiddagen. Til den fastsatte Tid blev han afhentet af Overceremonimesteren og af en Gehejmeråd, som — ifølge Ceremoniellet fra 1695—99 — skulde være endnu fornemmere end den, der fungerede ved Indtoget; enten skulde han være Greve og Ridder af Elefantordenen eller General. De kongelige Vogne bleve sendte efter Ambassadeuren, hans egne holdt parate til at slutte sig til Toget, og hele hans Suite fulgte ham. De samme Ceremonier bleve iagttagne, som vare foreskrevne for Indtoget; men ifølge en Note, som er vedføjet ovennævnte Ceremoniel, måtte ingen tage Plads i Dronningens Vogn, den var kun til Parade.

Ved Audientsen den 16. Maj 1670 blev Greven af Essex afhentet af den kongelige Råd, Enevold Parsbjerg, og Ceremonimesteren. Toget drog ad Østergade til Kongens Nytorv, hvor Feltherrens Regiment var opstillet i to Brigader, som vendte Front mod hinanden. Torvet selv var den Gang en temmelig bar Plads, da hverken Rytter-Statuen eller Charlottenborg vare rejste. Den eneste Bygning, som tiltrak sig særlig Opmærksomhed, var Sejlhuset¹⁾, som i Forbindelse med den kongelige Reberbane dannede et betydeligt

¹⁾ En Levning af Sejlhuset findes endnu i Charlottenborgs Baggård.

Bygningscomplex, der var forbundet med Gethuset¹⁾ ved en Mur med en stor Port, der havde en sørgelig Berømthed; thi gennem den førtes de, der vare dømte til at arbejde i Jern på Bremerholm.

Fra Kongens Nytorv drog Toget langs Holmens Canal, og her åbnede sig et af de skønneste Perspectiver, som Hovedstaden havde at fremvise, idet Holmens Kirke og Børsen samt den tårnsmykte Cancelli-bygning²⁾ dannede Rammen om et Billede, hvis Interesse forøgedes ved, at denne Plet var Centralpunktet både for det militaire og det mercantile Røre. Forgrunden dannedes af Havnen³⁾, og bag denne, i Midten af Billedet, hævede Slottet sig i hele sin eventyrlige Skønhed. Til dem, der vare fortrolige med Danmarks Krønike-Bøger, havde det meget at melde; thi store Partier hidrørte fra Bispenses Tid, og senere havde Kongerne en efter anden ydet hver sit Bidrag til dets Forskønnelse. Der var ingen Bygning i Landet, som gemte så mange Minder, og de klang fra Murene som en Symphoni, hvor jublende Lyst vexler med skærende Smerte. Til den Fremmede talte det kun gennem sine skønne, mangfoldige Former, hvis Rigdom fordobledes af Spejl billedet i Slotsgravene. Der stod det mægtige Blåtårn, hvis skumle Mure med de snevre Glamhuller dannede et kæmpemæssigt Fodstykke for det store, prægtige, dristig byggede Spir med den stærke Vexlen af Lys og Skygge, hvor det grønne, irrede Kobber fremhævede den rige Forgyld-

1) Gethuset lå der, hvor det kongelige Theater nu står.

2) Denne lå på Slotsholmen, omtrent ud for Boldhusgade.

3) Den nuværende Canal.

ning og særlig de tre Kroner, af hvilke de tvende vare så mægtige, at de dannede store, glimrende Gesimser over de gennembrudte Pavillon-Etager. Til Højre for Tårnet lå de gothiske Bygninger med deres simple, alvorlige Præg; til Venstre, hinsides den elegante indre Portbygning, præsenterede Kongefløjen sig med sine 7 Etager, sine Gardeværk, sine brede Gesimser, sine Tårnkarnapper, sine buede, svejfede Tage og sin Rigdom af Kviste og gyldne Fløje. Hinsides denne kom Slottets andre Tårne til Syne ovenover den lavere Sidebygning. Billedets Baggrund dannedes af Petri, Frue, og Helligånds Kirken, samt af Tøjhuset og Provianthuset med deres Tårne, det elegante Boldhus og den nye Bibliotheks- og Museums-Bygning. — Al den Herlighed så Ambassadeuren dog kun glimtvis, som han sad der i den lukkede Carrosse.

Da Hestene satte Hovene på Holmens Bro, som dengang var en rødmalet Vindebro, faldt Militair-Musiken ind med Trompeter og Herpauker. På Slots-holmen stod Kongens Livregiment i to Brigader, af hvilke den ene var stillet fra Holmens Bro over mod Proviantgården, den anden fra Holmens Bro til Højbro; begge gjorde Front mod Slottet; Officererne sænkede Piquerne, Fanerne sænkedes, og Geværerne præsenteredes. Under stadig Musik kørte Vognen gennem den nederste Slotsport, hvor der var dobbelt Vagt af Garden til Fods, over Slotsbroen, hvor Musketerer af Livregimentet stod en haie, gennem den øverste Port og svingede ind i Slotsgården, hvor Livgarden dannede Espalier, hen for Døren til Kongens Trappe.

Her havde 6 Drabanter Vagt; Hofmarschallen med en Suite af Cavallerer modtog Ambassadeuren, da

han steg ud af Vognen, og førte ham op ad den brede, murede Vindeltrappe. Kongens og Ambassadeurens Cavallerer gik foran; Pagerne fulgte efter, medens Lakaierne forbleve i Gården. Ved den næste Dør, i Beletagen, ved Indgangen til Drabantsalen stod Rigmarschallen og biede på Ambassadeuren for at slutte sig til Toget og føre ham gennem ovennævnte Sal, hvor Drabanterne med deres Hellebarder i Hånden stod en haie fra Tårndøren til Antichambrene, og hvor Pagerne bleve tilbage. Nu gik Toget ind i de gyldne Sale, og Ambassadeuren førtes ind i et Sidegemak, hvor der præsenteredes ham en Lænestol, og hvor han skulde vente, indtil Ceremonimesteren havde meldt Kongen hans Ankomst, og Hans Majestæt havde givet tilkende, at det var ham belejligt at „admittere Ambassadeuren til Audients og Forhør“.

Datidens Moder vare vidt forskellige både fra de foregående og fra de efterfølgende. De enkelte Værelser havde et højst ensartet Præg, idet det samme Guldlæder, hvormed Væggene vare betrukne, var anvendt til Stole-Betræk, og det øvrige Møblement havde samme Grundfarve som Tapetet og var smykket med Forgyldning lige som dette¹⁾. Det var en fransk Mode, og Grundtanken var sikkert den, at alt skulde tjene til at fremhæve Personerne, medens de prægtige Dragter stadig fik ny Lejlighed til at tage sig ud i de forskellige Gemakker, hvor de vekslede Farver, dæmpede af Guldets Glans, idelig dannede en ny Baggrund.

I det Værelse, hvor Gesandten og hans Suite opholdt sig, havde Guldlæderet sort nistret Grund, i det

¹⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

tilstødende Forgemak havde det grøn Grund og i det andet Forgemak hvid Grund. Indenfor dette lå Kongens Audients-Gemak, hvor Væggene vare dragne med rødt Damask, der langs Loftet var prydet med brede Frynser af Guld, Sølv og Silke. Midt for den ene Sidevæg stod en prægtig Kamin, og under Loftet hang en Krystal-Lysekrone med gyldne Plader og Piber. I Baggrunden af Salen, ligefor Indgangsdøren, stod Kongens Trone; dens Himmel og Rygstykke var af rødt Fløjel, bræmmet med Sølvfrynser, Lænestolen var betrukket med rødt Damask, og ved Audientser af første Rang blev den stillet på en Forhøjning, som dækkedes af et tyrkisk Tæppe¹⁾).

Når Ceremonimesteren var kommen tilbage til Ambassadeuren og havde meldt ham, at Hans Majestæt var rede til at modtage ham, ordnedes Toget påny. Forrest gik Ambassadeurens Cavallerer og Hofjunkerne, førte af Ceremonimesteren; dernæst kom Ambassadeuren, som gik mellem den Gehejmeråd, der havde afhentet ham, og Overceremonimesteren; „hos Gehejmeråden på Ambassadeurens højre Hånd“ gik Rigsmarschallen og Hofmarschallen.

Når Cavallererne og Hofjunkerne vare komne ind i det andet Forgemak, ordnede Ceremonimesteren dem på begge Sider af dette, og største Parten af dem blev tilbage her, medens de af Ambassadeurens Følge, som havde så høj Rang, at de turde betræde Audientsgemakket, fulgte efter ham ind til Kongen. Herrerne dannede således to Rækker, mellem hvilke Ambassadeuren skred frem for at vexe Compliment med en af

¹⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

Kongens fornemste Cavallerer, en Gehejmeråd og Ridder af Elefantordenen, som nu trådte ham imøde fra den modsatte Ende af Salen.

Ved Døren ind til Kongens Audients-Gemak stod to Drabanter Vagt; Døren åbnedes af Hoffourererne, og så snart Ambassadeuren fik Øje på Kongen, gjorde han en dyb Reverents. Hans Majestæt sad på Tronen eller stod foran Lænestolen; på begge Sider af Tronen og bagved denne — nedenfor Trinet — stod „Herrerne af Conseil“. I Salens Baggrund til Højre og Venstre for Tronen stod Kammerherrerne og Obersterne af Garden, medens de fremmede Ministre samt de øvrige Herrer, hvis Rang gav dem Ret til at være til Stede, havde rangeret sig langs med Sidevæggene.

Ambassadeuren trådte frem for Hans Majestæt. Når han var kommen til Salens Midte, gjorde han den anden Reverents, og når han stod for Tronen, gjorde han den tredje. Kongen besvarede dem alle ved at tage Hatten af og indbød med en Håndbevægelse Ambassadeuren til at bedække sig, hvilken Hæder kun blev ydet dem, der repræsenterede kronede Hoveder. Ambassadeuren satte nu Hatten på; men hver Gang han nævnede Hans Majestæt Kongens Navn eller sin egen Herres, tog han den atter af, „hvilket Kongen gjorde i lige Måde“¹⁾.

¹⁾ I Ceremonianordningen af 6. April 1672 anføres: Når Ambassadeuren kommer ind i Audientsgemakket, „rejse Vi os da imod ham af Tronen — — og tager Hatten af, hvilken vi igen, når han sin Tale begynder, påsætter og byder ham tillige at sætte sin på, hvilken Ære ingen uden kronede Hoveder og de, som deres Lige agtes, deres Ambassadeurer, vederfares; Moskovitterne undtagen, som på en anden Måde beegnes, hvilke en Stol gives, og sidde de så barhovede, medens Vi os stedse bedække“.

Når Ambassadeuren havde complimenteret Hans Majestæt i sin Herres Navn og overrakt sit Creditiv, svarede Kongen i Regelen selv på Dansk; Svaret blev senere oversat¹⁾ og leveret til Gesandten. „Dernæst gjorde Ambassadeuren Kongen en Compliment på sine egne Vegne og begærede, at hans fornemste Cavallerer måtte gøre deres Reverents for Majestæten.“ Når dette var sket, gjorde Ambassadeuren atter en dyb Reverents, gik nogle Skridt baglængs, gjorde endnu en Reverents, vendte sig dernæst om og forlod Gemakket.

Da Grev Essex havde Audients, stod følgende „Herrer af Conseil“ omkring Tronen: Hertugen af Nordborg, Hertugen af Sønderborg, Feltherren, Hans Schak, Kantsleren, Peder Reedtz, Rigsadmiralen, Henrik Bjelke, Statholder Gyldenløve, Henrik Rantzau, Axel Urup og Overkammerherre Skinkel. — Kongen svarede selv på Dansk, og Kantsleren leverede Ambassadeuren Svaret skriftligt på Latin.

De samme Herrer, som havde ført Gesandten ind i Audientsgemakket, fulgte ham atter ud. Rigmarschallen samt den Gehejmeråd, der havde modtaget Ambassadeuren i det inderste Forgemak, bleve tilbage her, medens Ceremonimesteren og den Gehejmeråd, som havde afhentet Ambassadeuren, førte ham gennem en Sidedør ind til Dronningen.

Dronningens Audients-Gemak var en stor Sal, som lå ud mod Gården og var forsynet med en pyntelig Karnap. Væggene vare betrukne med Guldlæder med grøn Grund og smykkede med et stort Maleri over

¹⁾ I Regelen på Latin.

Skorstenen, som var udført af „Ditmar Kontrafeier“ og forestillede en engelsk Kvæker. Under Loftet hang en Krystal-Lysekrone med forgyldte Plader og Piber, Mage til den, der fandtes i Kongens Audientsgemak. I Baggrunden af Salen stod Tronen med Himmel og Rygstykke af grønt Fløjel med Frynser af Guld og Sølv og med en Lænestol på en Forhøjning, som dækkedes af et Tæppe¹⁾.

Hendes Majestæt sad på Tronen eller stod foran Lænestolen. Ved Dronningens højre Hånd, langs Ydervæggen, stod samtlige Damer; de fremmede Prinsesser, som vare ved Hoffet, stod Tronen næst. På Dronningens venstre Side, langs Indervæggen, stod Cavallererne.

Ved Grev Essex's Audients opvartede: Jørgen Bjelke, Vicekantsler Parsbjerg, Otto Povisk, Viceskatmester Holger Wind og Erik Krag. — Dronningen svarede selv på Dansk.

Ambassadeuren gjorde sine tre Reverentser, lige som før er meldt, og „Dronningen bøjede sig lidet ved hver af dem“. Så bedækkede Gesandten sig, men tog strax Hatten af igen, eller også gjorde han kun en Gestus, ligesom han vilde bedække sig, når han nævnte sin Herres Navn. Når Ambassadeuren havde endt sin Tale, svarede Dronningen selv, eller også lod hun „en Person af Condition“ svare for sig. Dernæst præsenterede Ambassadeuren sine fornemste Cavallerer for Hendes Majestæt, og når de havde gjort deres Reverents, bøjede Ambassadeuren sig dybt og forlod Ge-

¹⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

makket på samme Måde, som det er beskrevet ved Audientsen hos Hans Majestæt Kongen.

I Mellemgemakket tog Gesandten Afsked med den Gehejmeråd, som havde modtaget ham der, og nu gik Toget i samme Orden som før gennem det første Forgemak og Drabantsalen, hvor de ventende Pager sluttede sig til det, til Udgangsdøren ovenfor Trappen, hvor Rigsmarschallen tog Afsked. Hofmarschallen og Hofjunkerne fulgte Ambassadeuren til Vognen, hvor Gesandten, Gehejmeråden, som havde afhentet ham, og Overceremonimesteren indtog deres tidligere Pladser, og „således kvitterede enhver Person Ambassadeuren på det Sted, hvor han havde modtaget ham“. Lakaierne omringede Vognene, og Gehejmeråden og Ceremonimesteren fulgte Ambassadeuren til hans Logement, hvor han strax tog Afsked med dem og blev stående, til de vare kørte bort.

I de første År af Christian den Femtes Regeringstid var det i Almindelighed kun Kongen og Dronningen, der modtog i Audients; senere førtes Gesandten fra den ene til den anden af Kongehusets samtlige Medlemmer, og ved en Audients hos Prins Christian (Kronprinsens ældste Søn, der døde, da han var 13 Måneder gammel)¹⁾ stod Hofmesterinden, General-Majorinde Munk, med Barnet på Armen foran en Lænestol under en Himmel. Prinsen var smykket med Elefantordenen og havde en Kasket med Fjer på Hovedet. Der var kun et tyrkisk Tæppe og ingen Forhøjning under Lænestolen. Ambassadeuren bedækkede sig og adresserede sine Complimenter til Prinsen selv,

¹⁾ Fourèr Journ.

medens Gehejmeråd Gabel, som på Hans Majestæts Befaling opvartede hos Prinsen, svarede på dennes Vegne på Fransk.

Når Ambassadeurens Hustru ledsagede ham, fik Ambassadricen i Regelen Audients hos de kongelige Damer. Således ankom Madame Chamilly til Kjøbenhavn den 8. October 1698, og 2 Dage efter „lod hun en Cavaller gøre Compliment til Dronningens Kammerjomfru“, Jomfru Holck, da Hofmesterinden, Madame de Haxthausen, var rejst til Oldenburg, samt til Kronprinsesse Louises og Prinsesse Sofie Hedvigs Hofmesterinder og begærede at admitteres til Audients.

Den 12. October blev Hofjunker la Fouleresse skikket til Ambassadricen i Hendes Majestæt Dronningens Navn og Hofjunker Corbiac i begge Prinsesserens Navn. Herrerne gjorde Ambassadricen en Compliment og lod hende vide, at hun kunde komme til Audients samme Dags Eftermiddag Klokken 5. Til den fastsatte Tid kørte Ambassadricen i sin egen Vogn ind i Slotsgården hen for Døren til Kongens Trappe, hvor hun blev modtagen af Hofjunker la Fouleresse, som førte hende op i Drabantsalen; her modtog Kammerjomfru Holck og en af de yngste Jomfruer hende uden for Døren til Dronningens Forgemak og førte hende ind i dette, der tjente som Audientsgemak.

Dronningen stod foran Tronstolen. — Ambassadricen gjorde tvende dybe Reverentser, da hun fik Øje på Hendes Majestæt, samt en tredje, da hun trådte frem for Tronen, og Dronningen besvarede hver af dem med en lille Bøjning. Ambassadricen bukkede sig der-

næst og berørte Hendes Majestæts Hånd uden at kysse den. Complimenterne udvexledes på Fransk, og da Audientsen var forbi, gjorde Ambassadricen atter en dyb Reverents. De tvende Jomfruer fulgte hende til det Sted, hvor de havde modtaget hende, og Hofjunker la Fouleresse førte hende dernæst til Hendes Kongelige Højhed Kronprinsessen, hvor hun modtoges af Jomfru Vieregg og Jomfru Holsten, og siden til Hendes Højhed Prinsesse Sofie Hedvig, hvor Hofmesterinde Smitberg og Jomfru Smitberg kom hende i Møde. De to sidste Audientser vare overensstemmende med den ovenfor beskrevne, og Hofjunkeren kvitterede Ambassadricen ved Vogn døren.

Når Ambassadeuren var kommen tilbage fra Audientsen, tracteredes han for sidste Gang, og Dagen efter flyttede han ind i en anden Gård, som imidlertid var bleven monteret med det Møblement, Gesandten sædvanligvis førte med fra sin Hjemstavn tiltrods for Vejlængderne og de dårlige Transportmidler¹⁾. Havde Ambassadeuren noget særligt at forhandle, kunde han atter få en Audients hos Kongen, når han forud skriftlig underrettede Hans Majestæt om, hvad han havde at meddele; men i Regelen erholdt han kun to solenne Audientser, én, når han kom hertil, og én, når han rejste bort.

Efter den sidste Audients overbragte Overceremonimesteren ham et Recreditiv tilligemed en Present, som ifølge Ceremonianordningen af 6. April 1672 var 3000 Rdl., medens en Envoyé extraordinaire fik

¹⁾ Undertiden bleve Værelserne udstyrede med Meubler fra Kjøbh. Slot. — Invent. Regnsk.

1200 Rigsdaler og en Resident 1000 Rigsdaler, „dog der gemenlig holdes over, at en og anden i forefaldende Ærinde indkommende Envoyé kan gives mindre, nemlig 300 Rdl. eller så ungefær“. I en anden Skrivelse tilføjes: „For at der kan være Orden i Regnskaberne og ikke af anden Grund. skal Gesandten levere skriftlig Kvittering for den modtagne Gave.“

FESTIVITETER VED BARNEDÅB.¹⁾

De store Festiviteter ved Christian den Fjerdes Døb 1577 ere omtalte på flere Steder. — Her skal kun peges på de ejendommelige Skuespil i Slotsgården, som Professorerne ved Kjøbenhavns Universitet havde indøvet med Studenterne, hvor disse gik i den Grad op i deres Roller, at de glemte, at „Kampen mellem David og Goliath“ kun var Skyggespillet af en Strid, dér var udkæmpet for Årtusinder siden, og bankede så grundig løs på hinanden, at der vankede blodige Skrammer. — Kongen og hans højforne Gæster vare så langt fra at tage den irregulaire Fremstilling ilde op, at de tværtimod tiljubede Studenterne stormende Bifald, og den gamle Søhelt, Rigsadmiral Peder Skram, som „sad Scenen næst, da hans Øjne vare sløve, lystede at springe over Skranken og mænge sig udi Striden“.

Derimod foreligger der, så vidt vides, ingen udførligere Beretninger om de Højtideligheder, der fandt Sted, når Christian den Fjerde holdt Barsedåb; men

¹⁾ Ceremonialia. — Fourèr Journ.

til Gengæld kende vi Ceremoniellet fra den første Dåbsfest, som Frederik den Tredje fejrede, efter at han var bleven Konge, og ihvorvel Pragten, som den Gang udfoldedes, langt fra kunde måle sig med den tidligere, var den dog pompøs. Der må da også tages Hensyn til, at det gjalt en Prinsesse, Frederikke Amalie, og ikke en Tronfølger. — Documentet, hvor til Beretningen slutter sig, foreligger kun i Afskrift.

Dåben fandt Sted den 12. August 1649. Fra Sverrig mødte Rigsråden, Friherre Benedikt Skytte, som Repræsentant med en anseelig Suite af Adelsmænd, og den 11. August blev Gesandten indhentet med stor Pomp af 100 Adelsmænd med 50 Carrosser, der drog ham en Mil i Møde. Fra Østerport, ad hvilken han kom ind, og op til Slottet, hvor han indlogeredes, stod det samtlige Borgerskab i Gevær med sine brogede Lavsfaner og affyrede trede Salver, da Gesandten drog forbi, medens 27 Kanonskud hilste ham fra Volden. Samtidig ankom den hollandske Resident fra Helsingør, hvor han havde fast Stade for at påse sit Hjemlands Handelsinteresser, og den udvalgte Tronfølgers, Prins Christians, Enke, Magdalene Sibylle, som modtoges af en stor og udvalgt Skare af adelige Herrer og Damer til Hest og til Vogns samt af Borgerskabet i Våben.

Næste Dags Aften, som var en Søndagaften, gik Dåben for sig på Riddersalen, der i den Anledning var dragen med kostbare Tapeter og prægtig oplyst; den var det største Rum på Slottet, og det er ingenlunde vanskeligt at danne sig et Billede af den, da det var Skik og Brug at smykke den med de velbekendte Tapeter med Billeder af de danske Konger, som Frederik den

Anden havde ladet Hans Knieper udføre til Ridersalen på Kronborg, og som nu have deres Plads på oldnordisk Museum. Ifølge Christian den Fjerdes egenhændige Breve brugte man ikke alene Tapeterne til Væggenes Beklædning, men også til at „himle“ Loftet med, og derfor bandt man dem fast til Trærammer med Tværstænger, som bleve hejsede op med Tridser og Snore, således som det er fremstillet på gamle Billeder. — Iøvrigt var det en anselig Sal, 140 Fod lang, 60 Fod bred og 17 Fod høj, altså en Tredjedel større end Børssalen. — I den ene Ende var der anbragt et Galeri, der kaldtes Trompeterstolen, men dog nok hyppigst benyttedes af Kongens „Violons“, hvis yngre Kammerater i de Dage kaldtes for „Fiolunger“¹⁾. I Salens modsatte Ende var der sædvanlig rejst en stor Forhøjning med Sæder for Kongehusets Medlemmer, over hvilken der var anbragt en pragtfuld Tronhimmel. Langs Sidevæggene under de mægtige Vinduer var der stillet Bænke med Tæpper og kostelig baldyrede Hynder, de såkaldte Bænkedyner, på hvilke der blev anvendt så meget Arbejde, at det er betegnende for den fornemme Frue, der beredte sit Hus til Fest, når Kæmpevisen siger: „Hun breder sine Bænke“. Under Loftet hang Messing-Lysekroner; på Gulvet stod Rækker af Candelabre eller store Standestager, som de den Gang benævnedes²⁾, og desuden var der anbragt Rader af „Stikpiber“ på Stænger mellem Vinduerne³⁾.

1) Particulairk. Regnsk.

2) Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

3) Lyse Regnsk.

Her gav nu Rigsrådet Møde tilligemed Confessionarius, der skulde forrette Dåben. Da alle havde indtaget deres Pladser, førtes Gesandterne med stor Pragt fra Kongefløjen til Riddersalen, tværs over Gården — som vistnok efter Sædvane har været belagt med rødt Klæde —, medens alle Byens Kirkeklokker ringede, og Trompeterne blæste i Slotsgården, så Murene gav Genlyd trindt omkring.

Dernæst kom Magdalene Sibylle med den unge Prinsesse i et storartet Optog, der indledes af mere end hundrede Adelsmænd, af hvilke 24 bar Fakler; 12 af de fornemste i Rigsrådet ledsagede Prinsessen; over tohundrede fyrstelige og adelige Damer sluttede Toget, og skøndt det ikke udtrykkelig er anført i den temmelig korte Beretning, der foreligger, tør man sikkert slutte, at fornemme Herrer have båret en prægtig Himmel over de høje Herskaber.

Da Dåbsacten var til Ende, blev den unge Prinsesse båret tilbage til Hendes Majestæt Dronningen i det samme statelige Optog, og nu drønedes tohundrede Kanonskud fra Voldene. Dernæst førtes Gesandterne til det kongelige Taffel, hvor der var anrettet et herligt Måltid, som varede i fire Timer, og hver Gang en Skål blev drukken, løsnedes ni Kanonskud. Da man rejste sig fra Bordet, var det ud på Natten, og nu blev der afbrændt et glimrende Fyrværkeri, som kaldtes „Dianæ Tempel“, og der var at se både Løver og Bjørne og Drager og andre „Bestier“, som spydede Ild.

Dermed var den Dags Festligheder til Ende; men Mandag Nat blev der danset en overmåde skøn Ballet af 24 Personer, med 20 Optog af forskellige Nationer, og om Tirsdagen var der Ringrenden, Ridderspil og

anden Glæde, som i høj Grad forlystede Hans Maje-
stæt Kongen og alle Tilstedeværende.

Der er en betydelig Lacune i Ceremonireglemen-
terne, da der ingen Oplysninger haves hverken for
Frederik den Tredjes yngre Børns Vedkommende
eller for Christian den Femtes¹⁾; derimod er der

¹⁾ I Anledning af Frederik den Fjerdes Fødsel har Kingo
skrevet nedenstående Digt, og i dette — som i samtidige
gejstlige Udtalelser i det Hele taget — er Glæden over
den ny Regeringsform og Forskellen mellem denne og den
gamle stærkt betonet. — Rostgårds Manuscm. 237. K.

„Den stormægtigste, højbårne Fyrste, Hans Kongelige
Højheds Prins Frederiks Velkom på Hans Nådes højsaligste
Fødselstid.

Velkommen Himmelsøn! Velkommen tusind Gange!
Den Nat skal Sole-Lys i Evigheden prange,
Da Danmark kunde se langt, langt før Kongens Død
En Konge udi Svøb til Kronen være fød.

Velkommen Kongesøn, som med Dit første Øje
I Verden kunde se to Riger sig at bøje
Nedunder Gænglene udaf Din Vuggefod,
Hvorover aldrig Søn med lige Højhed stod!

Velkommen Dronningbarn fra Dyders Liv og Hjerte!
Utrolig stor Du est, dog liden er den Smerte,
Som Fødselstimen gør, Du hastet' ud at få
Det lange Spir i Hånd, som i Din Vugge lå.

Bind Vingen til Din Fod, Du Guders Posterytter,
Far Verden hastig om, og se Du forte flytter
Til alle Fyrsters Hof den Sang, Du hører nu
I Daner-Dronnings Sal af Kongens Dysilu.

Tænd Torden-Piben an omkring på Dine Volde,
Lyksalig Kjøbenhavn! Lad de Metalle-Trolde
Udsprude Havnen fuld af hine Sejle-Slot,
At runge Jorden til at sige: Det er godt!

bevaret en uafbrudt Række Documenter, der vedrøre de Ceremonier, som fandt Sted, da Frederik den Fjerdes og Christian den Sjettes Børn bleve døbte. — Den sidstnævnte Konge og en af hans Brødre fødtes som bekendt i Christian den Femtes Tid.

Her bliver man betydelig overrasket, først og fremmest ved at se, at Traditionen ikke alene har gjort Christian den Femte Uret, hvad der nu på Grund af Molbechs og A. D. Jørgensens Arbejder vel er almindelig anerkendt, men at den også er i høj Grad uretfærdig mod Christian den Sjette og

Nu er det blevet godt. Nu skal vor Klokke kime!
 Vor Dronning er forløst i en lyksalig Time.
 Al Nordens lange Håb er nu på hendes Skød,
 Og Kongens Hjerte står udi en kærlig Glød.

Nu skal vor Altere med Røgelse opfyldes,
 Og Helligdommens Dør skal over alt forgyldes.
 Vort Halleluja skal til højest' Himle nå
 Og med alt Folkets Tak for Herrens Ansigt stå.

Gud øste Blod og Vand på Konge-Sønnens Isse
 Og gjord' en Christen først en Konge så til visse;
 Thi på den samme Lem, som Kronen bør at stå,
 Der tog vor Konge-Søn først Christne-Huen på.

Til Lykke Himmel-Søn! Du est en Ridder bleven
 Ud af det hellig Kors på Jesu Hjerte skreven.
 Bliv og Guds elskte Søn fra første Ungdoms Ar;
 Så Herren stor Behag alt fremad til Dig får.

Til Lykke Konge-Søn! Gud lade Dine Arme
 Af Dine Fædres Dyd i Svøbet blive varme,
 Og voxe daglig til i Herrens Kraft og Bånd,
 At Din' Uvenners Hals kan vries af Din Hånd.

Til Lykke Dronning-Barn! Du kanst med Rette hue
 Din dydigst' Moder, som al Verdens Sol kan skue.
 Kom Mælk og Honning på det søde Fredrik-Navn,
 At det udbredes vidt til sidste Verdens Gavn.“

Sofie Magdalene, når den lægger dem en næsten ubegrænset Tysksindethed til Last og fremhæver, at det danske Sprog var banlyst fra Hoffet; thi alle Ceremonianordningerne ere på Dansk, og den Prædiken, som ledsagede Dåbsacten, er ligeledes på Dansk, på en Tid, hvor hverken Dronningen eller hendes Moder, Markgrevinden af Brandenburg-Kulmbach, havde opholdt sig længe her i Landet.

Dernæst bliver man forundret over de betydelige Indskrænkninger, den gamle Pragtlyst var undergået; thi ganske vist findes der et Document fra Frederik den Fjerdes Tid, som angår Kronprins Christians og Kronprinsesse Sofie Magdalenes Børns Fødsel og Dåb og indeholder Specificationer på adskillige Poster, der kunde „observeres“ i Lighed med, hvad der var brugeligt ved andre Hoffer; men dette blev ikke bekræftet af Kongen, og Forslagene, som dør ere gjorte, have altså kun Interesse, for så vidt de yderligere fremhæve den Tarvelighed, man lod sig nøje med her hjemme. De indeholde en Mængde Bestemmelser, blandt hvilke kun skal anføres: At Fonten skulde stilles på en Forhøjning med flere Trin under en kongelig Pavillon i Kirken, som skulde drages med rige Tæpper, medens Alter og Prædikestol vare særlig udpynkede; at fire Kammerherrer skulde bære en Himmel over den unge Prins, fra Vuggen til Fonten, og at Køgemesteren skulde frembære Guldbækkenet og Kanden med Ceremoni; at der skulde opføres en Comedie eller en Opera, når Dåbsacten var udført, at dernæst skulde arrangeres en pragtfuld Banquet, og at Dagen skulde slutes med Hofbal, almindelig Illumination og Fyrværkeri; at der næste Søndag skulde synges „Te

deum laudamus“ i alle Kongens Riger og Lande, medens Stykkerne løsnedes i alle Fæstninger; at der skulde være „Vin at springe og en Oxe at steges for peupelet“. Den sidste Bestemmelse, der kom til Udførelse i andre Tider, er der gjort en Del Væsen af i gamle Billeder, som fremstille det forunderlige Optog, hvor et Par Bagerdrenge med grønne Kranse om Panden komme dragende med en Bærebør med store Brødkurve, medens Oxen køres på en høj, skafotliggende Vogn og ser ud som et uhyre Pindsvin, på hvilket Tornskaderne have anrettet Måltid, da der er stukket en Mængde Spid med Fjerkræ ind i den.

Det var bleven Skik at døbe Børnene, før de vare en Dag gamle, og følgelig kunde der ikke være Tale om at hente Faddere fra fremmede Steder. Dåbs-handlingen skete i Dronningens Sovekammer, og det er næsten utroligt, hvor megen Larm og Uro man dristede sig til at udsætte en Barselkvinde for; thi alle Kirkeklokker kimedede, og Kanonskud, Hornmusik og Trommemusik, som udførtes lige under Dronningens Vinduer, vexlede med Strygeinstrumenternes Larmen i de tilstødende Gemakker, hvor Skålerne udbragtes, og den ene Visit afløste den anden.

De højfornemme Herrer og „Madam Grevinderne“ gav Møde i Forgemakkerne, og en Del af Damerne indlodes i Sovekammeret. I Beretningen om Prins Frederik Carls Fødsel den 23. October 1701 er det noteret, at Ambassadeuren og Ambassadricen af Frankrig kom Klokken halvgåen tolv på Slottet og vare begge i sorte Klæder, omendskønt det ganske Hof havde lagt Sorgen, og Ambassadricen havde en „Slopkjole“ og et „Natsæt“ på; hun blev indført til Dron-

ningen af Frøken Holst og Frøken Vieregg; men det „hafde våren“ bedre, at hun ikke var bleven indladt, „eftersom hendes Dragt ikke var sømmelig til den Respect, hun var Hendes Majestæt Dronningen skyldig“. — I samme Document er anført, at Ambassadeuren fra Frankrig kom op på Slottet og vilde have været ind i Dronningens Gemak ved Dåben; men da Marschallen først kaldte Confessionarius ind og siden Prinsen af Anhalt samt Herrerne af Conseil, „vendte Ambassadeuren sig strax om og gik bort sigendes, at når man ej kunde komme nærmere, var det lige så godt at være derfra.“

Fraværende Medlemmer af Kongehuset fik selvfølgelig snarest muligt Melding. Da Frederik den Femte blev født den 31. Marts 1723, sendtes således Kammerjunkerne Plessen og Raben til Vemmetofte for at notificere Prinsens Fødsel til Prins Carl og Prinsesse Sofie Hedvig, som holdt Hof der. — De tog brogede Klæder på og forærede hver af de udsendte Kammerjunkere tvende Medailler af Guld, en på 50 Ducater og en på 30 Ducater.

Iøvrigt er der ingen væsenlig Forskel på Dåbsfesterne i det ovennævnte Tidsrum, og Prins Christians Dåb, som fandt Sted den 28. Juni 1697, kan tjene som Billede af dem alle.

I Journalen er anført, at „da Solen begyndte at vise sig på denne Verdens Himmel, mærkede Hendes kgl. Højhed Kronprinsessen, at det Rigens Lys, som Gud havde betroet hende, også var sin Opgang nær, og da var Klokken omtrent 4. Der blev da skyndsomt gjort Anstalter til at modtage samme, og i den Anledning sendt Bud efter nogle af de fornemste Hof-

damer; men før disse kunde komme til Stede, havde Gud allerede ladet en lille Sol opgå over disse Riger og Lande og glædet Kongehuset med en sund og vel-skabt ung Prins, og var Klokken da mellem halvgåen 5 og tre Kvarter.“

Såsnart Kongen blev underrettet om „den af Gud forlenede lykkelige Nedkomst“, gik han strax op og gratulerede Kronprinsen og Kronprinsessen. På Hans Majestæts Befaling notificeredes den glædelige Begivenhed til den franske Ambassadeur ved Ceremonimesteren og til Envoyéerne ved en af Hoffourererne. Hendes kongelige Højheds Lakaier bleve skikkede ud til „alle Tilstedeværende udi Rangen, så og til Gejstligheden samt Borgermesterne og Rådet for at tilkendegive Prinsens Fødsel og anbefale dennem at komme udi Prinsens Forgemak om Eftermiddagen Kl. 2; men af Byens Damer blev kun tilsagt Ridderne af Elefantordenen deres Fruer“. Dernæst modtog Kongen Gratulation af de fornemste ved Hoffet, og da Klokken slog 6, løsnedes Stykkerne rundt om på Volden trende Gange, samtidig med at Pauker og Trompeter begyndte at lade sig høre på Slotspladsen. Musiken vedblev „den ganske Morgen“, indtil Klokken var ti; men i den overvældende Glæde glemte man at lade Kirkeklokkerne kime. Sorgen, som bares for Kongen af Sverrig, blev den Dag aflagt, og i Løbet af Formiddagen blev der truffet Anstalter til, at Dåbsfesten kunde gå for sig i Kronprinsessens Gemakker.

Højstsammes Sovekammer lå ovenover Kongens eget Kammer og vendte ud mod Cancellibygningen. Det var draget med vexlende Breder af aurorafarvet Fløjel og grønt Damask med Falbala (Kappe) af samme

Stoffer langs med Loftet¹⁾. Falbalaen var besat med Guldgalonere; Rækker af tilsvarende Galoner omfattede Dørene, der skjultes af grønne Silketæpper, medens Vinduerne dækkedes af lange hvide Taftes Gardiner med Lidser og Kvaster af rød og hvid Silke. Midt for den bageste Væg stod en stor Himmelseng med Hovedenden ind mod Væggen og udstyret med folderige Gardiner af rødt og grønt Silketøj med rig Besætning af Sølvfrynser²⁾. Et forgyldt Tralværk med drejede Piller tværdelte Værelset, hvis yderste Halvdel var forsynet med udskårne, forgyldte Møbler med grønt Fløjels Betræk og med Frynser af Sølv og Silke; Bordene, der skjultes af kostbare Tæpper, vare udstyrede med mange pragtfulde Nipssager af Rav og Elfenben, af Sølv og Guld med Email og indlagte Ædelstene³⁾.

I Dagens Anledning var der lagt et tyrkisk Tæppe på Gulvet; midt på dette var stillet et Bord, som var så højt, at Kongen, der allerede den Gang var svagelig, i al Mag kunde støtte Armene på det, medens han holdt Prinsen over Dåben. Bordet var dækket af et rødt Fløjels Tæppe og en hvid Dug med

¹⁾ I det mørke Værelse på Rosenborg er der endnu et sådant Tapet, som dog er af simplere Stoffer, således som man den Gang brugte dem i Hofdamernes Værelser. Disse Værelser -- Fortidens Fruerbur, Fruerstue -- kaldtes den Gang „Fruentimmer, Fruenzimmer“. — I Begyndelsen, da Navnet gik over fra Værelserne til Beboerne, skelnede man mellem Fruentimmer og Jomfrutimmer.

²⁾ Man brugte den Gang over 150 Alen Tøj til et Sæt Sengeomhæng og betalte det undertiden med henimod 40,000 Kroner. — Particulairk. Regnsk.

³⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

brede Kniplinger; på denne stod et Guldbækken og en Guldkande med Vand.

Udenfor Sovekammeret, i Audientsgemakket var der anbragt en Seng med Omhæng af Sølvstykke med Guldblomster, og i denne var der en Vugge, hvori den kongelige Prins lå. I Forgemakket stod et pragtfuldt Skænkebord, hvis Etagere var rigt besat med kostbare Bægere af Guld, Sølv og Krystal, samt et stort Bord med allehånde Confect i forgyldte Sølvskåle; ved det åbne Vindue stod en Trompeter, parat til at give Signaler til Musikchoret på Slotspladsen.

Da Klokken var 3 om Eftermiddagen, begyndte alle Slottets og Byens Kirkeklokker at ringe, og nu gik Kronprinsen, efterfulgt af de fornemste ved Hoffet, ned i Kongens Gemakker for at føre Hs. Majestæt op i Kronprinsessens Sovekammer, hvor Kongehusets Damer vare forsamlede. Ridderne af Elefantordenen samt deres Fruer opholdt sig i Audientsgemakket; de Indbudne af de lavere Rangklasser opfyldte Forgemakket.

Kort efter kom Prinsesse Sofie Hedvig ud i Audientsgemakket. Hun var iført Datidens pragtfulde Hofdragt, med langt Slæb på den brogede Kjole og Robe, med rig Besætning af Guld og Juveler på det stramme, nedringede Korsetliv og de korte udtungede Ærmer; Forhåret var touperet i små, omhyggelig ordnede, maleriske Krøller, og det lange Nakkehår, af hvilket enkelte Lokker hvilede på Barmen, var omvundet med Perlesnore.

Et langt, pragtfuldt Sølvstykkets Klæde med Guldfrynser blev fæstet på hendes Skuldre — som et Slags Forklæde — og en tilsvarende Pude lagt ovenpå

dette på hendes foldede Arme; dernæst fattede General Gyldenløves Gemalinde og Statholderinde Gyldenløve Klædets nederste Hjørner og løftede det i Vejret, så det dannede et Slags Hængekøje.

Hendes Durchlaughtighed Prinsessen af Hessen-Homburg bar den kongelige Prinsesses Slæb. Hvis man tør slutte fra gamle Billeder af andre Festiviteter, have de tre ovennævnte Hofdamer været betjente af vel udstafferede Negerdrengene, der tjente som Slæbdragere, men de ere selvfølgelig ikke omtalte i Ceremonireglementet, da de på en Måde hørte med til Toilettet.

Nu tog Dronningens Hofmesterinde, Grevinde Haxthausen, den kongelige Prins op af Vuggen og lagde ham på det Sølvstykkets Klæde. Så bar Prinsessen, der var Hovedpersonen i det ovennævnte Optog, Hans Højhed ind i Sovekammeret og overleverede ham til Hs. Majestæt Kongen, der havde taget Plads bagved Bordet midt for samme. — Hds. Majestæt Dronningen stod på Kongens højre Side; Prinsesse Sofie Hedvig stillede sig på hans venstre Side for at holde Huen; næst hende, på den anden Side af Bordet, stod Kronprinsen, Ansigt til Ansigt med sin Gemalinde, som kunde overse hele Begivenheden fra Sengen, hvis Omhæng vare krampede til Side.

Da Prinsessen og de opvartende Damer havde indtaget deres Pladser, kaldte Marschallen Confessionarius, Doctor theologiæ Peder Jespersen, ind i Gemakket, og da han havde stillet sig lige over for Kongen, indkaldtes de Herrer Riddere af Elefantordenen: General Christian Gyldenløve, Admiral Ulrik Christian Gyldenløve, Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve, Grev Reventlow og Baron Jens Juel; de

placeredes i Række bagved Confessionarius, næst ved Indgangsdøren; de Damer, der ledsagede den kongelige Prinsesse, og den Dame, der må have båret Dronningens Slæb, stod rimeligvis i Række lige over for på den modsatte Side af Værelset. De øvrige Gehejmeråder og Riddere samt deres Fruer rangeredes udenfor Døren til Sovegemakket.

Confessionarius forrettede Dåben i det danske Sprog; efter Kongens Befaling udelod han Djævlbesværgelsen, der sædvanligvis gik forud og indlededes med de Ord: „Du onde Ånd, jeg byder Dig fare ud“. Da Acten var til Ende, holdt Kirkeklokkerne op at kime, og så lod Pauker og Trompeter sig atter høre på Slotspladsen.

Nu gik Kongen tilbage til sit eget Kammer ledsaget af Kronprinsen og Suite, og da Etatsråd Mejjers Søn havde holdt en sirlig Oration på Fransk for Hs. Majestæt, kørte Kongen, Dronningen og Kronprinsen til Rosenborg og holdt Taffel der. — De fornemste ved Hoffet bleve tilbage i Forgemakkerne på Kjøbenhavns Slot, hvor de tracteredes kostelig til langt ud på Aftenen. Når Hofmarschallen udbragte de store Skåler, gav Trompeteren i Gemakket Signal gennem Vinduet til Musikken på Slotspladsen, som da faldt ind med jublende Fanfarer. — Da den frembrydende Nat gjorde Ende på Dagens Lystighed og Glæde, forføjede man sig hver til sit med Undtagelse af de fire fornemste Fruer, som blev tilbage for at våge, de tvende hos Hendes Kongelige Højhed og de andre hos den unge Prins Christian. Den næste Nat vågede fire andre af de Damer, „som ellers havde den Nåde at opvarte Hds. Majestæt Dronningen, hvilket varede, indtil det havde gået omkring til dem alle“.

KRONPRINSENS FORMÆLINGS- FEST¹⁾.

I Efteråret 1695 residerede Christian den Femte på Jægersborg, hvorfra han hyppig rejste til Kjøbenhavn for at føre Tilsyn med Forberedelserne til Kronprinsens Bryllupsfest. — Han tog ind på Rosenborg, da alle Gemakkerne på Kjøbenhavns Slot vare under Reparation.

Etagen ovenover Kongens og Dronningens Værelser, som i en lang Årrække havde tjent til Børnekamre, blev indrettet til Beboelse for de Nygifte. De fik hver fire Værelser, der ikke vare meget store, men elegant monterede i Overensstemmelse med de nyeste franske Moder og forsynede med forgyldte Møbler med Fløjels Betræk, Spejle med slebne Glasrammer, Spejllampetter osv. Brudesengen må særlig have været pragtfuld; thi det var sikkert denne, som Kongen afbetalte i de følgende År²⁾, og som kostede 40,000 Kroner³⁾.

¹⁾ Danske Sml. II R. VI B. C. L. Løvenskiold: To Ceremonieller m. m. ved det danske Hof i Slutningen af det 17de Århundrede. — Fourèr Journ.

²⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk. — Particulærk. Regnsk.

³⁾ Kongens og Dronningens egne Værelser undergik også

Riddersalen, hvor Formælingen skulde foregå, fik et helt nyt Udseende, da det gamle Guldlæders Betræk blev ombyttet med malede Decorationer¹⁾. — I det Hele taget synes de nye Moder, som kom til Udvikling under Frederik den Fjerde, at have holdt deres Indtog samtidig med Kronprinsessen.

Der var sendt fem Skibe til Warnemünde for at afhente Hendes Kongelige Højhed, og til Trods for Årstiden var Vejret stadigt og mildt, således som det er fortalt i en Festsang, hvor det hedder:

Ildfunklend' Sole-Karm vor Horizont omrender
 Så fast, at Dagen er kun tvende korte Ender.
 Christmåneden dog har Thormåneds milde Vejr.
 Ja det herovenfra et Lykke-Omen er.

Derfor var Overrejsen også særdeles heldig; Prinsessen, der gik om Bord om Eftermiddagen den 30. November, passerede allerede Kjøbenhavn næste Dags Formiddag. — Hun steg i Land ved Jagtslottet Gyldenlund og blev modtaget af Kronprinsen, som førte hende til Jægersborg.

Nu var der Travlhed i Kjøbenhavn med en Mængde forskellige Arrangementer; men ude i Provinserne nøjedes man med at høre om Stadsen og læse Festprogrammet i Avisen; thi Formælingsfesterne havde lige som Dåbsfesterne fuldstændig skiftet Charakter. Medens de i gamle Dage vare storartede Folkefester, hvortil mange adelige Slægter knyttede deres Minder, så vare

en Del Forandringer, og „det grønne Gemak“ — Kongens første Forgemak —, som er det Værelse, hvortil de fleste historiske Minder knytte sig, skiftede Navn på Grund af det nye Guldlæders Tapet, som blev anbragt der, og kaldtes „det røde Gemak“. — Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

¹⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

de nu gæde over til at være Familiefester, der kun angik Kongehuset; medens Adelen i tidligere Tid blev indbudt fra fjærn og nær, så blev nu kun Hoffet tilsagt til Parade.

Den 5. December, da Formælingen skulde finde Sted, skete Indtoget fra et Telt, der var rejst ved Fuglestangen en halv Mil udenfor Østerport, hvor 75 Carrosser, som tilhørte de første Rangklasser, havde holdt parat fra den tidlige Morgen.

De høje Herskaber tilbragte Formiddagen på deres Værelser, hvor de spiste til Middag hver for sig. — Efter Måltidet drog Kronprinsen, ledsaget af 44 Rangspersoner, samt Prinsesse Sofie Hedvig og Fyrstinden af Anhalt med Suite fra Kjøbenhavns Slot ud til Teltet for der at mødes med Bruden, som samtidig kørte fra Jægersborg med sit Følge¹⁾.

Da Kronprinsen havde complimenteret Hendes Kongelige Højhed, førte han hende til Brudevognen. Prinsesse Sofie Hedvig tog Plads ved hendes venstre Side; Prinsessen af Anhalt og den Prinsesse, der havde fulgt Kronprinsessen fra Meklenborg, tog Plads på Baglængssædet.

Nu steg Kronprinsen til Hest, og derpå begyndte Indtoget, hvis Afdelinger vare inddelte efter Rangfølge, således at de fornemste vare i bageste Række.

I Spidsen red en Trompeter og tyve Ryttere, anførte af en Lieutenant; efter dem fulgte Rangsperso-

1) Ifølge Ceremonianordningen måtte Vagten, som var udsat på alle fornødne Steder, så vel som Vagten ved Nørre Port ikke tillade andre end de tilsagte Vogne at køre ud og ind ad Nørre Port eller på den Vej, „som Marchen går på, så længe Indhentelsen varer“.

nernes Håndheste, som førtes af en Fodermarschal, samt en Escadron af Brigadør Rantzaus Regiment, commanderet af en Major, og alle de 75 tilsagte Carrosser, som havde Sexspand. — Foran hver af Vognene gik dens Ejermands Lakajer, tre og tre i Rad, og foran Vice-Statholder Grev Ahlefeldts, Grev Reventlows, Statholder Gyldenløves og General-Lieutenant Gyldenløves Carrosser førtes disse Herrers Håndheste.

Dernæst kom to Trompetere og tyve Ryttere af Livgarden, anførte af en Lieutenant, Kronprinsens og Kongens Håndheste, førte af Beridere, samtlige Pager til Hest, anførte af deres Hovmester, og Eleverne på Ridderakademiet, anførte af Akademiets Staldmester.

Efter dem fulgte alle Kongens Paukeslagere og Trompetere, som uafadelig musicerede, i Spidsen for en Række af elleve kongelige Vogne, af hvilke de syv første vare optagne af Kronprinsessens Følge, og de fire sidste vare Paradevogne.

Dernæst red de Cavallerer, som havde ledsaget Kronprinsen til Mødestedet, Kongens og Kronprinsens Staldmestre samt Over-Cammerer Ahlefeldt og Marschal Hahn.

Efter dem kom Kronprinsens Lakajer til Fods foran Hans Kongelige Højhed, Kronprins Frederik, som havde 6 Drabanter med Fører ved højre Side og 6 ved venstre.

Nu kom General-Lieutenant Gyldenløve og Grev Reventlow samt Kongens Lakajer til Fods foran Brudevognten, som var forspændt med otte Heste og omgivet af ridende Kammerjunkere, der vogtede på de høje Damers Vink, om noget skulde være at befale.

Endelig sluttedes Toget af tre Escadroner af Liv-

garden, anførte af dens Oberst, General-Lieutenant Plessen.

Med fuld Musik drog Brudeskaren til Acciseboden ved Østerport og ad Farimagsgade til Nørreport; indenfor denne svingedes til Højre, og under Kanonernes Torden fortsattes Vejen gennem Byen, hvor Borgerne stod under Gevær, og hvor Husene vare smykkede med Tapeter og Skilderier. — Ad Voldgade og Nørregade, over Gammeltorv, ad Nygade, Vimmelskaftet og Østergade gik Toget til Kongens Nytorv; dør udfoldede det hele sin Pragt, medens det beskrev en Bue så stor, som Pladsen tillod det, og drog dernæst langs med Holmens Canal, over Holmens Bro til Slotspladsen.

Her dannede Hestgarden Espalier; det øvrige Følge fortsatte Vejen udenom Slottet til Nytorv, hvor det opløstes.

Kronprinsessens Suite steg af Vognene udenfor Slottet og gik til Føds over Broen og ind i Slotsgården, hvor Grenadererne stode en haie; de fineste Carrosser, de ovennævnte Paradevogne, kørte foran Kronprinsessens Carrèt, der svingede hen for Kongens Trappe; her modtog Kongen og Dronningen Hendes Kongelige Højhed.

Kongen var omgivet af et Følge, der bestod af Statholder Gyldenløve, Grev Ahlefeldt, Baron Juel, General-Admiral Juel og „andre Ministres indtil 20 Personer“. De kongelige Damer Slæb bleve bårne af Prinsessen af Homburg, Statholderinde Gyldenløve og Grevinde Reventlow.

Kronprinsessen førtes op i Bel-Etagen, hvor der gaves Cour. Herrerne i de tre første Rangklasser samt en Del af de øvrige Cavallerer var der anvist Plads

i Forgemakkerne; Ridderne vare samlede i Kongens Audients-Gemak, og de fornemste Fruer gjorde deres Opvartning i Dronningens Forgemak.

Da Couren var til Ende, førte Hofmarschallen Kronprinsen og Kronprinsessen med Suite op i deres egne Gemakker, hvor Hendes Kongelige Højhed blev iført sin Brudedragt.

Imidlertid var Slotsgården bleven belagt med rødt Klæde, og da det blev mørkt blev hele Slottet illumineret. — Fire og tyve Officerer stillede sig på Kongens Trappe med Armene korsvis, med en brændende Fakkell i hver Hånd, og da alt var parat, begyndte Paukeslagere og Trompetere at tractere deres Instrumenter i Slotsgården.

Hofmarschallen førte Brudeparret ned i Dronningens Forgemak, og nu gik Processionen over Slotsgården til Riddersalen.

Køgemesteren og Ceremonimesteren gik i Spidsen for de Herrer, som havde opholdt sig i Forgemakkerne, og anviste dem Plads langs begge Salens Sidevægge.

Dernæst kom Overmarschallen med sin Stav foran Kongen og Kronprinsen, som ledsagedes af Fyrsten af Anhalt, Statholder Gyldenløve, General-Lieutenant Gyldenløve, og de øvrige Riddere af Elefantordenen og af Dannebrogordenen¹⁾. Officerernes Fakkeltog gik foran Processionen til Riddersalens Dør, og i Slotsgården bar fire Grever, som vare Kammerherrer, en

¹⁾ Da de fornemste Herrer selvfølgelig måtte være nærmest ved Kongen, vare de bageste Pladser de ringeste; man afveg således fra den sædvanlige Rangfølge, og samme Forhold gjorde sig gældende ved Damernes Procession.

rød Fløjels Himmel over Hans Majestæt og Hans kongelige Højhed.

Kongen tog Plads i en Lænestol, som stod på en Forhøjning under en stor Himmel i Salens bageste Ende. Kronprinsen satte sig under en særskilt Himmel. Ridderne stillede sig til Højre for Kongens Trone, og da Kongehusets Medlemmer vare komne til Sæde, tog Obersten og Oberst-Lieutenanten for Livgarden, Over- og Hof-Marschallen, Kammerherrerne og Kammerjunkerne Plads bag Kongens Stol, medens Fyrsten af Anhalt og begge Gyldenløverne stillede sig på Tronens Trin ved Hans Majestæts højre Hånd.

Ceremonimesteren og Køgemesteren samt alle de Herrer, der ikke vare Riddere, gik derpå tilbage til Kongens Forgemak for at gå i Spidsen for Damernes Procession. Officererne stillede sig atter på Kongens Trappe med deres Fakler, og Kammerherrerne indtog deres tidligere Plads ved Tårndøren med den ovennævnte røde Fløjels Himmel, som nu skulde bæres over de kongelige Damer.

Officerernes Fakkeltog samt Overmarschallen og Hofmarschallen gik foran de høje Herskaber.

Kronprinsessen gik imellem Dronningen og den kongelige Prinsesse. — Slæbene bleve atter bårne af Prinsessen af Homburg, Statholderinde Gyldenløve og Grevinde Reventlow. — Efter dem fulgte Fyrstinden af Anhalt og den Prinsesse, som havde ledsaget Hendes Kongelige Højhed fra Meklenborg. Alle de øvrige Damer sluttede Toget.

Da de kongelige Damer trådte ind i Riddersalen, begyndte Musikcorpset på Trompeter-Stolen at præledere. Dronningen førte Kronprinsessen til en Himmel,

der stod lige overfor Kronprinsens; dernæst satte Hendes Majestæt og Prinsesse Sofie Hedvig sig ved Siden af Kongen, medens Hofdamerne tog Plads til Venstre for Tronen.

Den røde Fløjels Himmel blev båret ind i Salen; General-Lieutenant Gyldenløve, Statholder Gyldenløve, Grev Reventlow og Grev Wedell holdt den over Brudeskamlen, som må have stået foran Kongens Trone mellem Kronprinsens og Kronprinsessens Himle; Brud og Brudgom have sikkert knælet hver på sin Ende af den, medens Præsten stod midt for den med Ansigtet vendt mod Majestæterne.

Da Over- og Hof-Marschallen havde givet tilkende, at alt var rede, steg Kongen og Dronningen ned fra Tronen og gik hver til sin Side, idet Kongen førte Kronprinsen til Brudeskamlen og Dronningen Kronprinsessen. Da Majestæterne atter havde indtaget deres Plads, og den gamle Salme var sunget: „I Jesu Navn skal al vor Gerning ske“, holdt Kongens Confessionarius, Dr. Peter Jespersen, Brudetalen på Dansk. Da denne var til Ende, førte Kronprinsen sin Gemalinde til Kongens Trone, hvor de begge tog Plads, medens Musiken atter begyndte, og idet Himmelen over Brudeskamlen blev båret bort, forkyndte Kanoernerne, at Vielsen var sket.

Dernæst førte Over- og Hof-Marschallen de kongelige Herskaber til den tilstødende Rigsrådssal, hvor der var dækket et prægtigt Taffel. Kongen og Dronningen satte sig midt for Bordet. Brud og Brudgom sad hos Kongen og Prinsesse Sofie Hedvig hos Dronningen. For Bordenderne sad — på Kongens Side — Prinsessen, som havde ledsaget Kronprinsesse

Louise, og Fyrsten af Anhalt samt — på Dronningens Side — Fyrstinden af Anhalt og Prinsessen af Homburg. Overfor de kongelige Herskaber, ved Hjørnerne af Bordet stod to Forskærere. Køgemesteren, Oberst von der Osten, gik foran Kammerjunkerne, der bar Maden op, og satte selv Fadene frem. General-Lieutenant Gyldenløve skænkede for Kongen, Statholder Gyldenløve for Dronningen, Grev Reventlow for Kronprinsen, Grev Ahlefeldt for Kronprinsessen og Baron Juel for Prinsesse Sofie Hedvig. De øvrige fyrstelige Personer havde ligeledes hver sin Hofcavaller til Opvartning, og disse Herrer betjentes atter af Hofjunkere, som bragte dem de fyldte Glas på Credents-Talerkener og tilligemed Kammerjunkerne overtog Opvartningen hos de høje Herskaber, da de ovennævnte fornemste Cavallerer havde trukket sig tilbage til Marschalstaffelet i Riddersalen.

Efterat Måltidet var forbi, og Confessionarius havde læst fra Bords, førte Hans Majestæt de Nygifte tilbage til de kongelige Gemakker i et Optog, der afveg fra det, som fandt Sted før Vielsen, derved, at alle Ridderne gik foran samtlige Medlemmer af Kongehuset, medens Damerne fulgte efter de høje Herskaber.

Efter en kort Cour, ledsagede Kongen og Dronningen Brud og Brudgom til Sovegemakket; i Overensstemmelse med Datidens Sædvane må dette være sket under Trompet-Fanfare.

Næste Dag paraderede Kjøbenhavns Borgervæbning, der bestod af tolv Compagnier. Stadshauptmanden, den velædle og mandhaftige Niels Enevoldsen, som formedelst sin høje Alder og store Svaghed ikke kunde være til Hest, agede i Spidsen for Toget i en

Carriol, som var forspændt med en veludstafferet Hest. Capitainerne vare munderede på det prægtigste og havde hver sex vel udstafferede Skytter med lange Bøsser foran sig. „Så vare og såvel Over- som Under-officererne vel pyntede“, og de Menige af hvert Compagni bar sin særlige Farve Bånd på Hattene og Skuldrene. Over Toget vajede selvfølgelig alle de brogede Compagni-Faner med de mangfoldige forunderlige Billeder.

Paraden varede fra Klokken 10 om Formiddagen til Klokken 2 om Eftermiddagen; da den var forbi, spiste Herskaberne til Middag, hver på sit Værelse.

Klokken 5 om Eftermiddagen samledes de fornemste Hofcavallerer og deres Damer i den festlig oplyste Riddersal. Klokken 6 ankom de kongelige og fyrstelige Personer; Medlemmerne af Kongehuset satte sig under den store Tronhimmel, som var bleven benyttet Dagen forud; de øvrige fyrstelige Personer rangerede sig uden for Himlen ved de Stole, som vare stillede til Rette for dem, uden at tage Plads. Ridderne stod på den ene Side af Salen — til højre for Tronen —, Damerne på den anden; neden for dem vare de øvrige Hofcavallerer og deres Fruer placerede bag Drabantgarden, som stod i Linje tværs over Salen og præsenterede Hellebarderne.

Da Kongen trådte ind i Salen, begyndte Musiken, og da denne var til Ende, førte Hofmarschallen Sjællands Biskop, Dr. Henrik Borneman, frem for Kongens Trone. Efter at han havde holdt en kort Tale og lyst Herrens Velsignelse over Kongehuset, holdt en af Eleverne ved Ridderakademiet en Oration; da denne

var forbi, og Musikanterne atter havde præluderet, gik Herskaberne til Bords.

Taffelet var anrettet i den Ende af Riddersalen, som var næst ved Indgangsdøren, og bestod af sammenstillede Borde, der dannede en firkantet Ramme, som var 40 Alen lang og 20 Alen bred. Den ene af de smalle Sider dannedes af det egenlige Festbord, den anden stødte op til et Theater, hvor der blev opført en Ballet under Måltidet. Rummet mellem Bordene var omdannet til en prægtig Have, som var udstyret med Træer og Blomster fra Orangeriet på Rosenborg og forsynet med 20 Springvand, fra hvilke der sprudlede vellugtende Vande, så hele Salen var parfumeret.

Kongehuset tog Plads ved Bordets Hovedfløj. Maden blev båret frem med samme Ceremoniel som den foregående Dag, og mellem Kongens Taffel og de lange Sideborde må der have været en åben Plads, så at Serveringen kunde foregå uhindret. Af de indbudne Herrer og Damer placeredes så mange ved Sidebordene, som kunde rummes der; de øvrige spiste ved mindre Borde, som vare stillede rundt om i Salen. „Alle bleve skikkelig og vel forsynede“, og medens Måltidet varede, tonede den kosteligste Musik; men når Herskabernes Skåler bleve drukne, blev der givet Tegn gennem et Vindue til Paukeslagerne og Trompeterne, som da lystelig tracterede deres Instrumenter.

Henad Klokken 10, da Måltidet var forbi, gik Herskaberne gennem Løngangen over i Kongens Gemakker for at se den Illumination, som var arrangeret på Stranden, og det Fyrværkeri, som blev afbrændt på Slotspladsen.

Af Illuminationen synes der ikke at være nogen Beskrivelse, men i Overensstemmelse med, hvad man kender fra andre Festiviteter, må den have bestået i, at en Del af Krigsskibenes Takelage har været behængt med Skibslygter, som hist og her dannede Navnetræk. Fyrværkeriet havde kostet 2000 Kroner og var efter Datidens Mening overmåde kosteligt. Det bestod af ni Rakter, „som kastedes en efter anden og steg meget højt op i Luften, før de gav deres Knald“, 9 brændende Pyramider, af hvilke den midterste præsenterede de Nyformæledes Navnetræk i en blå Lue under en Krone og omgivet af 2 Lavrbærgrene af Fyrværk, tre Rakter, tre Lystkugler, af hvilke den ene var med Regn-Ild og de to med Sværmere, samt syv og tyve Rakter. Dermed var Stadsen forbi, og her er atter et Bevis på, hvor varsom vor nydelsessyge Tid må være med at bryde Staven over Datidens Ødselhed, og hvor lidt det ofte er, der vækker Samtidens højtrøstede Beundring.

Den tredje Dag om Eftermiddagen blev Fyrsten af Anhalt afhentet med Pauker og Trompeter og ført til Kjøbenhavns Slot, hvor han i samtlige Ridderes Nærværelse modtog Elefantordenen, der samtidig tildedes Gehejmeråd Plessen. Dernæst gik Herskaberne over i Riddersalen til Taffelet, som kun adskilte sig fra det, der fandt Sted den foregående Dag, ved at Decorationen var forandret, så Melleumrummet mellem Bordene forestillede en Canal.

Efter Bordet var der Cour i Kongens og Dronningens Værelser; så gik enhver til sit, og dermed var den Højtids Glæde til Ende.

KONGENS CASTRUM DOLORIS¹⁾.

Den 25. August 1699 var der stille på Kjøbenhavns Slot. Om Morgenen Kl. 7 var der holdt Bøn i Audientsgemakket, som stødte op til Kongens Kammer, og de høje Herskaber havde da været samlede for sidste Gang. Nu lå Kongen og droges med Døden, medens Dronning Charlotte Amalie sad ved hans Seng.

Henad Middag faldt Kongen i Søvn, og Dronningen fjernede sig et Øjeblik, men vendte hurtig tilbage, da Hans Majestæt atter vågnede. Så blev hun siddende ved Dødslejet, til Kongen udåndede. — Klokken var da 25 Minuter over 4.

Storkantsleren, Grev Reventlow, åbnede et Vindue i et af de tilstødende Gemakker og råbte tre Gange ud over Slotspladsen: „Længe leve vor allernådigste Arve-Konge og Herre, Kong Frederik den Fjerde!“ Herolderne, som stod nedenfor, gentog Råbet til Paukers og Trompeters Lyd. — Dernæst begyndte Sørgeklokkerne at ringe fra alle Kirketårne,

¹⁾ Ceremonialia. — Fourèr Journ. — Tage Register.

medens Herolderne, fulgte af Trompeterne og Paukeslagerne, gentog Jubelråbet på Torve og Gadehjørner.

Oppe på Slottet var den højtidfulde Stilhed vegen for al den Travlhed, Ceremoniellet krævede. Kongens Kammer blev draget med lysegråt Klæde, smykket med lange sorte Frynser, og på Væggene blev hængt Sølv-Lampetter. Tapetsernerne og Skrædderne med deres Hjælpere betrak alle de øvrige Gemakkers Vægge, Lofter, Gulve og Møbler med sort Klæde, Baj og Flor, hængte sorte Gardiner for Vinduerne og redte de sorte Senge¹⁾.

Kongens Lig blev balsameret, hyllet i Voxlærred, pragtfuldt påklædt og lagt på den Paradeseng, som imidlertid var bragt i Stand. — Før Aften var man nået så vidt, at der kunde være Stilhed om den Døde; så blev der sat Vagt for Kongens Kammer, og Liget fik Lov til at være i Ro nogle Dage.

Den 29. August var Kongens Kiste færdig; den var foret med Sølvmor, betrukken med sort Fløjel og besat med Guldgaloner. — Om Aftenen Kl. 6 blev Kisten båret op i Audientsgemakket ved Siden af Sovekammeret, hvor man samtidig var i Færd med at klæde Liget helt om og smykke det med en Sølvorskåbe med gylden Besætning, vide Ærmer og et langt Slæb.

Klokken 8 samledes Ridderne af Elefantordenen og Dannebrogordenen i Audientsgemakket tillige med de fornemste Ministre og Kongens Kammerjunkere. Ridderne vare i Ordensdragt; alle de forsamlede bare lange, sorte Sørgekapper.

Førte af Hof-Marschal Hahn, bar 8 Elefantriddere

¹⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

Liget fra Sovekammeret ind i Audientsgemakket; Slæbet, som ragede 5 Alen ud over Kisten, blev båret foran af Kammerherrerne.

Kisten blev sat på en Forhøjning, under en rigt udstyret Bærehimmel med dobbelte Kapper og Gardiner af sort Fløjel og Taft, med Masser af lange, svære Sølvfrynser og Sølvkvaster, med 8 høje Himmelnapper, som endte i Sølvduke, og vare tæt besatte med Galoner, Frynser og Kvaster af Sølv¹⁾. — Der var tolv store Voxkærter om Kisten, og rundt omkring i Gemakket stod Drabanter med skinnende Partisaner.

Da alt var i Orden, gjorde Herrerne deres dybeste Reverents for Kongeliget og fjernede sig. — Lysene bleve slukkede, Dørene aflåsede og Vagten sat i det tilstødende Mellemgemak.

De to følgende Dage stod Liget på Parade med Mænd af de første Rangklasser som Æresvagt; men det var kun de Fornemste, der fik Lov til at se Kongens Ansigt.

Den 31. August om Eftermiddagen Klokken 5 kom Dronningens Kammerjomfru, Frøken Holck, ført af Hofmarschallen, og ombyttede Kongens Paryk med en kostbar Nathue. Derefter blev Låget naglet på Kisten, og det glimrende Udvalg af Rigets mest ansete Mænd, som havde overværet den sidste Ceremoni, forlod Gemakket, som nu stod tillåset i 6 Uger, medens der uophørlig arbejdedes i Slotskirken.

Slotskirken var en rummelig Sal, der gik igennem 2 Etager og havde mange Pulpiturer; oven over det

¹⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

store forgyldte Alter vare Prinsernes og Prinsessernes Stole, og lige overfor dem var Kongestolen¹⁾).

Den 16. Oktober vare Arrangementerne færdige, og Kirken stod omdannet til et pragtfuldt, fantastisk Ligcapel. Den bageste Væg med Alteret var dækket af et stort Transparent, der forestillede Stjernehimlen en skyfuld Nat; på Himmelbuen strålede Christian den Femtes Navnetræk, omgivet af Engle, der frembar Kongens Lovprisning i latinske Vers. De øvrige Vægge vare delvis dragne med sort Fløjel og Taft og andre Sørgetøjer med rige Broderier og Sølvbesætning, delvis dækkede med Deviser og Emblemer; rundt om vare de besatte med „utallige“ Voxkærter i forunderlige Lysearme, som vare prydede med Rosetter og Duske af sort og hvidt Flor, smykkede med udskårne, forsøvede Dødningehoveder med grønne Lavrbærkranse og med Kongens Brystbillede, hvorover tvende Engle holdt en Krone²⁾).

Ned fra Loftet — omgivet af 16 Sølv-Lysekroner³⁾ — hang en ottekantet Pavillon-Himmel af sort Fløjel med Sølvbræmmer, med gylden Gesims, med udtunget Kappe, som var foret med broderet, hvidt Atlask og rigt besat med Sølvkvaster. Indvendig var Himlen betrukken med Sølvmor, oversået med gyldne Kroner og bræmmed med Galoner og Frynser af Guld. Under den svævede en Engel i Sølv og Guld, som i de frem-

1) Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

2) Anf. Sted.

3) I de samtidige Beretninger står „Sølv“-Lysekroner, „Sølv“-Løver o. s. v.; Regnskaberne vise, at største Parten af disse Genstande vare af forsølvvet Træ, Blik og Bly.

strakte Hænder holdt en grøn Lavrbærkrans, der dannede en Ramme om Kongens Billede¹⁾.

Under Pavillon-Himlen stod castrum doloris. Det bestod af et 3 Alen højt Fodstykke, som hævede sig trinvis og bar 7 store, corinthiske Søjler, på hvilke der hvilede en udskåren, forgyldt Gesims; dennes Endestykker vare smykkede med Kongens Billede, omgivet af en pragtfuld Ramme; dens Langsider vare prydede med det danske Våben, og Hjørnerne bar 4 forsøvede og forgyldte Statuer, der forestillede: Håb, Kærlighed, Gudsfrygt og Retfærdighed. — Til Gesimsen var der fæstet en toppet Himmel af sort Fløjel med Guld kroner, foret med blommet Sølvmor, som var rigt broderet med gyldne Kroner og Navnetræk og garneret med brede Guldfranser. — Ned fra Gesimsen hang en udtunget, broderet Kappe af sort Fløjel og Sølvtalet, bræmmet med Sølvgaloner og omsat med Sølvkvaster i Hundredevis, samt lange folderige Gardiner af sort Fløjel og Sølvmor, kantede med Sølvfranser, smykkede med Rosetter og opbundne med tykke Sølvsnore med store, tunge Sølvkvaster. — Mellem Søjlerne — som Hovedstykke for Katafalken — var der anbragt to Benrade (rimeligvis kun Overkroppe), hvis Knokkelhænder holdt en stor Cypreskrans, der omgav nedenstående Vers, som er skrevet således, at Summen af de Bogstaver, der have Talværdi, angiver Kongens Dødsår:

PLangat aVLæ hæC, pLangat orbIs
 RegIs hVIVs InCLVtI
 ChrIstfanI fata nota
 Orbe VtroVIs fVLgIDI,

¹⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

SpIrItVs sVperna Læta
 IVstVs & pIVs petIt
 LIqVIIt artVs, hæCqVe regna:
 PLangat aVLa aC InCoLæ! 1)

Såvel Himlen som Fodstykket vare tæt besatte med Lys.

Rundt om Castrum doloris stod 8 kronede Løver i Sølv og Guld. — Ved dets Fodende lå Krigsguden Mars på en Bunke Våben, sorgfuld bøjet over et blodrødt Skjold med Kongens Gravskrift i gyldne Bogstaver. — Ved Fodstykkets Hjørner stod 4 Sejerssøjler i Pyramideform, betrukne med sort Fløjel og Sølvmor og smykkede med forsølvet Snitværk. Hver af dem bar et Timeglas på Toppen, og på Siderne havde de Urskiver med Visere, der pegede på Kongens Dødsstund, samt røde Mindetavler med Sølvprydelser, hvor Tiden og Stedet for Kongens Sejre vare optegnede. — Ved Foden af Pyramiderne sad legemsstore Figurer i Guld og Sølv, hensunkne i Gråd og skjulende Ansigtet med Hænderne; de forestillede „Danmark“, „Norge“, „Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken“, „Oldenburg og Delmenhorst“, og de vare kendelige ved Våbenskjoldene, som lå ved deres Fødder 2).

Uden om al denne Billedpragt stod sluttelig Rækker af store, udskårne, forsøvede Gueridoner med Våbner og Navnetræk, omvundne med Flor, og med

1) Klager højt i Kongens Gårde, sukker dybt i Land og By; Døden røved os Kong Christian med det verdensstore Ry. From, retfærdig Ånden stiger op mod Himlens Glans og Fryd; Den forlader disse Riger. — Fyld dem da med Klagelyd!

2) Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

ca. 1½ Alen høje Voxkærter, der ligeledes vare rigt smykkede med Flor og Skjold¹⁾).

Om Aftenen den 16. October trådte en Procession ind i Kongens Audientsgemak, bestående af de indbudne høje Herskaber, Ridderne og de fornemste Personer ved Hoffet.

Tolv Kammerjunkere løftede Kongens Kiste ned af Forhøjningen og bar den gennem Mellemgemakket, det yderste Forgemak og Drabantsalen, ned ad Kongens Trappe, over Slotsgården, ind i Kirken og stillede den på Katafalken. — Sex Kammerherrer bar Sørgelimlen over Kisten, medens Generalmajorerne og Admiralerne bar Hjørnerne af det store, pragtfulde Fløjels Ligdækken, der var bræmmet med Sølvtalet, kantet med Sølvfrynser, oversået med Guldkroner, besat med Rosetter af Fløjel, Sølv-Snore og Sølvkvaster, og forsynet med et bredt Sølv mors Kors, der spændte over hele Tæppet²⁾).

Der var bredt sort Klæde såvel på Trappen som i Slotsgården, og her dannede Gardens Grenaderer Espalier. — Klokkerne ringede trindt omkring, og fra Kirken lød en smeltende Sørgemusik.

Kongens Cavallerer gik foran Kisten; rundt om den gik en Mængde Lakaier med Voxkærter; næst efter den gik Hertugen af Würtemberg og Prinsen af Hessen-Kassel; efter dem fulgte alle tilstedeværende Medlemmer af de to Ridderordener.

Da Kisten var stillet på sin Plads, opløstes Toget,

¹⁾ Kjøbh. Slots Invent. Regnsk.

²⁾ Anf. Sted.

og Kongeliget overgaves til Cavaller-Drabanternes Bevogtning ¹⁾.

De følgende 16 Dage var der 2 Gange daglig Adgang til Ligcapellet, og Paraden var særlig højtidelig de 3 sidste Dage, da Regalierne og Ridderordenerne vare henlagte på Kisten.

Den 2. November ringede Gravklokkerne over By og Land fra Klokken 12 til 2, og imidlertid tog Vagten Plads om castrum doloris. — Til Højre og Venstre for Kisten stod Cavaller-Drabant-Capitainer og Kammerherrer; foran dem stod tvende Marschaller med tilhylede Stave. — Foran Kisten stod Staldmester von Haxthausen, i forgyldt Rustning, med opslaget Visir, med en pragtfuld hvid Plumage på Hjelmen og med blottet Sværd i højre Hånd. — Foran Staldmesteren og på begge Sider af ham stod Officerer af de højere Grader med store Faner: Forrest stod Oberst-Lieutenant Mule med den røde Blodfane, som var af dobbelt engelsk Moiré med svære Frynser og Kvaster af Silke; til Højre stod Admiral Gjedde med Frydefanen, af dobbelt Sølvmor med Frynser, Galoner, Kniplinger og Kvaster af Guld, med Danmarks Våben og latinsk Inskription på begge Sider; til Venstre stod Generalmajor Trampe med Sørgefanen, af sort Silketøj (Point de Soy) med Frynser og Kvaster af sort Silke.

Da Vagten var sat, begyndte Sørgemusiken, og samtidig ankom de høje Herskaber og det øvrige glimrende Følge.

¹⁾ Der er ingen Underretning om, hvor Bærehimlen blev af, efter at Liget var kommet ind i Kirken, men i Overensstemmelse med, hvad der ellers fandt Sted, er den sandsynligvis stillet over Kisten, der således stod under tre Himle.

Sjællands Biskop, Henrik Bornemann, holdt en latinsk Prædiken. De danske og tyske Hofprædikanter, Doctorerne Jespersen og Masius, talte hver i sit Sprog, og Gudstjenesten varede fulde fem Timer.

Klokken syv begyndte Kirkeklokkerne atter at lyde. — Da tog Overmarschallen Regalierne af Kisten og leverede Kronen til General-Admiral-Lieutenant Gyldenløve, Scepteret til Stor-Kantsleren, Grev Reventlow, Sværdet til General-Admiral Baron Juel og Æblet til Statholderen, Frederik Ahlefeldt; endelig overgav han begge Ridderordener til Gehejmeråd Kay Rumohr, som var den ældste Ridder af Dannebrogordenen.

Nu forlod Processionen Capellet. — Forrest kom Blodfanen, Frydefanen, Sørgefanen og Staldmesteren i den gyldne Rustning; dernæst bleve Regalierne og Ridderordenerne bårne på kostbart broderede Puder foran Kongens Kiste, som blev stillet på Ligvognen, medens disse bares op ad Kongens Trappe og toges under Forvaring.

Slottet var prægtig oplyst og behængt med couleurte Lamper, smykkede med kronede Dødninghoveder. Rundt om i Slotsgården stod Søjler med flammende Urner, og i dens Midte var der rejst en glimrende Æreport, som var 80 Fod høj, prydet med et pragtfuldt castrum doloris og rigt decoreret med Billedstøtter, Søjler og sindrige, malede Emblemer.

I Gården og på Slotspladsen ordnedes det storartede Sørgetog.

Forrest var en Escadron af Kongens Hestgarde, der drog frem med dæmpede Paukehvirvler.

Næst den red Fodermarschallen, som standsede på alle Torve og kastede Sølvmedailler i Grams.

Efter ham fulgte de fremmede Fyrster, Ministrene og de fornemste Mænd i Landet i 38 pragtfulde Carrosser, alle med Sexspand og omkredsede af Lakaier med store, florumvundne, flammende Voxkærter.

Efter dem red Kongens Pager og Eleverne af Ridder-Akademiet.

Så kom Trompeterne, anførte af Kongens Herpauker.

Dernæst kom Blodfanen, ført af Oberstlieutenant Mule, Commandeur-Capitain Barfod og Capitain Vind, i Spidsen for et vidunderligt, broget Optog af store, pragtfulde Faner med rigt vekslede Emblemer, af statelige Paradeheste, smykkede med Dækkener med Våbenskjolde, som slæbte efter dem, og af talrige Fakkeldragere, der dannede begge Flanker.

Så kom den store Sølv mors Frydefane, ført af de 5 Oberst-Lieutenanter: Bonart, Waldau, Claudi, Donop og Snitter; dernæst 3 rigt udstyrede, hvide „Fryde-Heste“ samt Staldmesteren til Hest i forgyldt Rustning og med draget Sværd. — Efter ham fulgte Sørgefanen, båret af Oberst-Lieutenanterne: Kleist, Bartholin og Bergagne, samt 3 Håndheste i Sørgeskrud.

Nu kom en Suite af Kongens Cavallerer til Hest, førte af den afdøde Konges Hofmarschal, von Osten.

Foran Kongeliget red Ceremonimesteren. — Ligvognen blev trukket af 8 sorte, tilhyllede Heste, smykkede med det danske Våben; den var omringet af Drabanter med florumvundne Partisaner og omgivet af en tæt Kreds af Lakaier med rigt smykkede Voxfakler. Kisten var dækket af det ovenomtalte pragtfulde, guldbroderede

Tæppe; Sørgehimlen med den rige Silkebesætning blev båren over den af Oberster og Kammerjunkere.

Efter Kisten fulgte den regerende Konge i et glimrende Følge.

En anselig Suite af Hofcavallerer åbnede Toget, anførte af Hofmarschallen med Staven i Hånd.

Dernæst kom en pragtfuld Sørgecarrèt, hvori Kongen og hans Brødre, Prinserne Carl og Vilhelm, havde taget Plads. På højre Side af Vognen red Overstaldmesteren i Dannebrogriddernes Ordensdragt, på venstre Side to Oberster af Hestgarden. Rundt om var der Vagt af Drabanter og „uttalige“ Lakaier, hvis Fakler omgav Vognen med et Lyshav.

En Escadron af Hestgarden sluttede Sørgetoget.

Lige ud for Slotsporten på Murene af det gamle Cancelli var der anbragt et stort Transparent, der forestillede Kongen i Himlens Skyer; kørende på en Triumfvogn, pegede han ned på Regalierne, som havde til Omskrift: „Nunc diadema vale, præstant Regalia cæli“. — Ved Siderne af Transparentet stod 4 Pyramider, som vare 18 Fod høje, smykkede med Kongens Navnetræk på Spidsen, med brændende Lamper og flammende Urner på Siderne. — Rundt om Slotspladsen stod Søjler med lysende Urner.

Vejen blev lagt over Holmens Bro til Kongens Nytorv, ad Østergade og Vimmelskaftet til Vesterport. — Overalt i Gaderne stod Borgerne under Gevær.

Rundt om Gammelholm lå Flåden, pragtfuldt illumineret og smykket med Transparenter; Kongens Jagt førte sort Flag og sort Vimpel med hvidt Kors. — På Kongens Nytorv var Rytterstatuen omgivet med brændende Urner. — De offentlige Bygninger og de fornemme

Borgeres Huse vare sindrig og pompøst decorerede. — Fra alle Vinduer strålede Lys, og „Kongeligets Vej var at ligne ved Himlens Via lactea“.

Processionen varede til Klokken 2. Da tav Kirkeklokkerne, og Toget drog ud i Natten, medens Kanoerne på Volden sendte den sidste, tordnende Afskedshilsen ¹⁾.

¹⁾ Der findes ingen Afbildning af Christian den Femtes castrum doloris; men Christian Gyldenløves Jordefærd er i mange Måder en Efterligning af Kongens, og denne er rigt illustreret i Masius's Sørgetale, som udkom 1709. Der er desuden bevaret en Del Emblemer fra Datiden, gennem hvilke man får betydelige Oplysninger om den forunderlige Blanding af Naivitet og Raffinement, som gjorde sig gældende.

MINDEBLADE.

Kærligheden til de Afdøde har stadig fremkaldt symbolske Billeder, og Mindebladene i vore Samlinger ere i Regelen forsynede med en eller anden Allegori, som har forskellig Charakter i de forskellige Tidsrum.

Således foreligger der en stor Mængde Kobberstik fra det 17de Århundrede, hvor et stort, vel udført Portrait optager største Delen af Billedfladen, medens Rammen udfyldes af symbolske Fremstillinger. — I Regelen forestiller den nederste Del af Bladet Jorden, hvor Slægt og Venner sørge, den øverste Del Himlen, hvor Livets Krone sættes på den Afdødes Hoved, og hvor hans forudgangne Slægt er forrest blandt Englene, der ile ham i Møde. — På Mindebladet over Kammerherre, Generaladjutant Christian Bülov († 1692) er det hans afdøde Søn, en buttet lille Fyr med Englevinger og Natkappe, der bringer Kronen; Barnet opbyder alle sine Kræfter for ikke at tabe den, og til Trods for den forunderlige Sammenstilling er der i dette Billede ligesom i de ældre Mindeblade mangt et Træk, der er opfattet og gengivet ædrueligt og kønt. — Denne Række Blade er også hyppig smyk-

ket med bibelske Fremstillinger, som svare til dem, vi kende fra gamle Altertavler og udskårne Møbler.

Det er naturligt, at det, der vedrører Død og Grav, senest bøjer sig for nye Moder, og det varede længe, før Barok-Stilens Allegorier, som stod i skarp Mod-sætning til det foregående Tidsrums, trængte ind på dette Område; men da Begyndelsen først var gjort, fandt de just der en hemmelighedsfuld Baggrund for deres vilde fantastiske Spil.

I Frankrig fremstillede man Ludvig den Fjortende — tronende i Skyerne over de slagne Fjender — efter antikt Forbillede, som Zeus, nøgen, med et Draperi om Lænderne, med Lynstråler og Tordenkile; af Tidens eget tilføjede man Allongeparyk og Ordens-kæde.

Her hjemme har vi et Billede, der forestiller Christian den Femtes Apotheose, og er gengivet i det Træsnit, der ledsager Bogen. Det leder, ligesom det ovennævnte, Tanken hen på Renaissance-Tidens Trans-figurations-Billeder: Man omgav Kongekronen med Martyrkronens Glands. — Originalen findes i den kongelige Kobberstiksamling og er en Håndtegning af Magnus Berg.

Kongen er fremstillet siddende på en høj Trone, med majestætisk Udtryk og ædel Holdning, iført romersk Toga og Tunika, samt Allongeparyk og antik Hjelm med Plumage; i Hænderne holder han Rigs-æblet og Scepteret. — Tronen, som hviler på gyldne Skylag, der bæres af Englebørn, er omgivet af unge, skønne Kvinder i lette bølgende Klædebon: Vindskibe-lighedens Genier stå Tronstolen næst; den ene støtter

sig til et Ror, den anden hæver en Merkurstav. Troens Genius med Kors og Kalk læner sig ydmyg til Fodstykkets nederste Trin, og som en Hentydning til Kongens Valgsprog „Pietate et Justitia“ sidder den jordiske Retfærdigheds Gudinde med Vægt og Sværd ved Kongens Fødder og kysser hans Livs Genius, som hviler på en Hob pragtfulde Tropæer og er i Færd med at slukke sin gnistrende Fakkell. — Til denne Gruppe slutter sig et Par smukke nøgne Smådrenge, af hvilke den ene bærer Fredens Oljegren og stirrer opad, medens den anden har lagt Armen på hans Skulder og peger på den Lavrbærkrans, hvormed Livets Genius har smykket sine Lokker. — Til Højre sidder Historiens Muse, som har endt sin Gerning og synes at tyde de mægtige, beskrevne Tavler for Fremtidens Genius, der ivrig gransker Kongens Færd, medens Fama breder sine store Vinger og flyver bort for at udbasune hans Hæder over den vide Verden. — En Dreng stiger opad med en stor strålende Stjernekrans, der vistnok er Symbol på Kongens Heltegerninger. Den evige Retfærdigheds Genius, som er kendelig på Scepteret, daler ned og holder Udødelighedens Krone over Majestædens Hoved, medens Hærskarernes Mangfoldighed flokkes i vide Kredse og i tavs Forundring betragte Kongen og den glimrende Krans, der kaster sine blændende Stråler over hele Rummet i sådan Fylde, at de nå ned til de lavere Himle, som ere opfyldte af Symboler for de Velsignelser, der ere blevne Landene til Del under Christian den Femtes Regering: Som Sindbillede på Frugtbarhed og Velstand ligger Ceres i Forgrunden til Højre; hun har Ax i Håret og i Hånden, hun holder et Overflødigshorn,

som er fuldt af Frugter. Bag hende står en ung Moder med et Barn ved Brystet og et andet, der klynger sig til hende, samt to Terner, af hvilke den ene segner under Vægten af en kostelig Kumme, der er fuld af Perler og Pretiosa, og den anden hæver Nøglerne til Rigdom og Magt; ved deres Fødder står en Urne fyldt med Ducater. Som Pendant til denne Gruppe står Sandhedens Gudinde til Venstre med en Slange om den fremstrakte Arm, som holder Spejlet, hvori Styrken med Undren skuer Kongens Billede. Visdommens Genius holder en Minerva-Statue højt i Vejret, og en Kvinde, der er Symbol på Kongens Storhed i Krig og Fred, sidder med Hjelm og Panser, støttet til en Kanon, med et Skjold med Løvebillede i den ene Hånd og med en frugtrig Egegren i den anden. Disse Grupper forbindes ved Kunstens og Videnskabens Genier i Børneskikkelser, der lege med mangfoldige Atributer, blandt hvilke man særlig bemærker et næsten fuldført Maleri, som sikkert har Hensyn til Kongen og forestiller Herkules med Løvehuden med Kølle og Paryk¹⁾.

¹⁾ Så karakteristisk som Tegningen er for den forunderlig barokke Tid, den tilhører, er den ingenlunde uden Skønhed og Inderlighed i Fremstillingen, og før man bryder Staven over den, er det værd at se, hvad det nittende Århundrede har frembragt i samme Retning. Der findes nemlig i Kobberstiksamlingen en emmagasineret Aquarel, som er tegnet og malet af Kammerassessor H. G. Beenfeldt og forestiller: „Højsalig Kong Christian den Syvendes Modtagelse i Elysium af sine Forfædre“. Hr. Assessoren har anvendt de fineste Farver til Maleriet og udført det så pillet og pænt som det nysseiligste Glansbillede. Palmer stå i Geled så stive som Soldater og danne snorlige Alleer, hvis Skæringspunkt smykkes af sirlige, klippede Bosquetter og pæne Blomster, på hvilke hvert Blad sidder så regelmæssig, som var det bundet fast. Charon, som har sejlet op

Det ligger udenfor Forfatterens Område at skildre Christian den Femtes Forhold til Samtiden. Her skal kun peges på, at fra et fjernere Standpunkt, gennem culturhistoriske Undersøgelser, får man Indtryk af, at Kongen i mange Måder var en djærv og dygtig Personlighed, der stod som Repræsentant for den ældre Tid. — Det Tidsrum, hvori han levede, er kun lidet tiltalende; den Flok, der stræber efter ydre Skin, har næppe nogensinde stået i grellere Lys; det Skønne viser sig kun glimtvis og bryder snarere frem til Trods for Tidsånden end båren af denne. — Som endnu et Vidnesbyrd om Lysglimtene hidsættes Kingos Hilsen til Christian den Femte i Anledning af Kongens Hjemkomst fra Krigen den 29. April 1679.

„Bred ud dit Blomster-Telt, Du Kongens Føde-Måned!
Bedugge kraftelig den Jord, hvor før lå dånet
Den vintertvungne Rod! Dryp ned til Velkomst-Tegn
Mod Kongens Komme med en frugtbar Kvæge-Regn!

Smil så, Du Himmel-Sol, med dugfuldt Pige-Øje
Bag askefarvet Sky! Lad dine Stråler bøje
Til Jordens „Grylde-Frø“¹⁾, at det kan Hjerte få
Og for sin Konges Fod smukt himmelfarvet stå!

ad en af Havens Canaler, er ved at støde fra Land, medens Merkur, der styrer Båden og er fremstillet som en lille Dreng i Silkebluse og Ringbrynje, præsenterer Staven og svinger et skinnende Dannebrog til Farvel. Christian den Syvende og Frederik den Femte ile hinanden i Møde med udbredte Arme og ere begge i fuld Gala ligesom alle de andre Konger af den oldenborgske Stamme, der stå tre og tre i Rad pyntede hver med sin Tids Ordener og Insignier. De øvrige Figurer ere kun Staffage, og den eneste Tanke, der er udtrykt i Billedet, er Subordination i dens yderste Conseqventser.

1) Grylde, grylle, grilde er Betegnelse for Korn, som er begyndt at slå Rod og skyde Spirer (Vidensk. Selsk. Ordb.).

I Luftens Sangere, Skov-Fugle, Markens Glæde,
 I vilde Fugle, ser, I flyver flux tilstøde,
 Når Kongen kommer, til at fløjte færdig hen:
 „Velkommen Christian, velkommen hjem igen!“

I Landsens Folk, går ud med ønskeblandet Glæde,
 At Kongen mange År sit Land må sund betræde,
 Som rejser, våger, gør sig selv med Uro træt,
 At han kan få sit Land i Ære, Velstand stedt!

Oh kysser Kongens Hånd, som Ære-Palmen ikke
 Ved nogen Trusels Ord vil fra sig lade vrikke!
 Hans Hånd, som gerne tog mod Fredens Oljekvist,
 Om Ære, Navn og Gavn derved blev ikke mist!

Lad andre Fyrster for en ugild Nytte vege
 Og med sin Løftes Ord som Drive Toppen lege;
 Det er vor Konges Ros, at han som Klippen står,
 Når Folkets Hovmods Skum på Skryde-Bølger går.

Lad stolte Konger kun af Rigdom, Magt og Vælde
 Opblæse sig, det er dog Hjertens godt at hælde
 Sig til en retvis Sag; thi det er Guds Maner,
 Han til de Frommes Sag med nådigt Øje ser.

Så skal og Himlen vist i Kongens Hænder hæfte
 Og ham med hellig Magt og Styrke fast bekræfte.
 Han i Retfærdighed skal evig blive ved
 Og nå med Ære det, som hver Mand ønsker: Fred!¹⁾

¹⁾ Rostgårds Manusmsl. 237. K.

TILLÆG.

BIDRAG TIL CULTURHISTORIEN I DET 16DE ÅRHUNDREDE.

Hvad der i Indledningen er sagt om Kjøbenhavns Slot, at det rige Materiale er spredt over et uforholdsmæssigt stort Område, gælder i høj Grad om det 16de Århundredes Culturhistorie. De efterfølgende Blade give derfor kun nogle Glimt, der skulle tjene til Sammenligning med det Foregående og særlig belyse de dagligdags Forhold.

Største Parten af Materialet er taget fra Rente-
mester-Regnskaberne.

I Noterne vil man måske savne Prisangivelser; men Måden, hvorpå Datidens Regnskaber førtes, forhindrer i Regelen, at disse kunne skaffes til Veje. Større Summer betaltes nemlig afdragsvis, og mindre Udgifter dækkedes samtidig med Afdragene, uden at de enkelte Poster bleve specificerede i Hovedregnskabet. Desuden dreves der en ikke ubetydelig Tuskhandel.

Kongens Lehnmænd betalte f. Ex. Læger og Håndværkere med Fedevarer, og selv Arbejdsmanden, der pillede Orm af Træerne i Malmøhus's Abildhave,

fik sin Dagleje udbetalt i Smør¹⁾. Som det gik i de mindre Forhold, gik det også i de større; endogså Rentekammeret indlod sig på den Slags Transactioner. 1574 blev der således accorderet med Borgmester Hans Olsen i Kjøbenhavn om en Leverance på 21 Stykker Mønsters Klæde; „han skulde have 1 Tønde Smør for hvert Stykke og give 1 Daler til på hver Tønde“. Lignende Poster forekomme hyppig i Rentemester-Regnskaberne; særlig fik Flensborgs Købmænd Korn for deres Varer.

Når Tuskhandelen var så almindelig i de højeste Kredse, er det naturligt, at den var Regel i de laveste, og der er intet overraskende i, at Handelen på Nordlandene, Færøerne og Island blev dreven systematisk på denne Måde. Man opkøbte forskellige Varer, såsom Klædningsstykker og Løsøre, dels i Indlandet dels i Udlandet, og sendte disse som Betaling for Tørfisk m. m. til de nordlige Provinser²⁾.

1) Malmøhus's Lehnsregnsk. 1541: Villum Bundtmager 4 Sider Flæsk for en Skindkjole til min nådige Frues Pige. — Dito for dito 1 Td. Smør. — Henrik Hattemager for Garn at „lyde“ (farve) 1 Td. Smør. — Hans Badskær for 2 af min nådige Frues Piger, hvis Mund han lægte, $\frac{1}{2}$ Td. Smør. — Flæsk givet i Betaling til Badskær, Smede, Bundtmagere og andre Embedsmænd. — Smør, som Badskærer, Tømmermænd, Skomagere, Bundtmagere, Bryggere, Smede og andre Embedsmænd „haver fanget i Betaling“. — Rolf Hestelæge for 2 Heste, han lægte, 2 Sider Flæsk. — Knud Smed for 3 Fjer-Låse, 2 \mathcal{R} Smør. — Hans Tuesen, „for han tog Orm af Træerne i Slottets Abildhave“, 1 Pd. Smør. — O. s. v. — Sml. Borgerl. Huse S. 23.

2) Rentem. Regnsk. 1556: 3 Dusin Hatte, 2 Dusin røde Kvindhuer, 2 Dusin røde Kander og 1 Stk. hollandsk Lærred blev sendt til Nordlandene at købe Fisk for. — 1564: 100 Dlr. Anders Matzen Jyde skulde købe Varer for at bruge

I Forbindelse hermed står det, at Personer i Hofkets Tjeneste fik største Parten af deres Løn i Fødevarer¹⁾.

Gå vi fra Betalingsmidlerne over til den anden Factor i Handelen, til Varerne, da træffer vi atter højst ejendommelige Forhold.

Det er sagt så ofte, at det næsten er slået fast som Kendsgerning, at Danmarks Industri var ubetydelig i det 16de Århundrede; men selv når man ser bort fra det store Opsving, den fik i Slutningen af dette Tidsrum, er denne Påstand i mange Måder urigtig; den beror for en stor Del på, at man har overset Husfliden, som selvfølgelig sjælden er Genstand for Omtale i de skrevne Kilder²⁾.

på Færøerne. — 1565: 400 enkelte Dlr. Kongl. Majst.'s Købmand skulde købe Varer for i Tydskland at drive Svovlhandelen med på Island.

- 1) Rentem. Regnsk. 1586: „Min nådige Frues Sømmerske Nellicken Boedtz er antaget i Hendes Majestæts Tjeneste d. 28. Juni 1585. Hun skal have årlig til sin Underholdning: 3 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg, 1 Td. Smør, 1 Oxe, 8 Lam, 12 Gæs, 2 Svin, 4 Lpd. Flesk, 1 Td. Gryn, 1 Td. Ærter, $\frac{1}{2}$ Td. Lax, 1 Td. Sild, 1 Td. Torsk, $\frac{1}{2}$ Td. Al, 4 Voger tør Fisk, $\frac{1}{2}$ Td. Eddike, 20 Lpd. Humle, $\frac{1}{2}$ Td. Lyneborg-Salt, 2 Lpd. smeltet Talg. Dertil fri Hus og Våning i Kjøbenhavn. — På det hun ikke skal have at fordre eller kræve nogen Arbejdsløn, skal hun have 50 Dlr. årlig til Pension“.
- 2) For ikke at komme for langt bort fra mit egenlige Emne, skal jeg indskrænke mig til nogle Bemærkninger om Billedskærer-Arbejde, der ere så meget mere kortfattede, som jeg håber en anden Gang at komme tilbage til dette Punkt. — På mine Rejser rundt om i Landet, har jeg truffet en overvældende Mængde Snitværk, der ikke kan være indført, da det har forskelligt Præg i de forskellige Egne. På en stor Del af dette er der anvendt megen Flid, idet det er udstyret med en Mængde Enkeltheder; disse ere mere eller mindre godt gjorte og hyppig sammenstillede, uden at der har

Hvad Håndværk og indenlandsk Kunst-Industri angår, da indeholde Rentemester-Regnskaberne særlig Oplysninger om Guld- og Sølv-Arbejder.

Her er nu den Ejendommelighed, at man i Christian den Tredjes og Frederik den Andens Tid vel kunde få almindelige Ting gjort i Kjøbenhavn; men finere Arbejder måtte udføres i Provinsbyerne. Således gjorde Peder Skov „Guldsmed og Borger udi Randers“ 1591 en Kæde af 200 ungarske Gylden „til Kongelig Majestæts eget Liv udi et synderligt Slags Muster“. Kolding, Slagelse og Helsingør kan ligeledes opvise flere dygtige Mestres; men Odense bærer dog Prisen i så Henseende. Christoffer Guldsmed gjorde Sølvflasker¹⁾, og „Didrik Fyring“ (Fjuren) havde stadig Kongens bedste Arbejde; det var ham, der var Mester for største Parten af de prægtige Smykker, der bleve gjorte til Frederik den Andens Døtre, da de skulde have Bryllup, og det

været noget egentligt Blik for Total-Virkningen. Allerede derved røbe de sig som Dilettant-Arbejder, og Udførelsen af sådanne Genstande, der krævede lang Tid, uden at de opnåede en Værdi, der kunde svare til denne, har selvfølgelig ikke kunnet være Genstand for en Håndværkers Hovednæringsvej, når han skulde tage Kampen op med de fremmede Købmænd, der indførte samme Slags Varer. — Forfatterens Anskuelse, at de ovennævnte Genstande ere Husflidsarbejde, er yderligere bleven bestyrket, idet Hr. Conservator Steffensen ved oldnordisk Museum har gjort opmærksom på, at en Mængde af de udskårne Sager ere så primitivt sammenføjede, at dette Arbejde ikke kan være udført af Fagfolk. Hr. Steffensen mener, at der kan skelnes sikkert mellem Constructionerne i Kunst-Møbler, Håndværks-Arbejder og Husflids- eller Bonde-Arbejder.

¹⁾ Rentm. Regnsk. 1562: 2,237 Lod Sølv til 6 Sølvflasker leveret Christoffer Guldsmed i Odense. Fl. St. •

var ligeledes ham, der leverede de 3 ældste Elefant-Ordenstegn, som omtales i Rentemester-Regnskaberne ¹⁾). Største Parten af Didrik Fyrings Arbejder ere for længst gæede i Smeltedigelen; men hans Mesterværk, Christian den Fjerdes Krone, er endnu et af Rigets kunstfærdigste Clenodier. Denne Krone var iøvrigt det sidste større Arbejde, han udførte i Odense; den sidste Del af Betalingen for den modtog han, efter at han havde bosat sig i Kjøbenhavn ²⁾), da Forholdene på Kunstens og Industriens Område væsenlig havde forandret sig, således som det nedenfor skal blive påvist.

Ordinaire Guldkæder forarbejdedes derimod hyppig i Kjøbenhavn, og dette havde den Fordel, at Rentemesteren kunde føre Tilsyn med Arbejdet. Det var nemlig Skik, at Gullet, som udleveredes fra Rentekammeret, blev smeltet og blandet med Sølv i Rentemesterens Påsyn; når dette var sket, blev Blandingen vejet, og Rentemesteren modtog så en „Genvægt“ af Bly, som Kæden skulde svare til, når den afleveredes ³⁾).

¹⁾ Rentm. Regnsk.: Didrik Fyring Guldsmed i Odense 1588: 2 store Kongl. Majst. Conterfejer besatte med Diamanter og andre Ædelstene, givne til Hertug Philip af Grubenhagen og Fyrst Christian af Anhalt. — 1589: 5,970 små „Guld-Topper“ til Besætning på Frøknernes Klæder, 2 emailleerede Guldbælter besatte med Diamanter og Rubiner, 60 Al. Guldkæder til Besætning på Frøknernes Kjoler (til Kæderne udleveres: 450 Guld-Kroner, 377 ungarske Gylden, 125 Rosenobler). — 1590: 3 emailleerede Guld-Elefanter. — M. fl. St.

²⁾ Rentem. Regnsk.

³⁾ Rentm. Regnsk. 1587: To skotske Gesandter, som havde Audients på Antvorskov-Slot, fik hver sin Kæde. Til disse havde Guldsmeden modtaget 9 lødige $\frac{1}{2}$ Lod Guld, som blev smeltet og blandet med Sølv i Rentemesterens Nærværelse. — Til 2 Guldkæder modtog Guldsmeden 80 Lod ungarsk Guld, 173 Engeltotter og 3 Rigsort. Da Guldsme-

I Christian den Tredjes Tid gav man endnu fremmede Fyrsters Udsendinge Penge til et Vindue og decorerede således deres Huse¹⁾; senere decorerede man Personerne og gav dem en af de ovennævnte Kæder samt et Conterfej. — Der kom ikke så få Legater, da disse hyppig sendtes her ind for at bringe en eller anden Gave til Kongen eller for at notificere en Familiebegivenhed, såsom at: „Gud almægtigste nådeligst havde forløst Hans fyrstelige Nådes Gemal, og at hendes Kærlighed var lagt udi Barsel-Seng“²⁾.

Da nu Kæder og Conterfejer ikke kunde købes færdige, måtte Kongen have dem på Oplag³⁾. Slap Forrådet op, lånte Hans Majestæt Hoffolkenes Smykker for at benytte disse til Gaver. Ved Tid og Lejlighed blev der så givet Vederlag for Lånet⁴⁾. — Det kunde

den afleverede Kæderne, bleve de vejede „udi ærlige og velbyrdige Mænd Enevold Kruses og Holger Gagges Overværelse, vejede tilsammen 9 løde Mark 3 Lod ungarsk Guld og holdt lige ved den Genvægt af Bly, som foreskrevne Claus Guldsmed udi Rente-Kammeret havde fra sig givet“. — Fl. St.

- 1) Rentm. Regnsk. 1556: 4 Daler, som min nådige Frue skænkede Grev Anton af Oldenborgs Bud, Jørgen Ernst, til et Vindue.
- 2) Rentm. Regnsk. 1591 ²³/₄: Hertugen af Brunsvig-Lyneborgs Hofjunker, Baltazar v. Hohenstein, var Legat.
- 3) Rentm. Regnsk. 1590: 6 Conterfejer, som skulde være i Forråd, når Kongl. Majst. vilde skænke dem bort. — 1594: 11 slette Conterfejer at have under Hænder at give bort.
- 4) Rentm. Regnsk. 1558: 42 Lod ungarsk Guld til en Kæde, som Niels Truesen fik af Kongl. Majst. i Bytte for en anden Kæde, som Kongl. Majst. skænkede bort. — 1571: Albert Oxe til Nielstrup fik en Guldkæde for en anden, som Kongen fik af ham 1568 og gav den kejserlige Legat udi Roskilde; Kæden vejede 247¹/₂ ungarske Gylden. — 1575: Et Conterfej, Johan Venstermand fik i Bytte for et andet, som Kongen havde lånt af ham og givet Johan Uexkull. — 1589: Kongen fik en Kæde af Henrik Rammel

iøvrigt også hænde, at Kongen købte Juveler-Arbejder, som Adelsdamerne bar, og forærede disse til fyrstelige Personer¹⁾.

I det Hele taget var det en Følge af den Skik, at Arbejdsgiverne selv udleverede Materialierne, at der ikke var ret mange færdige Ting til Fals; Husflids-Industriens Overvægt bevirkede, at man ikke kunde erholde sådanne Genstande, som gik ud over det Normale²⁾. —

til Bækkeskov, som vejede 300 ungarske Gylden og blev givet til en af de skotske Gesandter. — 1590: Corfitz Wiffert, Brejde Rantzau og Absalon Juel fik 3 „Frederik den Andens Conterfejer“ i Bytte for 3 andre, de havde lånt Kongen, som blev givne til de skotske Gesandter 1589. — Henrik Rantzau til Bredenburg fik et „Frederik den Andens Conterfej“ med 9 Diamanter og 8 Rubiner til Vederlag for et andet, Kongen fik af ham og skænkede den skotske Greve på Kronborg. — Kongens Secretair, Christian Holck, fik en Kæde af 39 Lod Krone Guld til Vederlag for en anden, Kongen havde fået samme Ar og skænket den engelske Gesandt, Dr. Christoffer Par-chingius. — 1592: Kongen lånte 3 Conterfejer hos Hof-folkene og skænkede dem til Hofjunkere, som bleve aftak-kede. — M. fl. St.

¹⁾ Rentm. Regnsk. 1551: Et Smykke, min nådige Frue fik af Ane Frands Brockenhus's og skænkede Hertug Hans af Mechlenborg, 60 Dlr. — En Guldring, min nådige Frue fik af Jomfru Karen „Brochenhus-Datter“, at hænge i en Krans, som en af de mechlenborgske Junkere fik, 4 Dlr. — 1592: Henrik Bildes Efterleverske, Fru Christine Wiffert til Mogenstrup, fik 230 Dlr. for et Smykké, et Jesu-Navn helt besat med Diamanter, som Kongen fik hos hende og skænkede sin Farbroders (Hertug Hans af Slesvig og Holsten) elskelige Gemal i Faddergave.

²⁾ At Husflid og Håndværk i mange Måder har stået hinanden så nær, at samme Virksomhed kunde betegnes med begge Navne, kan belyses med et Exempel fra Kjerteminde. Endnu i Mands Minde havde de fleste Familier, som vare gamle i Byen, Part i dens Jorder. Blandt disse Familier var der et forholdsvis betydeligt Antal, som drev Skomageri ved Siden af Agerbruget, uden at det lader sig afgøre, hvilken af Er-

Kun Flensborg og Helsingør spillede en større Rolle som Handelsbyer. Iøvrigt gjorde Hoffet Indkøb i Udlandet, dels hos en bestemt Kreds af Købmænd, som havde en Slags Hævd på at levere visse Varer, dels gennem Mænd, som bleve sendte til fremmede Lande for at udvælge det, man havde Brug for¹⁾. De rige Adelsslægter fulgte Kongens Exempel og gjorde Bestillinger i Udlandet; men den største Del af Befolkningen var henvist til de store årlige Markeder.

Disse Markeder vare i mange Måder Knudepunktet for Samlivet. Her mødte Borgere og Bønder med største Parten af de Genstande, de havde forarbejdet i

hvervsgrenene, der var Hovednæringsvej. Kvinderne hjalp til ved Håndteringen; Sønnerne bleve oplærte på Faderens Værksted, og efter at de havde stiftet Familie, bleve de ofte boende i Hjemmet, hvor de havde fælles Dug og Disk med Forældrene. Varerne bleve afsatte på Markederne, dels på Fyn og dels på de andre Provindsers Kyster, forsåvidt man kunde nå disse med Byens Fiskerbåde. Således var det gået, så langt som Traditionen når tilbage, og vi har her en Levning af Fortids Skik, der tillige viser, hvorledes en enkelt Næringsvej kunde være dominerende i en By, uden at der behøvedes Mellemandlere til at afsætte det Producerede.

- 1) Nedenstående Regnskabsuddrag belyse et andet Forhold, som viser, i hvilket Omfang man benyttede fremmede Kræfter. Rentm. Regnsk. 1572: 2 engelske Fiskere forskrevne ind udi Riget at fange Østerling (Østers). — Rentm. Regnsk. 1587: Efter Kongl. Majst. åbne Brev dateret Haderslev Hus St. Mickels Dag 1587 er handlet med Herman Dode „Svinsnider aff Lantemeckelborghe“, at han hvert År til bekvemmelig Tid tvende Gange skal begive sig her ind udi Riget og til Frederiksborg, Kronborg, Hjortholm, Esrom, Sorø og Antvorskov og der udskære Heste, Hunde og Svin, så mange ham på hvert Sted vorder tilstillet. Derfor skal han have årlig 100 Dlr. og en Hofklædning. — Rentm. Regnsk. 1596: „Svinsnider af Lanthe Meckelborg 100 Dlr.“

Årets Løb, og her kom en stor Mængde udenlandske Købmænd med hele Ladninger af Varer. I mange Miles Omkreds stod Gårde og Huse så godt som tomme, da hele Befolkningen var samlet på Markedspladsen dels for at gøre Forretninger dels for at more sig¹⁾. Selv Hoffet gav Møde, og Christian den Tredjes Dronning fik endogså en Markedsgave i Penge og udsøgte selv, hvad hun havde Brug for²⁾.

Disse Forhold på Industriens og Handelens Område stå sikkert i den nøjeste Forbindelse med Hoffets og Adelsens Levevis. — Christian den Tredje og Frederik den Anden havde som bekendt ingen fast

¹⁾ Endnu for få År siden var det Skik i største Parten af Vendsyssel, at Karle og Piger fæstede sig til Tjeneste på den Betingelse, at de skulde have Lov til at tage til Hjørring Sommermarked. Når man en Markedsdag fra en af Højderne udenfor Byen kastede et Blik ud over Landet, vare alle Veje, så vidt Øjet kunde række, tæt besatte med Vejfarende.

²⁾ Rentm. Regnsk. 1556: 250 Dlr. for Fløjel og Silketøj, som Kongen købte på Roskilde Marked. — 1558: Hørlærred købt af Bønder på Odense Marked. — 60 Dlr., som Kongen gav Dronningen i Markeds-Gave. — „Antvortet min nådige Frue, som Kongl. Majst. skænkede Hendes Nåde at købe for i Odense Market“. — Dronningen købte på Odense Marked d. 10. Juli: 1 Fyrbækken, et Håndbækken og 2 Lysestager for 8 R . — På Odense Marked købte Dronningen 16 Stk. Markej, 1 Stk. Duelik og 21 Al. Trip. — 100 Dlr. for 3 Stk. sort Engelsk (Klæde), som købt på Viborg Marked til de 4 Ambassadeurer („ambasatter“) og deres Svende, som bleve sendte til Rusland. — 1575: Allehånde Silketøj købt på Roskilde Marked til Jomfruernes Klædning udi Fruerstuen. — 1581: Lauritz Nielsen Skytte i Porten fik 100 Dlr. at købe Søm for til Kongl. Majst. Behov udi Landskrone Marked. — 1588: 23 Stkr. sort, gement Engelsk til Kongl. Majst. Jordefærd købt på „Jubilate-Marked“ i Roskilde 220 Dlr. (Jubilate Søndag var den tredje efter Påske; Markedet er rimeligvis holdt i den påfølgende Uge).

Residents. Et År holdt de Hof i Skåne, et andet i Jylland, et tredje på Øerne. Hyppig vare de ikke en Gang et År på samme Sted, og de forskellige Opholdssteder vare desuden kun Standkvarterer, hvorfra de idelig foretog Rejser rundt om i Provinserne. De adelige Slægter havde deres Ejendomme spredte over hele Landet, og ligesom Kongerne skiftede også de Opholdssted for selv at føre Tilsyn med deres Undergivne. — Altså vare de bedste Kunder snart hist og snart her. Derfor kunde de Handlende heller ikke have blivende Sted for deres Varelager; Markederne bleve således den naturlige Handelsplads, og derved blev Concurrencen så meget lettere for Udlændinge.

Da Kjøbenhavn blev Regeringens Hovedsæde, undergik en stor Del af de ovennævnte Forhold en gennemgribende Forandring, og ved Slutningen af det 16de Århundrede gjorde Hovedstaden i mange Måder sin Overvægt gældende. — De store Flensborger-Huse anlagde Filialer her. Fremragende Industridrivende flyttede fra Provinserne hertil. De indkaldte Kunstnere fæstede Bo her, og Byens indfødte Borgere udvidede deres Virksomhed i betydelig Grad. — Nu behøvede man ikke længere at ty til Udlandet med sine Bestillinger.

Den største flensborgske Filial synes at have været Silke- og Klæde-Kræmmer-Firmaet Thomas Jakobsens Arvinger. I Regnskabsåret 1598 udbetaltes der ikke mindre end 34,959 Dlr. for Varer, som Kongen havde ladet udtage af deres Krambod i Kjøbenhavn¹⁾. Silke- og Klæde-Kræmmer Anders Olufsen, „Bor-

¹⁾ Rentm. Regnsk.

ger og Indvåner i Flensborg“, havde ligeledes en større Filial i Kjøbenhavn. I Regnskabsåret 1599 købte Kongen for 12,400 Daler i hans herværende Krambod¹⁾.

Didrik Fyrings Flytning er allerede omtalt. Den 18. Juni 1596 nævnes han som „Borger og Indvåner udi Odense“, d. 18. September samme År kaldes han „Guldsmed af Odense, Indvåner udi Kjøbenhavn“; senere anføres han som Borger og Indvåner i Kjøbenhavn, og han må altså have bosat sig her i Byen i Sommeren 1596²⁾. En anden Kunstner, Gert van Eghen, som blandt andet lavede Frederik den Andens Epitaphium og et „kosteligt Tresur af fint Alabast og Marmorsten“, havde i en Årrække boet i Helsingør; men 1597 nævnes ligeledes han som Indvåner i Kjøbenhavn³⁾. Lambrecht Mejer, „Indvåner i Kjøbenhavn“, overtog Arbejdet efter Thomas Frandsen Stenhugger i Helsingør, da denne døde uden at være færdig med „den Brønd og Vandkunst med en Figur midt udi Posten“, som han skulde gøre til Koldinghus⁴⁾.

Af Kunstmalere omtales: Johan van Wick, Kongl. Majst. Conterfejer, som 1598 malede „en poetisk Historie om Paris og Venere“ samt „Kunststykker om Loth og hans Døtre og om Susanne“; samme År fik han gentagne Gange Betaling for „et Antal Kunststykker, han havde forfærdiget“. En „Malersvend“, som havde hjulpet ham i 30 Uger, fik 3 $\frac{1}{2}$ i Ugeløn⁵⁾. Mester Gert Corneliussen van Harlem, Kongl.

1) Rentm. Regnsk.

2) Anf. Sted.

3) Anf. Sted.

4) Anf. Sted 1597.

5) Anf. Sted.

Majst. Conterfejer, synes stadig at have været beskæftiget med at portraitere Kongehuset. 1599 malede han ikke færre end 7 Billeder af Kongen og 8 af den afdøde unge Prins¹⁾. Poul Rummeller, Gert Kolterman, Claus Johansen og Hans Reuter malede ligeledes „Historier, Kunststykker og Conterfejer“. Iøvrigt undså Datidens Kunstnere sig ikke ved at staffere udskårne Møbler eller Galioner og Galerier på Orlogsskibe²⁾. Derimod holdt de sig for gode til at male Mad; det Arbejde kunde de ordinaire Håndværkere besørge, og til Christian den Fjerdes Kroning var Køkkenet på Kjøbenhavns Slot fuldt af Malere rundt om fra Landets Købstæder, som „med Guld og Farve stafferede Postejer, Marzipaner, Sukkertøj og Mandelkåse samt Skueretter“³⁾.

Kjøbenhavns øvrige fremragende Handlende og Industridrivende er det for vidtløftigt at anføre; thi lige så hyppigt som udenbys og udenlandske Forretningsfolk nævnes i tidligere Tid, lige så sjældent forekomme de i de sidste År af det omhandlede Tidsrum. Her skal derfor kun fremdrages: Johan Menger, „Glaskræmmer, Indvåner i Kjøbenhavn“, som 1596 fik 1435 Dlr. for „Våbenglas, Herreglas med Låg, Chrystal Spidsglas“

¹⁾ Rentm. Regnsk.

²⁾ Gert van Harlem stafferede og forgyldte 6 Løver, som Leinert Snedker, Indvåner i Kjøbenhavn, havde skåret i Træ til Dronningens Seng. Claus Johansen malede Galionen og Galeriet på „Kongl. Majst. eget Livskib“, som var Orlogsskibet Victor. — Rentem. Regnsk. 1598 og 1599.

³⁾ Betaling til Malere, som have gået Kokkene til Hænde, hører til de hyppigste Poster i Rentem. Regnsk. I de ældre Årgange omtales kun malede Skueretter, for hvilke der også er Snedkerregninger, senere stafferes Marzipan og Postejer m. m.

m.m.¹⁾); Mogens Winter, „Guldsmed og Borger i Kjøbenhavn“, som gjorde Rigsæblet²⁾); Johan Bødker, „Borger og Indvåner i Kjøbenhavn“, som 1599 fik 318 Dlr. for 6 „kostelig fine Spejle“³⁾); Jørgen Eiler Sejermager, „Indvåner i Kjøbenhavn“, som 1599 fik 100 Dlr. for „et kosteligt Sejerværk, der slog Kvarter og hele Timer“, og 24 Dlr. for et „Sejer-Slag-Værk“ til Dronningen⁴⁾).

Når det ovennævnte Forhold, at Kongen stadig skiftede Opholdssted, kunde have så megen Indflydelse på Folkets Levevis, så prægede det endnu i langt højere Grad Livet ved Hoffet.

Selv på Lystrejser medførte man den Gang et overmåde talrigt Tjenerskab og en næsten utrolig stor Bagage. — I de Årgange af Rentemester-Regnskaberne,

¹⁾ Rentm. Regnsk. anf. År.

²⁾ Rentem. Regnsk. 1596: Den 17. April 1596 fik han udleveret af Rentekammeret 396 Dlr., som han vekslede for „Krone-Guld“, af hvilket han gjorde „en af Danmarks Riges Regalia, som er Guldæblet med et Kors på og noget emalieret Arbejde samt 10 Demanter, som derpå vare stafferet og besatte. Hvilket Regalia tillige med Kronen og Spiren Kongelig Majestæt udi sin egen Forvaring beholdt, siden det udi Hans Majestæts lovlige Kroning var brugt“. (I Klædekammer-Inventariet for 1592 nævnes: Rigens Krone med Ædelstene og Perler besat, Rigens Spir af Sølv forgyldt, Æblet af Sølv forgyldt, Rigens Sværd med Sølv forgyldt, Skeden til Sværdet af Sølv forgyldt med 10 Knive og Prene). I Arbejds løn for Æblet fik Mogens Winter 33½ Daler 1 Ort. „Og er Niels Truesen, Oldemand for Guldsmedene her i Kjøbenhavn, på Kongelig Majestæts Vegne bleven tilspurgt, om han synes foreskrevne Arbejds løn billig at være, da haver han bekendt, at foreskrevne Mogens Winter Guldsmed samme Arbejds løn for foreskrevne Arbejde udi alle Måder vel fortjent haver.“

³⁾ Rentem. Regnsk. anf. År.

⁴⁾ Rentem. Regnsk. anf. År.

som følge umiddelbart efter Christian den Fjerdes Kroning, indeholde disse Side op og Side ned Fortegnelser over Vederlag, som Kjøbenhavns Borgere fik for Øl og Mad med mere, der var fortæret af de fremmede Fyrsters Følge og Tjenerskab, som havde været til Huse hos dem under Festiviteterne. I Regelen er kun Adelsmændenes Navne anførte samt Antallet af Tjenerskabet og Hestene; men hist og her smutter ligesom uforvarende en og anden nærmere Oplysning med ind, og man får således Rede på, at Fyrsterne ikke alene medførte et ikke ringe Antal Hofcavallerer med Tjenerskab, Pager, Lakaier, Drabanter, Trompetere og andre „Instrumentister“, men også Livlæger, Apothekere, Hofpræster, Hofskrædere, Perlestikkere ¹⁾, Hofskomagere, Rejsesmede, Sadelmagere, Malere, Plattenlagere, Barberere, Bagere, Kokke, Vinskænke og Sølvpopper. Håndværkerne havde både Svende og Drengene med; Fyrsten af Magdeborgs Barber f. Ex. medførte 3 Svende. Tjenerskabet havde ligeledes Hjælpere og Hjælpers Hjælpere; der nævnes: Kokkedrengene, samt dem, „der varede på Køkkenvognen“, Sølvpopens Folk, Rejseknægte, Stalddrengene o. s. v. o. s. v. En af Herrerne havde endogså 10 „Berggeseller“ (Bjærgværksfolk) med sig, som formodentlig skulde deltage i et af Optogene. — Således medførte hver Fyrste en lille Coloni.

Når der var så mange Mennesker med på Uden-

¹⁾ Meget fine Stikke-Sting kaldes endnu Perle-Sting. Perlestikkerne udførte de stukne Ornamentter på Klædedragter, Hestedækkener o. s. v.; de arbejdede med Silke samt Sølv- og Guld-Tråd; det var kun undtagelsesvis, at de broderede med Perler.

landsrejserne, er det rimeligt, at største Parten af Hof-Functionaireerne og Tjenerskabet, hvis Antal var særdeles betydeligt, fulgte med Kongen, når Residentsen blev forlagt fra den ene Provins til den anden. At dette ikke udtrykkelig er nævnt i Christian den Tredjes og Frederik den Andens Regnskaber, beror sikkert på, at dette Forhold var Regel; når en Del af Kammersangerne i Christian den Fjerdes Lønnings-Regnskaber anføres som de, der „underdanigst vare tilskikkede og forordnede altid at følge Kongelig Majestæt“¹⁾, så hørte de vistnok til den Del af Personalet, der fulgte Kongen på Strejftogene, hvor der kun var få Dages Ophold på de forskellige Steder²⁾.

Hofnarrene, Dværgene og Dværgkvinderne udgjorde en ejendommelig Del af Kongens Følge. De vare til Stede i et ikke ringe Antal, — særlig var der mange ved Christian den Tredjes Hof, — og da de vare vanskelige at få fat på, har måske de indbyrdes Giftermål, man lod dem indgå, været Forsøg på at forplante Dværgslægten³⁾. — I Forbindelse med dette

1) Rentem. Regnsk. 1598.

2) Som Modsætning til de rejsende Tonekunstnere kan f. Ex. nævnes Hans Kirckhof, „Instrumentist og Husmand på Kjøbenhavns Slot“. — Rentem. Regnsk. 1597.

3) Rentem. Regnsk. 1551: En Guldring, skænket Knud Pedersen, „for han skulde fly min nådige Frue den Dværg“. — Narens („narffuens“) Armbrøst. — Vipper og Sener til Dværgens Armbrøst. — 3 Al. sort Engelsk (Klæde) til 2 Par Hoser til de Dvæрге. — 6 Al. rødt Flamsk til dito dito. — 4 Al. rødt Engelsk til den Dværginde, som var lille Marcus's Brud. — 1 Kvarter sort Fløjel, som den Dværginde skulde have at binde på Hovedet. — 1554: 4 Borter til Skjortekraver til Noah Dværg. — 36 Lod Sølv, som der blev gjort 6 „Våben“ af til Peder Gæk. — 30 Lod Sølv, støbt i Skildpadde til „Våben“ til Peder Nar. — Sko til

Følge kan man vel passende nævne Abekattene, Papegøjerne og de andre udenlandske Dyr, der voldte så meget mere Besvær på Rejserne, som en Del af dem ikke kunde tåle at køre, og derfor måtte bæres fra Sted til Sted¹⁾. — Blandt de umælende Ledsagere indtog dog Yndlingshundene den første Plads, og som bekendt afbildedes de idelig og idelig på Renaissance-Tidens Figur-Malerier. I Christian den Tredjes Tid vare de forsynede med vægtige, forgyldte Sølv-Halsbånd med Ejermanens Våbenmærke; senere nøjedes de med Fløjelsbånd stukne med Guld og Sølv,

den store Dværginde og til Lappen. — 1556: Bonetter til Noah og Peder Dværg. — 4¹/₂ Al. sort Engelsk til en Kjortel til Jørgen Nar. — 6 Al. sort Engelsk til Klæder til Noah og Kay. — 6 Al. sort Engelsk til Underkjortler til 3 Dværginder. — 1557: Remme til Hertug Hans's Dværgs Hoser og Trøje. — 1558: Den Nar Frits et Dusin Remme til hans Hoser. — Dronningens Dreng Peder og hendes to Dværginder.

- ¹⁾ Rentem. Regnsk. 1551: Hans Drejer købte for 1 Dlr. Rosiner og Mandler til Marekatten efter Kongens Befaling. — Frø til Papegøjerne. — 1554: 23¹/₂ Lod Sølv til en Kæde til Hendes Nådes Marekat. — 1558: De to Dreng, som bære Kongelig Majestæts Papegøje, hver 12 β til Sko (Datidens sædvanlige Pris for et Par almindelige Sko). — 6 Dreng bar Dronningens små Fugle fra Sorø til Roskilde. — Hertug Hans's små Sangfugle. — (Foruden ovenstående Dyr, som sikkert fulgte med Kongehuset, forekommer endnu nedenstående fremmede Dyr.) — 1562: En Løve, købt i Lyneborg for 120 Dlr. — 2 hvide Ræve. — 1573: En Bjørn, som slog to Vinduer ud på Rentekammeret. — 1593: En levende Bjørn, købt af en Svensker for 5 Daler. — Den Løve, Kongen af Polen sendte Kongelig Majestæt. — 1598: 230 Dlr. for en „Zibet-Kat“ (Desmer-Kat) og en brasiliansk Marekat, som Kongen købte af Jakob Kybekenns, Indvåner i Lübek. — 1599: 20 Dlr. for en liden Papegøje til Dronningen, købt hos Ricard Wedderbom, Indvåner i Helsingør.

der vistnok vare lige så pyntelige som de gammeldags, om de end vare mindre kostbare¹⁾.

Hvad Trosset angår, da lånte Kongen som bekendt ved festlige Lejligheder Tapeter, Sengeklæder, Dækketøj og andet Løsøre hos sine Undersåtter. Af Rentemester-Regnskaberne se vi, at hvis dette blev borte undervejs, eller medens det var i Brug, erstattede Kongen kun Halvparten af dets Værdi²⁾. Denne ejendommelige Måde at erstatte lånte Sager på finder måske sin Forklaring i, hvad der fremgår af Frederik den Tredjes Lyseregnskaber, at samtidig med Genstandene sendtes Personer, som skulde tage Vare på dem, medens de vare i Brug; Tabet kunde altså til Dels tilskrives Långiverne.

Under sædvanlige Forhold måtte Hoffet selvfølgelig selv have det nødvendige Løsøre. Alt hvad der behøvedes af Requisiter samt største Parten af det, der var nødvendigt til Værelsernes Udstyrelse, måtte altså føres fra Landsdel til Landsdel, og Fragt for „det Skib, der førte Kongelig Majestæts Sølvkammer og andet Gods“, hører derfor til de hyppige Poster i Rentemester-Regnskaberne³⁾.

¹⁾ Rentem. Regnsk. 1551: 76 Lod Sølv til 2 Halsbånd til Hunde; 4 dobbelte Ducater at forgylde dem med. — 43½ Lod Sølv til 2 dito; 4 dobbelte Ducater til Forgyldning. — 84 Daler Sølv til 3 dito. — Et Sølv-Halsbånd med Våben på til Hertug Frederiks Hund. — Guldsmedens Arbejds løn for 9 Halsbånd 20 Rdl. — 1572: Halsbånd til Kongens Myn-der, af rødt Fløjel stukket med Sølvtråd og rød Silke.

²⁾ Rentem. Regnsk. 1562: 40 $\frac{1}{2}$ til nogle Borgere i Landskrone for Tinfade, Talerkener, Lysestager og Duge, som bleve borte i Kroningen; „Der for betaltes dennem Halvparten, som Oluf Hemmingsen Borger der sammesteds annammede“.

³⁾ Det er unødvendigt at føre Bevis for, at Slottene rundt om

Det var altså en betydelig Transport, der fandt Sted, når Kongen skiftede Opholdssted, og om det end ikke er at tage bogstaveligt, at alle Vogne på Fyn vare „udi Kongens Bestilling“ i Anledning af Herredagen i Kolding 1626¹⁾, så er det dog en Kendsgerning, at Kongerne i høj Grad lagde Beslag på Undersåtternes Befordringsmidler²⁾.

i Landet ikke stode monterede og ventede på Hoffet; men da f. Ex. Listen over Kronborgs Inventarium fra Slutningen af det 16de Århundrede er bleven betydelig misbrugt, skal her peges på de Forhold, Regnskaberne oplyse, som forhåbenlig senere ville blive fremdragne i et Arbejde, der omhandler Værelser og Møbler: En stor Del af Kronborgs daværende Inventarium var anskaffet i Anledning af Bryllupsfesten, som var afholdt der nogle År forud; en ikke ringere Part af, hvad man den Gang havde Brug for, var tilført anden Steds fra. Da Hoffet forlod Slottet, førte man atter en Mængde Genstande bort og lod kun det blive, man ikke havde Brug for i Øjeblikket. Dette sidste, som for en stor Del var samlet i Mobiliekamrene, er det, der er optaget Fortegnelse over, og de ældre Inventarielister præsentere os i Regelen sådanne delvis afklædte Localiteter, som ikke på nogen Måde afgive Målestok for Udstyrelsen af Datidens Lejligheder.

¹⁾ Borgl. Huse S. 22.

²⁾ Foruden de bekendte Fadeburs-Ægter, som Kongen udskrev, hvilede en anden Tyngte på Undersåtterne, som kunde være nok så følelig, da de måtte befordre en Mængde Personer, der rejste i Hoffets „Hverv og Bestilling“. For det 16de Århundredes Vedkommende har Forfatteren ingen Exempler på, i hvilket Omfang denne Beskatning ramte Borgerne; men fra Slutningen af Christian den Fjerdes Tid indeholde f. Ex. Nestved Kæmnerregnskaber detaljerede Oplysninger: Medens Prins Christian holdt Hof på Nykøbing Slot, og mange Folk rejste frem og tilbage mellem ham og Kongen, kunde der i et enkelt År udskrives c. 300 Vogne, så Vognskatten beløb sig til henimod 500 Dlr. — Byer, som lå afsides, vare selvfølgelig så godt som forskåned for denne Byrde. I Kjerteminde Kæmnerregnskaber fra samme Tid er Udgiften til Befordring således 1644 noget over 30 Dlr., 1645 kun 6 Dlr.

Kongerne havde selv en Mængde Heste og Vogne og som Følge deraf et stort Antal Staldbetjente¹⁾. De anvendte meget på at holde Køretøj og Ridetøj i fortrinlig Stand, og særlig vare Hestene pragtfuldt udstafere.

Vognene fra Frederik den Andens Tid kendes både fra indenlandske Billeder og fra Regnskabsposterne.

Rustvognene, som vare de talrigste, måtte være både lette, rummelige og lukkede. De havde derfor Kurve-Fading („Vogn-Kurv“), over hvilken der var anbragt en Række Bøjler, som vare overspændte med et Lærreds Dække, over hvilket der atter var anbragt et groft Klædes „Spærklæde“. — Rustvognene havde altså samme Form som en Del af Nutidens Fragtvogne og adskilte sig vistnok kun væsenlig fra disse ved, at de vare mindre og pynteligere. — Fadingen var malet sort. På hver Side af Vognen sad Rigets Våben malet på Blik i Farver og Guld. Spærklædet var snart sort, snart rødt; de Rustvogne, som havde grønt Spærklæde, synes særlig bestemte til Jagt-Brug. — En Vogn med Spærklæde var altså ikke, således som anden Steds er sagt, en Vogn med Himmel, bestemt til at befordre Personer; blandt Noterne skal særlig peges på den fra 1558, der omtaler Spærklædet til Rustvognen, som blev sendt til Churfyrsten med Mjød, Sild og Tør-Fisk.

De lukkede Vogne, hvori Hoffet og Adelen kørte, lignede Rustvognene. På Billederne adskille de sig kun fra disse ved at have en Dør på Siden. Fadin-

¹⁾ I Frederik den Andens og Christian den Fjerdes Tid c. 100 Personer.

gerne vare malede sorte og ferniserede. Spærklædet var snart sort, snart farvet. Jagtvognene havde grønt „Karm-Klæde“ (Spærklæde).

Afbildningerne fremstille desuden Vogne med Calèche, der kunde slås op og ned, i Lighed med Nutidens halvlukkede Vogne.

Agestolene vare dels polstrede, dels forsynede med Age-Dyner.

I Slutningen af Århundredet trådte Læder-Betræk i Spærklædernes Sted¹⁾.

¹⁾ Vogne i Almindelighed. Rentem. Regnsk. 1551: 2 Vogn-Kurve 2 $\frac{1}{2}$ 4 β . — 1554: 1 dito 1 $\frac{1}{2}$. — En Vogn malet sort og ferniseret. — 1556: 2 dito dito. — Kurvemageren gjorde to Vognkurve sorte. — 1557: 2 Vognkurve til 2 Rustvogne. — En Vognkurv, som Kurvemageren gjorde sort og ferniserede. — 1558: Kongens egen Vogn gjort sort på ny. — Kurvemageren for 6 Vognkurve til Rustvogne. — En Vogn gjort sort. — 1562: Kurvemageren sværtede og ferniserede 2 Vogne. — Dito dito. — 1563: dito dito. — 1565: Maleren gjorde en Vogn sort. — 1566: Dito dito. — 1568: Dito dito. — 1569: 36 malede Våbner til Kongens Rustvogne. — 1572: 2 røde Bukkeskind til en Stol af rødt Læder til Dronningens Vogn. — 1576 anskaffes 3 Rustvogne og 1 „Kudtz“. For hver Rustvogn var 4 Heste, for „Kudtzkenn“ var 3 Heste. Hver Hest regnedes for 38 Dlr., hver af de 4 Vogne for 12 Dlr., hvert af de 4 Vogntøj for 12 Dlr., hvert af de 4 Vognklæder for 6 Dlr. — 1577: 10 gl. Daler for Guld og Farve til Dronningens Vogn. — 1579: 18 Våbner til Kongens Vogne malede med Guld og Farve. — 1580: 22 Våbner til 11 Rustvogne bleve malede „mod“ Herredagen i Odense. — 1589: 36 Rustvognkurve. — En Vognkurv til Dronningens Sengevogn. — 1593: 18 Danmarks Riges Våben malede på Blik til Kongens Rustvogn. — 1597: En af Dronningens Vogne malet sort og stafferet med Guld. Spærklæder til Vogne. Rentem. Regnsk. 1551: 88 Par Hægter til et Vognklæde på Dronningens Vogn. — 1556: Jomfru Margrethe Bilde til et Karm-Klæde 9 Al. leverfarvet Engelsk. — Fru Anna Grubbe til et Vogn-Klæde 9 $\frac{1}{2}$ Al. rødt Engelsk. — 11 $\frac{1}{2}$ Al. sort Engelsk til et Vogn-Klæde. — 1557: 40 Alen sort Engelsk til „Dække-

Brudevognene afveg fra de øvrige Vogne ved deres luxuriøse Udstyrelse, som navnlig gjorde sig gældende ved rige Beslag af ædle Metaller. — At de også have afveget i Form og været forsynede med Himmel ligesom Parade-Vognene i de sydligere Lande, er rimeligt nok; men der foreligger intet Bevis herfor i de bekendte Kilder. — Når det er sagt om de Brudevogne, der blev gjort til Frederik den Andens Døtre,

Klæde“ over Kongl. Majst. Vogne. — Et Vogndække, som var 8 Al. langt og underforet med Lærred, til Dronningens Vogn. — 1558: Groft Lærred at underfore det sorte „Spær-Klæde“ med, som kom til den Rustvogn, der blev sendt til Churfyrsten med Mjød, Sild, Tør-Fisk og andet. — Sort Engelsk til samme Vogn. — 1559: 6 Al. leverfarvet Engelsk til Fru Regises Karm. — 1565: Stetinsk Lærred „at drage under Vogn-Klæde“. — 1566: 5 Alen sort Engelsk til et Vogndække, underdraget med sort Sardug. — Et Fløjels Vogndække til Kongen. — 1567: 11 Al. grønt „Hardeuig“ til Kongens Jagt-Vogne. — 1569: 4 Stk. og 45 Al. grønt Klæde til Kongens Rustvogne og Jagtvogne. — 4 Al. grønt Tøj til Kongens Vogn. — 1570: 17 Al. rødt „Kemmerlin“ til Vogndække og Hestedækken „for“ Kongens egen Vogn. 1 Stk. grønt „Gørløist“ til Overdække på Kongens Jagtvogn. — 1572: 1 Stk. rødt Engelsk til 3 „Rustvogn-Dække“. — 4 røde „Rustvogn-Dække“. — 1 Pd. „Untze-Guld“ (Tråd), Skræderen udtog til et carmesin Fløjels Dække over Dronningens Vogn. — 1573: 5 Al. sort Engelsk til et Vogndække over Kongens egen Vogn. — 1576: Hægter til Kongens og Dronningens Vogne. — 1588: 10½ Al. fint sort Engelsk til Dække på en af Prinsens Kuskvogne; 500 Kram-Søm til samme. — 1591: ½ Deger barkedede Huder, 3 Huder Corduans-Læder til en ny Vogn til Kongen. — 1594: Snore og Frynser af Guld, Sølv og Silke til at staffere en Kuskvogn med. — 1597: „7 beredte Oxehuder, Sadelmageren fik at betage en Kuskvogn med“, („betage“, forsyne med Tag). — 1598: 81½ Dlr. for beredte Oxehuder, Kohuder, Remmesnide-Læder, Messingdupper og Kramnagler til en stor Kuskvogn, som blev trukken af 6 Heste. — 135 Dlr. til samme Vogn og endnu en anden Kuskvogn at „overdrage“ med Læder.

at de Vildmænd og Bøfler af Sølv, som omtales i Regnskaberne, vare Dele af Søjlerne, som bar Himlen, synes denne Slutning at være for dristig, da disse Figurer forekom i Forbindelse med Våbenskjolde og kunne have været Skjoldholdere for Prinsessernes fædre og mødrene Våbner ¹⁾.

Brudevognene vare forspændte med 8 Heste, de almindelige lukkede Vogne med 4 eller 6, de halvlukkede med 3, som gik ved Siden af hinanden ²⁾.

¹⁾ Rentem. Regnsk. 1589: Til Prinsessernes Brudevogne gjorde Guldsmed Didrik Fyring i Odense: Emaillerede Guld-Våbner, Vildmænd og Bøfler samt Postementer til Vildmændene og Bøflerne af Sølv, som blev forgyldt. Samme Arbejde gjordes således, som Hendes Majestæt „naadigst widtløffthiger haffuer befallet“. Til dette Arbejde udleveredes 1988 Lod Sølv. — 2000 Jernnagler med krusede Hoveder til Prinsessernes ny Karme. 10 Engellotter at forgyldte dem med. — Posamentmager-Arbejde af Guld, Sølv og Silke til Frøknerens Brudekamre. — 1590: Peter Mejer, Maler og Indvåner i Helsingør, malede og forgyldte de tvende Karme til Prinsesserne.

1589: 238 Dlr., som er Resten af Betalingen for de 4379 Lod Sølv, som brødes af Dronningens Vogn.

1589: Hestene til Prinsessernes Vogne bleve købte i Tyskland; 8 Heste til hver Vogn.

1589: Guldsmed Niels Truesen i Kjøbenhavn gjorde Kæder, Tøjler, Pukler og andet Beslag til Hestetøj til de 16 Heste, som skulde gå for Prinsessernes Brudevogne. Til samme Arbejde udleveredes 4,269 Lod Sølv samt 194 Rosennobler til at forgyldte det med.

²⁾ Nedenstående Priser tjene som Exempler på Hestenes Værdi i Slutningen af det 16de Århundrede. Rentem. Regnsk. 1589: Tage Krabbe fik 200 Dlr. for en „Skiude-Hest“, som Kongen vilde have sendt Kejserslig Majestæt. — 2 Postheste til Kjøbenhavns Slot 40 Dlr. — 1590: En Hest, skænket den holstenske Herremand Hans Povitz, 45 Dlr. — Heste købte af Adelen og ellers i Riget til Kongens Kusk- og Rustvogne til det Tog til Brunsvig, da Dronningen ledsagede Hertuginde ud af Riget: 4 Heste 200 Dlr., 2 — 150 Dlr.,

Både Køreheste og Rideheste vare pragtfuldt udstyrede, og at Adelen ikke har stået tilbage for Kongerne, hvad Seletøj angik, kan ses af Rentemester-Regnskaberne for 1556, hvor der er opført 2 Fløjels „Hindertøj“, som Peder Oxe fik i Bytte for 2 andre, som Kongen havde fået hos ham og skænket Hertug Hans af Mechlenborg.

Seletøjerne vare overtrukne med Fløjel, Klæde og Skind i forskellige Farver¹⁾. De fineste havde Spænder, Pukler, Roser, Løvehoveder, Stjerner, Navnetræk og andet Beslag af forgyldt Sølv. Undtagelsesvis forekom Beslag af Guld. Stænger, Mundstykker og Kæder vare ligeledes af forgyldt Sølv²⁾. — Hestene

3 — 140 Dlr., 1 — 60 Dlr., 1 — 75 Dlr., 1 — 40 Dlr., 1 — 60 Dlr., 6 — 443 Dlr., 1 — 44 Dlr., 1 — 55 Dlr., 1 — 55 Dlr., 4 — 280 Dlr., 2 — 100 Dlr., 1 — 60 Dlr., 1 — 50 Dlr., 2 — 70 Dlr., 1 — 45 Dlr., 2 — 80 Dlr., 1 — 50 Dlr., 2 — 100 Dlr., 2 — 30 Dlr., 1 — 17 Dlr., 2 — 32 Dlr. — 1593: 4 Heste til Kongens Rustvogne 70 Dlr., 2 — 60 Dlr., 2 — 70 Dlr., 2 — 72 Dlr., 1 — 50 Dlr., 1 — 30 Dlr., 1 — 40 Dlr., 1 — 15 Dlr., 4 — 100 Dlr., 2 lysebrune Heste 120 Dlr., 4 Heste til Trompeterne 96 Dlr.

¹⁾ Rentem. Regnsk. 1552: 2 Vogntøj overdraget med grønt Læder. — 1556: 9 Al. rødt Engelsk at overdrage Seler med til de 12 Heste for Hertug Frederiks Kusk-Vogne. — Kongens Fløjels Hindertøj. — Et rødt Fløjels Seletøj til Dronningens 4 Køreheste.

²⁾ Rentem. Regnsk. 1554: 52 Lod Sølv til Pukler på Dronningens Seletøj. — 1570: Et forgyldt Hindertøj, som Hesten slog sønder den Dag, Russerne vare på Slottet. — 1571: 81½ Lod Sølv til Beslag på Kongens Fløjels Hindertøj. — 300 Lod Sølv til Beslag på Seletøj til 4 Heste for Kongens Vogn. 24 Rosennobler at forgyldte samme Beslag med. — 4 forgyldte Drag-Kæder. — 60 Lod Sølv til et Hindertøj. — 35 Rosennobler at forgyldte Pukler, Ringe, Stænger og Mundstykker med. — 1573: 90 små og 3 store Løvehoveder af Guld kom på Seletøj. — 1574: 28 Spænder og 49 Ringe til Seletøj til 2 Heste bleve forgyldte. — 40 Lod Sølv til

vare desuden smykkede med Fjerbuske, som bestod af 2 eller 3 forskellige Farver Fjer; man havde således hvide og „fiolbrune“ samt sorte, røde og gule Buske; disse Fjer holdtes samlede af Sølv-Næb, som vare fæstede til Silkeremme, hvormed de bleve bundne på Hesten¹⁾. — Både Ride- og Køre-Hestene vare pyn-

Hægter til Svands-Kapper til Kongens Heste. — 1575: 150 Lod Sølv til Pukler, Roser, Hægter, Navnetræk („sammenslynget F. S.“) til Dronningens Vogntøj. — 1576: 50 Lod Sølv til Dronningens Vogntøj. 18 Rosennobler, 4 Henriknobler, 2 dobbelte Ducater, 8 Engelotter at forgyldte samme Beslag med. — 20 Rosennobler at forgyldte Vogntøj med. — 6 Rosennobler at forgyldte Stænger og Mundstykker med til Kongens Stald. — 200 Roser og 20 Bogstaver forgyldte til Dronningens Vogntøj. — 8 Engelotter at forgyldte Roser, Bogstaver og Hægter med. — 1 Rosennobel at forgyldte et Par Stænger med. — 1578: 49 Lod Sølv til Hægter til Kongens Stald. — 1579: 41½ Rosennobel at forgyldte Stænger, Mundstykker, Stjerner, Ringe og Stifter med til Kongens Køreheste. — 1592: 5 Rosennobler at forgyldte 2 ny Sølv-Hestetøj til Kongens Rideheste. — 200 Lod Sølv sendt til Antvorskov til Hestetøj til 2 „Kudzklippere“, som skulle gå for Kongens Kuskvogn. — 200 Lod Sølv sendt til Slagelse til Beslag til 2 Hestetøj til 3 „Kudzklippere“, som skulde gå for 1 af Kongens Kuskvogne. — 1593: 772 Lod Sølv til Kongens Ride-Stald til 10 Ride-Hestetøj og til Beslag på 12 Hattébånd. — M. fl. St.

- ¹⁾ Rentem. Regnsk. 1556: Hvide Fjer til Dronningens Heste. — 1570: 2 røde og 1 sort Fjer til en Hest. — 28 røde og gule Fjer 1 Dlr. pr. Stk. til Kongens Heste. — 1571: 8 sorte Fjer, 4 Buske hvide Fjer til Kongens egen Kuskvogn. — 3 gule Fjer til Kongens Heste. — Sølv-Næb slæde på 34 brune Silkeremme, hvormed Fjerene bindes på Hestene. — 100 gl. Dlr. for 100 „fiolbrune“ Fjer til Kongens Stald. — 4 Buske Tranefjer til Kongens Stald. — 1574: 3 gule Fjer til Hestene for Dronningens egen Vogn. — 192 ½ dansk for Fjer til Kongens Stald. — 6 Knipper gule, sorte og røde Fjer til Hestene for Dronningens Vogn. — 1577: 26 gule og røde Fjer kom i Kongens Stald. — 1588: 200 røde og hvide, lange Strudsfer til Kongens Ride-Stald 100 Dlr. — 1589: Strudsfer til Kongens Ride-Stald 100 Dlr. — 1592:

tede med en Mængde Posamentmager-Arbejde; til Galla havde man Frynser, Snorer og Kvaster af Sølv, Guld og Silke; til daglig Brug nøjedes man med Besætning af flamsk Garn (Uldgarn)¹⁾.

Når Vognene havde Sex- eller Otte-Spand, styredes de forreste Heste af Ryttere, og derfor forekommer Sadler til Køreheste. — Ridesadler og Ridedækkener vare særlig pragtfulde; navnlig vare de sidste undertiden kostbare broderede Kunstværker²⁾.

29 Fjerbuske til Kongens Ride-Stald, „til Stormhuer og til Rideheste“. — 1596: 100 Dlr. til Strudsfer til Fjerbuske til 8 Køreheste. — M. fl. St.

1) Rentem. Regnsk. 1551: Flamsk Garn til Hindertøj. — 1562: Kvaster og Snorer af Silke til Kongens Heste. — 1565: 20 Alen grønne Frynser til Hestene for Kongens Vogn. — 1567: Frynser til Hestene for Kongens lille Vogn. — 1569: 12 Pd. flamsk Garn til Stalden. — 25 Pd. dito til 4 af Kongens Køreheste. — 1571: 42 Pd. dito til Frynser til Kongens Heste. — 1572: 10 Pd. dito til Kongens Heste. — Dito til Kongens grå Køreheste. — 325 Al. Silkefrynser til Seletøj. — 10 Pd. „Untze-Guld“ (Guldtråd) til Kongens Hindertøj. (Til Frynser). — 13 Pd. rød Stiksilke til Frynser på et rødt Fløjels Seletøj til Dronningens 4 Køreheste. — 1574: En Silkesnor at svandse en Hest op med. — 1575: 14 Pd. Silke og 8 Pd. Sølv til Frynser til Dronningens Vogntøj. — 1576: 16 Pd. flamsk Garn til et Seletøj til Kongen. — Frynser af Guld og sort Silke til 6 af Dronningens Heste. — Dito til Kongens Heste. — M. fl. St.

2) Rentem. Regnsk. 1554: Fløjels Sadler. — 1572: Posamentmageren fik 85 Dlr. i Arbejds løn for Seletøjet og 2 tilhørende Sadler til Dronningens Vogn. — 1577: En Forbøjle af rød og gul Silke til en Fløjels Sadel. — 1580: Et Hestedækken til Kongen, af carmesin Fløjel, stukket med Guld; på samme arbejdede 2 Perlestikker-Svende i 5 Uger, 4 i 4 Uger. — 1588: Et Hestedækken af sort Fløjel stukket med Untze-Guld og Silke, som Kongen vilde bruge på Rejsen til Hamborg. — 1591: Et Hestedækken stukket med Untze-Guld, Thagen-Guld og sort Silke. — 1596: Et Hestedækken af sort Fløjel, overalt besat med Guld og Perler. M. fl. St.

Af de ejendommelige Forhold i Kongernes Stalde skal endnu nævnes, at man ikke alene farvede Hestehaler, der vel sagtens bleve anbragte som Smykker på Seletøj; men at gentagne Regnskabsposter angå Farve „til at farve Kongelig Majestæts Heste med“¹⁾. — Hvad Staldrummene angår, er der fra Frederik den Andens Tid et Exempel på, at de udstyredes med Træk-Gardiner, og disse have vel altså næppe været så stor en Sjældenhed, som de Inventarie-Lister, der hid til Dags ere fremdragne, har givet os Grund til at formode²⁾.

De perlestukne Ride-Dækkener ere omtalte ovenfor, og Perlestikker-Arbejdet blomstrede i det Hele taget i Frederik den Andens Tid. Flere Årgange af Rentemester-Regnskaberne vrimle af Udgifter til Perlestikker-Svende: På en af Kongens Dragter gjorde de således c. 600 Dages Arbejde, og den ene Klædning af Fløjel og Silke stukket med Guld- og Sølv-Tråd var næppe færdig, før der blev begyndt på den næste³⁾.

1) Rentem. Regnsk. 1551: Heste-Rumper, som Hattemageren farvede. — 1570: 2 Pd. Brisselholz (Brasilietræ), 1 Pd. hvid Sæbe og 1 Pd. Allun at farve Kongens Heste med. — 1573: Sæbe og Allun at farve Heste med. — 1578: Farve at farve Kongens og Dronningens Heste med. — Fl. St.

2) Rentem. Regnsk. 1569: „400 Jern-Ringe sendt til Frederiksborg til at bruge i Kongl. Majst. Stald at gøre udi grønne Arask, som Kongl. Majst. vil have draget for Vinduer udi Stalden med, til hvert 100 Ringe.“

3) Rentem. Regnsk. 1578: Hoser og Køllert til Kongen, af sort Fløjel blev stukket i Løv-Værk, med „Tagengolt“ og sort Silke; på samme arbejdede 4 Perlestikker Svende i 8 Uger, 2 i 2 Uger; den samlede Arbejds løn var 162 $\frac{1}{2}$ R. — Hoser og Køllert til Kongen, af carmesin Fløjel blev stukket med „Tagengolt“ og rød Silke; Bræmme og „Underslag“ til en

Blandt Klædningsstykkerne forekommer en grøn Atlaskes Jagtdragt til Kongen, stukket med Guld og grøn Silke¹⁾, og det har sikkert været et malerisk Skue, når Frederik den Anden i al sin Prunk red i Spidsen for Jagtfølget på sin hvide Hest, Blankenborg²⁾. — Damerne og Adelen, som fulgte Kongen, har vistnok også på dette Område kappedes med Hans Majestæt. „Herremændene“, der vare i Kongens Tjeneste, havde silkestukne Jagtdragter af grønt Klæde og Silke³⁾; Pagerne, Jægerne og det øvrige Tjenerskab, som fulgte Jagten, vare ligeledes pragtfuldt udstyrede: Der anvendtes mange hundrede Lod Sølv til Jægerhorn, Sværd, Daggertter, Dolke, Agraffer, Bælter og Hattébånd; en Del af disse Arbejder vare desuden forgyldte⁴⁾; der omtales Hosebånd af Guld, Sølv og Silke samt gyldne Possementer til Besætning på Kongens Drenge Klæder; der forekommer fjersmykte Stormhuer og Stormhatte overtrukne med Silke og broderede med Perler og Guld, Remme til Klædninger „af Kongelig Majestæts eget Skind“ overtrukne med Silke og belåede med Sølv⁵⁾; selv Jagt-Kokken, Jagt-Kældersvenden og Jagt-Slagteren havde særlig pyntelige Jagt-Drager⁶⁾.

sort Fløjels Kappe blev stukket med „Tagengollt“ og sort Silke. På disse Klædningsstykker samt på to Par røde og sorte spanske Sko arbejdede 6 Perlestikker-Svende i 6 Uger, 12 i 5 Uger, 1 i 4 Uger; den samlede Arbejds løn var 450 R . M. fl. St.

1) Rentem. Regnsk. 1572.

2) Rentem. Regnsk. 1576.

3) Rentem. Regnsk. 1575.

4) Rentem. Regnsk. 1562, 1571, 1574, 1576, 1577 (3,806 Lod), 1579. M. fl. St.

5) Rentem. Regnsk. 1563, 1564, 1572, 1575, 1576, 1577. M. fl. St.

6) Rentem. Regnsk. 1567.

Slagterens Bestilling bestod væsentlig i at nedsalte de skudte Dyr¹⁾; thi i de Tider, da Vildtet var så talrigt, var Efterårsjagterne som bekendt Middel til at proviantere Slottene for lange Tider. Derfor fulgte også et betydeligt Antal Vogne med Jagttoget, og det er allerede sagt, at selv disse vare i grønne Uniformer.

Ved Klapjagt havde man for Skik at danne store Gærder, mellem hvilke man drev Vildtet ind. Disse bestod enten af „mange Breder ubleget Lærred indkantet med Reb“, de såkaldte Jagt-Duge, eller af grove Garn, de såkaldte Dyregarn. Deraf kommer Talemåderne: „At jage Vildtet i Dugene“ og „at spænde Skoven med Duge“²⁾. En sådan Jagt er afbildet på et af Hans Kniepers Tapeter i oldnordisk Museum: Hjorten, som er drevet ind i det afgrænsede Rum, er omringet af Hundene, der springe op ad den og søge at standse den ved at bide sig fast i dens Skind; Jægere til Hest og til Fods ile til med deres Spyd for at give Dyret Fangst.

I Modsætning til den omtalte Jagt var Falkejagten kun til Fornøjelse. De få Årgange, der ere bevarede af Rentemester-Regnskaberne fra Christian den Tredjes Tid, omtale kun Indkjøb af enkelte Falke. I Frederik den Andens Tid, efter at Niels Ulfstand til Barsebæk var udnævnt til „Øverste

1) Rentem. Regnsk. 1599: „Løn til Slagteren, som fulgte Kongen på Jagterne og hjalp til at slagte og salte det nedskudte Vildt.“

2) Moths Ordbog. — Rentem. Regnsk. 1554: Den Karl, som hænger Jagt-Dugene op efter Borckort Jægermesters Befaling. — 1558: 42 Stk. stettinsk Lærred til Jagt-Duge, 2 Store-Hundrede „Peckeliin“ til Jagt-Duge. — 1567: 3 Stk. Stettinsk Lærred til Jagt-Duge. — 1568: Jagt-Duge sendt til Frederiksborg.

Falkemester¹⁾), synes denne Idræt at være dreven med mere Iver, og Frederik den Anden sendte da også ligesom de ældre Konger både Gjerfalke og Slettefalke som Gave til fremmede Fyrster²⁾).

Blandt det, der til Stadighed tjente til at forlyste Hoffet, indtog Sang og Musik en fremragende Plads. Omrejsende Spillemand og Latinskolernes Elever opvartede af og til med musikalske Præstationer³⁾. „Giglere og andre Instrumentista“ samt Sangere vare fast ansatte og fik deres årlige Løn udbetalt af Rentekammeret⁴⁾. Christian den Fjerde lod sine Musikere og Sangere uddanne i Italien⁵⁾, og denne Konge spillede selv både Cither og Luth⁶⁾.

¹⁾ I. Reinhardt: Falkejagten. (Lütken: Almenfattelige Naturskildringer S. 405).

²⁾ Rentem. Regnsk. 1557: En ung Falk, Dronningen købte og tog med til Hørringholm til Kongen, 1 Dlr. — En „Gyr-Falk“ 15 Dlr. — 2 „Gyr-Tersel“ 18 Dlr. — 1573: Et Svinekind og et Hundeskind til Kapper og Bånd til Kongens Falke. Et Hundeskind til Handsker til Falkoneren. — 1579: 4 „Gher-Falke“ 19 Dlr. Stk., 3 dito 8 Dlr. Stk., 49 slette Falke 9 Dlr. Stk. — Kongen skænkede Kejsereus Broder, Erkehertug Carl, 4 „Gher-Falke“ og 8 „Slette-Falke“. — 1588: En „Gher-Falk“ til Kongen 46½ Dlr. — 1595: 4 Falke 80 Dlr. — (Ifølge I. Reinhardt: „Falkejagten“ S. 287—89 er Sletfalken eller Vandrefalken Falco peregrinus Briss., Gyr-Falken, Gher-Falken eller Gjerfalken forskellige Racer af Hvidfalken, Falco gyrfalco).

³⁾ Rentem. Regnsk. 1567, 1574.

⁴⁾ Rentem. Regnsk.

⁵⁾ Rentem. Regnsk. 1599: „Henrik Hornemann tjenende afgangne Thomas Jacobsens Arvinger af Flensborg 520 Dlr. til Underhold for de Instrumentister og Sangere, som Kongelig Majestæt lader oplære til Venedig udi Italien, samt en Guldkæde på 150 Kroner og et Kongelig Majestæts slette Conterfej til Sangmesteren“.

⁶⁾ Rentem. Regnsk. 1590: Cither-Strænge til Kongens eget Brug 12 β. — Luth-Strænge til Kongens eget Behov 12 β.

Iøvrigt morede man sig med Ridderspil, Boldspil, Terningspil og Doblen¹⁾.

Som årlige Fornøjelser må Fastelavnsløjerne be-
tragtes. De synes at have været udstyrede med mere
Pragt og holdt i større Ære, end det har været Skik
i senere Tidsrum; selv Medlemmer af Kongehuset vare
active Deltagere²⁾.

Udgifterne til de tilfældige Fornøjelser må sikkert
søges i Lehnsregnskaberne. Ifølge Planen for Rente-
mester-Regnskaberne er det kun undtagelsesvis, at de
ere opførte der; men de få Poster, som forekomme,
vise os, at den Slags Adspredelser ikke have været
synderlig forskellige fra dem, der nævnes i Christian
den Femtes Tid og allerede ere omtalte S. 43—44.
Vi se, at Christian den Tredje 1551 i Nyborg
skænkede „Springeren“ 10 Dlr., at nogle Polakker i
Frederik den Andens Tid „spillede for Kongelig
Majestæt med 2 Bjørne og andet Spil“, og at „Tum-

¹⁾ Rentem. Regnsk. 1554: 20 Alen Vadmel, som Harniskknæg-
ten pakkede Kongens forgyldte Rendetøj i. — Et Brætspil
og 2 Terninger til Frøkenen. — 17 Dlr. 3 $\frac{1}{2}$ min nådige
Frue spillede bort. — 1556: Peder Dværg købte Kaste-
boldte til de unge Herrer. — 7 maledede Rendedækkener. —
1557: 3 dito. — Kongelig Majestæt at doble med 12 $\frac{1}{2}$. —
1558: Min nådige Frue 3 $\frac{1}{2}$ udi Hvidt-Stykker at doble
med. — 1562: 10 Dlr., Hans Nåde vilde have at doble bort
med Povitz. — 1565: 10 Dlr. til Kongen at doble med. —
200 enkelte Dlr. doblet bort på Kongens Kammer med
Jørgen Lykke den Aften, den franske Legat var Kon-
gens Gæst. — 1596: 80 Par Terninger. — Fl. St.

²⁾ Rentem. Regnsk. 1554: Fastelavnsklæder til Hertug Mag-
nus, da han agerede på Salen på Koldinghus. — 1562: 88
Lod Sølv til 90 Æseløren til 45 af Kongens Staldknægte og
Drenge. — 1567: Narreøren og Bjælder til Narrekapper at
løbe Fastelavn med.

lere; Springere og Gøglere“ gentagne Gange „brugte deres Kunst og Leg for Kongen“¹⁾.

Der omtales et Par Comedier, som „Degne og Peblinger agerede“ i Odense og på Kjøbenhavns Slot²⁾. — Som det allerede er sagt, er Studenter-Comedierne ved de store Festiviteter beskrevne af tidligere Forfattere³⁾.

I Christian den Fjerdes Tid var det en stadig Fornøjelse at se på de Fægtekunster, som bleve udførte dels af Kongens egne Drabanter dels af fremmede Fægtemestre. Der blev „ageret Fægteskole“ ved alle mulige Lejligheder: Til de store Kirkehøjtider — anden Pintsedag og anden Juledag —, når fremmede Fyrster eller deres Gesandter vare Kongens Gæster, til Landdagene, og når Kongen gjorde Adels Bryllupper⁴⁾. — At de Kæmpende har stræbt af al Magt

¹⁾ Rentem. Regnsk. 1572, 1593, 1594.

²⁾ Rentem. Regnsk. 1558: 10 Dlr., Kongen skænkede nogle Degne, som agerede en Comedie på Salen Fastelavns-Tirsdag. — 5 Dlr. til nogle andre Degne og Peblinger, som dansede „Bøgle-Dans“ på Salen. — 1593: Skolens Personer udi Odense agerede Comedie på Odense-Gård d. 7. August; der leveredes 20 Dlr. til den latinske Skolemester, Peder Olufsen.

³⁾ Se S. Birket Smith: „Djævelen og Narren“. Dansk. Sml. II R. III B.

⁴⁾ Rentem. Regnsk. 1591: To Fægteskoler bleve holdte på Kronborg. — Fægteskole, da den holstenske Gesandt var her. — Fægteskole holdt på Kronborg den 2. August i Anledning af Morten Venstermands og Ditlev Holcks Bryllupper. — Fægteskole på Kjøbenhavns Slot den 28. November, da de meklenborgske Gesandter vare her. — Fægteskole på Kjøbenhavns Slot d. 5. December, da Hertug Gustav var Kongens Gæst. — 1592: Fægteskole på Kjøbenhavns Slot d. 11. Juni. — 24 Dlr. til fremmede Fægtere på Kjøbenhavns Slot d. 23. November. — Fægteskole på Kjøbenhavns Slot anden Juledag. — 1593: Fægteskole på Kjø-

at overbyde hinanden, og at de gentagne Gange har leveret en alyorlig Dyst, viser Udgifterne til de Sårede ¹⁾).

Kongerne gjorde hyppig de Adelsmænds Bryllupper, som vare Høvedsmænd på deres Slotte eller på anden Måde stod i deres Tjeneste. Der var da i Regelen flere Bryllupper på samme Dag, og Vielserne synes altid at have fundet Sted en Søndag; Fastelavns Søndag var særlig foretrukken. Før Christian den Fjerdes Tid omtale Rentemester-Regnskaberne ikke, at Bryllupperne varede flere Dage. — At der har været en Mængde Mennesker samlede til disse Bryllupsfester, fremgår både af Udgifterne til Bordet og af Tjenerskabets Antal: Til Knud Grubbes, Claus Glambæks, Tyge Brahes og Benedict Ahlefeldts Bryllupper, som stod på Frederiksborg 1575, blev der således købt for 276 Dlr. Confect; til Prebjørn Bildes Bryllup, som holdtes på Kjøbenhavns

benhavns Sløt i Anledning af Prebjørn Bildes Bryllup. — Fægteskole på Kjøbenhavns Slot St. Hansdag, da Kongen af Polens Gesandt, Gustav Brahe, var „opladen till Panncket“. — Drabanter og Fægtere fægtede på Kjøbenhavns Slot Søndagen d. 24. Juni. — 30 Rosennobler, 48 Dlr., 12 Dlr. til Fægterne, som holdt Fægteskole i Flensborg, da Hertugerne Ulrik af Meklenborg, Julius af Brunsvig og Lyneborg, vare til Landdagen. — 93 Fægtere på Koldinghus, da Hertugen af Brunsvig og hans Gemalinde vare Kongens Gæster den 16. September. — Drabanter og Fægtere holdt Fægteskole på Koldinghus d. 30. September. — Fægteskole på Skanderborg-Slot anden Juledag. — M. fl. St.

¹⁾ Rentem. Regnsk. 1593: 23 sårede Fægtere, som havde ageret i 2 Fægteskoler i Flensborg og på Koldinghus. — 1595: 18 af Kongens Drabanter såredes på Fægteskolerne i Flensborg og på Kjøbenhavns Slot. — 1596: 5 af Kongens Drabanter såredes på en Fægteskole på Kjøbenhavns Slot. — Fl. St.

Slot Fastelavns Søndag 1593, var der 30 Dages Maler- og Forgylder-Arbejde på Postejer, Marzipaner, Sukker-tøj og Mandelkåse; til samme Bryllup hjalp 30 „Gode-Mænds“ Kokke Kongens egne 25 Kokke, Brademestre, Bagere og Postejbagere at tilberede Maden. Køkkenet på Københavns Slot, som iøvrigt optog en hel Etage i en af Fløjene, afgav under sådanne Omstændigheder for ringe Plads; der blev da kogt for Svendene et Sted i Byen, og til det ovennævnte Bryllup skete dette på Bryggernes Lavshus¹⁾. — Foruden at Kongen gjorde Brylluppet, gav han tillige Brudeskænk: Til Morten Venstermands og Anne Andersdatter Galts, Ditlev Holcks og Inger Rosen-

1) Rentem. Regnsk. 1554: Skueretter til Jørgen Barnekovs Bryllup. — 1555: Kongen gjorde Jakob Sehesteds og Povl Hvidtfeldts Bryllupper på Koldinghus. — 1574: Kongen gjorde Mandrup Parsbjergs, Knud Ulfeldts og Hannibal Gyldenstjernes Bryllupper i Århus. — 1575: Kongen gjorde Knud Grubbes, Claus Glambecks, Tyge Brahes og Benedict v. Ahlefeldts Bryllupper på Frederiksborg. — 1582: Søndagen „Esto mihi“ stod Johan Taubes, Peder Reedtz's og Christen Vind's Bryllupper på Københavns Slot. — 1585: Søndagen „Cantate“ stod Christian Friis's Bryllup på Københavns Slot. — Fastelavns Søndag stod Anders Thots og Thomas Normands Bryllupper på Københavns Slot. — 1590: Fastelavns Søndag stod Jørgen Ernst Worms Bryllup på Dronningborg. — 1591: d. 1. August stod Høvedsmand på Frederiksborg, Morten Venstermand til Søholt's, Høvedsmand på Københavns Slot, Ditlev Holck til Højgård's, Jomfru Anne Andersdatters (Galt) og Jomfru Inger Rosenkrands's Bryllupper på Kronborg. — 1593: Fastelavns Søndag stod Predbjørn Bildes Bryllup på Københavns Slot. For Svendene blev kogt på Bryggernes Lavshus. — 1595: Søndag, Mandag og Tirsdag d. 20., 21. og 22. Juli stod Ditlev Holcks og Christian Holeks Bryllupper på Københavns Slot. — M. fl. St.

krands's Bryllupper, som fejredes på Kronborg d. 1. August 1591, blev givet 50 Rosennobler¹⁾, — Var det Dronningens „Piger“, der bleve gifte bort, fik de tillige Smykker, Klæder og Sengeklæder til Udstyr²⁾.

Det var iøvrigt ikke alene Hoffonctionnaireernes Bryllupper, men også deres Jordefærd, der blev bekostet af Kongen. Enkelte Gange, når de Afdøde ere jordfæstede i Kjøbenhavn, ere alle Udgifterne betalte af Rentekammeret, og angå da: En muret Gravhvelving i Nicolaj-Kirke eller Helligånds-Kirken³⁾, 2 Kister (en af Fyr og en af Vognskud), sort Klæde og 1000 fortinnede Jernnagler samt et forgyldt Kobbervåben til den yderste af disse, Voxlagen, 8 til 14 store Voxlys med påhæftede, malede Våbenskjolde, som bleve bårne foran Kisten, samt sort Klæde til „Degne og Peblinger“, der sang, og til Kusken, som kørte Ligvognen⁴⁾.

1) Rentem. Regnsk. anf. Ar.

2) Rentem. Regnsk. 1573: Til min nådige Frues Piger, som skal have Bryllup efter Jul med Lauritz Nyrnberg og Alexander Lax, blev gjort 2 Par Kjortelspænder af 18 Lod Sølv, som bleve forgyldte med 2 Engellotter, og 2 Sølvbælter af 56 Lod Sølv, som bleve forgyldte med 6 dobbelte Ducater. — 1574: Til min nådige Frues Piger, Dorte og Else, hvis Bryllupper stod på Kjøbenhavns Slot d. 10. Januar 1574: Fiolbrunt, sort og rødt Engelsk for 49 ny Dlr.; 2 Kåber at sy 3 $\frac{1}{2}$ 7 β ; hollandsk Lærred, Damask, Suideldort, Sammet, Engelsk, Sayen, Posament og Sysilke 55 $\frac{1}{2}$ ny Dlr.; Kamelot, Silke-Frynser, Sysilke, Sammets Posament, Skefferdug og Kammerdug 18 ny Dlr.; Sayen, Silke og Skefferdug 8 ny Dlr.; 2 nürnbergske Sengeklæder 8 $\frac{1}{2}$; 2 forgyldte Bælter og 9 Par Kjortel-Sølfne 31 ny Dlr. 13 $\frac{1}{2}$ 4 β ; røde Huer og Hovedklæder at sy 4 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ Alb.; 2 Dyne-Vår 16 $\frac{1}{2}$.

3) Rentem. Regnsk. 1592: „thennd hellig andzds kirkhe“.

4) Rentem. Regnsk. 1562: Korfits Ulfeldt. (24 Degne og Peblinger gik foran Liget; de store fik hver 2 Al. Klæde,

Disse Bryllupper og Begravelser ere Vidnesbyrd om, at det patriarkalske Forhold endnu ikke var fortrængt fra Hoffet; dette træder endnu klarere frem, når vi se, at Christian den Tredjes Dronning tog sig af Kongens og Børnenes Garderobe¹⁾, og at de fornemste Borgere sendte Slagtermad til Kongen og ved given Lejlighed forærede ham en Kalvefjerding²⁾.

Som endnu en Parallel med det Foregående skal fremdrages, at det 16de Århundrede også kendte „Rançonerne fra Tyrkerne“. Det første Bidrag, der nævnes i Rentemester-Regnskaberne, er opført d. 21. Februar 1590; det udbetaltes til Jørgen Offenborn fra Lyneborg, som medførte „Skrivelse og Intercession“ fra Hertug Ulrik af Mecklenborg. Der synes imidlertid at være den Forskel på Rançonerne i Christian den Femtes Tid og de ældre, at hine i Regelen angik Søfolk, vel altså Fanger, der vare bragte til Røverstaterne, medens de ældre i Regelen udbetaltes Un-

de små hver 1½ Al.). — 1591: Hofskænk Hans Strahlendorph. (14 Voxlys bårne foran Kisten). — Hofjunker Ludvig v. Werden. (Niels Børgesen, „Lysesnoer“ i Kjøbenhavn, fik ½ Lpd. Vox til Voxlagen). — 1592: Renteskriveren Hans v. d. Sweinitz. — 1593: Thomas Barnekov og Marqvard Brockdorf. (Begge jordedes d. 9. Januar i samme Hvælving i Nicolai-Kirke. Brockdorf var død d. 20. December 1592).

- 1) Rentem. Regnsk. 1554: 19 Dlr., Dronningen købte Borter for til Kongen og de unge Herrer. — 3 stukne Kraver, Dronningen købte til Hertug Frederik, 1 Dlr. — 1558: 2 Stk. Lærred, Dronningen købte til Frøkenen og de unge Herrer.
- 2) Rentem. Regnsk. 1558: Dr. Knoppers Dreng fik 1 ⅞ i Drikkepenge, fordi han bragte Kongl. Majst. en Kalvefjerding. — Samme ½ Dlr. for ½ Kalv, han bragte Kongen Påske Aften. — Oluf Skrivners Pige 1 ⅞ i Drikkepenge for Pærer, hun bragte Dronningen.

garere¹⁾, altså Folk, der vare førte til det evropæiske Tyrki. — Således som det kan ses af Købstædernes Kæmnerregnskaber, blev Bidrag til Rançonerne samlede rundt om i Landet, og dette var sikkert Grunden til, at Frygten for Tyrkerne spillede så stor en Rolle i Folks Fantasi.

Hvad der er givet her i Tillæget, er culturhistoriske Træk, som Forfatteren har funden ved at søge efter Stof til Beskrivelse af Dragter, Møbler, Værelser og Bygninger. Det er altså et Overskud fra det Materiale, der egenlig er samlet, og må derfor, som det tidligere er sagt, kun betragtes som en Række spredte Bidrag til Datidens Culturhistorie.

¹⁾ Rentem. Regnsk. 1592: 2 Ungarers Rançon fra Tyrkiet 10 Dlr. — 1594: En ungarsk Adelsmand til Rançon fra Tyrkiet 5 Dlr. — Fl. St.

Rettelse til Side 82.

De fremmede Ministre samt de Herrer, der vare til Stede
i Følge Rang, havde kun Adgang til offentlige Audientser.
